

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КИРИЧЕНКО КОСТЯНТИН ІВАНОВИЧ

УДК 338.24:316.334(477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ
СОЦІО-ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ**

Спеціальність 08.00.03 – Економіка та управління національним
господарством

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших

авторів мають посилання на відповідне джерело _____ К. І. Кириченко

Науковий керівник:
Васильєва Тетяна Анатоліївна
доктор економічних наук, професор

Суми – 2019

АНОТАЦІЯ

Кириченко К. І. Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». – Сумський державний університет, Суми, 2019.

Дисертація присвячена поглибленню науково-методичних засад та практичного інструментарію державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків.

Дослідження зміни позиції України в міжнародних рейтингах та індексах під впливом соціальних, економічних і політичних трансформацій засвідчило, що в останні роки спостерігається погіршення міжнародної позиції України в ряді показників соціального, економічного та політичного розвитку. Оцінювання динаміки місця України в таких глобальних показниках соціального розвитку як Індекс розвитку людського потенціалу та Індекс соціального прогресу доводить, по-перше, середній рівень соціального розвитку та, по-друге, спадний характер тренду щодо зміни рейтингових позицій України, що демонструє неефективність здійснюваних реформ з точки зору покращення життя громадян. Тенденції зміни економічного розвитку засвідчили відсутність помітного прогресу за більшістю параметрів функціонування економіки – глобальної конкурентоспроможності, легкості ведення бізнесу, економічної свободи, що підтверджено оцінками відповідних міжнародних індексів. Дослідження позиції нашої держави за показниками політичного розвитку дозволило визначити відсутність політичної стабільності, неефективність боротьби з

корупцією, недосконалість нормативно-правової бази забезпечення демократичних перетворень.

У роботі проведено аналіз основних проблем соціального, економічного та політичного розвитку, що визначають необхідність розбудови системи державного регулювання економіки України. Було визначено, що необхідним напрямком запобігання виникненню та реалізації системних ризиків соціо-економіко-політичного розвитку є формування інформаційної бази кількісних та якісних індикаторів та визначення їх критичних рівнів, моніторинг яких має стати основою механізму функціонування національної системи регулювання таких ризиків. Розробку єдиного вимірника соціо-економіко-політичного розвитку, який має бути базовим для оцінювання ефективності комплексного державного регулювання національної економіки, доцільно здійснювати з використанням таксонометричного підходу. Обґрунтовано, що стратегічним завданням державного регулювання економіки України має стати формування середнього класу, що слід реалізовувати за допомогою спрощення адміністративних процедур та створення економічних стимулів для функціонування малого і середнього бізнесу.

Узагальнення механізмів впливу правових і економічних важелів державного регулювання на вирішення ключових проблем економічного, соціального і політичного розвитку дозволило сформувати систему комплексного впливу інструментів державного регулювання національної економіки України, спрямовану на максимізацію одночасного ефекту зростання соціо-економіко-політичного розвитку. Визначено, що перехід від ізольованого до інклюзивного впливу держави на соціо-економіко-політичний розвиток через канали монетарної, податкової, інвестиційної, інноваційної, зовнішньоекономічної та освітньої політики дозволить забезпечити максимізацію позитивного синергетичного ефекту та досягнення крос-секторного паритету цілей державної політики.

У роботі обґрунтовано, що оцінювання впливу якості державного регулювання національної економіки та ефективності діяльності уряду на рівень економічного розвитку країни слід здійснювати на основі зміни узагальнюючого індикатора. Для вирішення цього завдання розроблено композитний індекс економічного розвитку, що поєднує ключові макроекономічні індикатори, які є чутливими до зміни рівня регуляторної спроможності держави. На основі емпіричних розрахунків доведено, що рівень економічного розвитку України за період 2006–2016 рр. суттєво знизився порівняно з 2002–2004 рр. Визначено, що лідерами економічного розвитку з пострадянських республік є Естонія, Латвія, Таджикистан; із високорозвинених країн – Бельгія, Нідерланди, Іспанія, Ісландія, Італія; з країн із середнім рівнем економічного розвитку – Албанія, Сербія, Чехія, Польща. Досвід саме цих країн щодо формування трансмісійних регуляторних механізмів, які забезпечують оперативну реакцію макроекономічних параметрів, має стати основою реформування системи державного регулювання національної економіки України.

Дослідження тривалості реагування національної економіки на заходи державного регулювання проведено шляхом побудови дистрибутивно-лагової моделі залежності показників економічного розвитку від індикатора регуляторної спроможності держави з часовим лагом від 1 до 5 років. За результатами оцінювання виявлено макроекономічні показники, які є найбільш чутливими до регуляторних інтервенцій у короткостроковій перспективі (без лага) та у середньостроковій перспективі.

Оцінювання впливу регуляторних інтервенцій держави на соціальний розвиток вимагає розробки узагальнюючого показника, що в роботі було здійснено шляхом розробки інтегрального індикатора, який поєднує показники у розрізі 8 напрямків соціального розвитку. Оцінювання впливу якості державного регулювання та ефективності уряду на інтегральний індикатор соціального розвитку та його субіндекси засвідчило значну роль ефективності уряду в регулюванні соціального розвитку, тоді як якість

державного регулювання не має значимого впливу. Оцінені показники сили та напрямку впливу параметрів державного регулювання на окремі напрямки соціального розвитку дозволили диференціювати регуляторні канали з точки зору максимізації їх впливу.

Обґрунтовано, що ефективність функціонування політичних інститутів держави слід вимірювати за допомогою інтегрального індикатора, який включає п'ять показників. Розраховані з використанням методів головних компонент та кам'янистого осипу значення показника для України дозволили визначити низький рівень ефективності політичних інститутів протягом 2008–2016 років.

З метою дослідження рівня стійкості в системі «економічний – політичний – соціальний розвиток» розроблено триполюсну барицентричну економіко-математичну модель, яка дозволяє розрахувати інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці на основі оцінювання збалансованості інтегральних показників соціального, економічного та політичного розвитку. Дослідження засвідчило, що в Україні у 2010–2011 рр. інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків був критичним, у 2013–2015 рр. – ці взаємозв'язки були доволі стійкими, а у 2012 р. та впродовж прогнозованого періоду 2017–2022 рр. – нестійкими.

Внутрішні взаємозв'язки в системі «економічний – політичний – соціальний розвиток» досліджено за допомогою розв'язання систем структурних рівнянь, побудованих для середньострокового та довгострокового горизонтів прогнозування. Обґрунтовано, що у середньостроковій перспективі найбільший вплив на стійкість соціо-економіко-політичних зв'язків має рівень економічного розвитку, тоді як у довгостроковій – рівень соціального розвитку. Оцінювання внутрішніх зв'язків у системі дозволило визначити, що в середньостроковому періоді спостерігаються максимальні мультиплексивні ефекти впливу економічних трансформацій на політичні, а у довгостроковому – політичних на соціальні.

У роботі обґрунтовано, що концептуальними напрямками реформування системи державного регулювання національної економіки мають бути зростання прозорості та підзвітності, підвищення об'єктивності та незалежності державного регулювання національної економіки, посилення громадської участі, стимулювання інвестиційної та інноваційної активності, зниження диспропорцій розвитку суспільства. Визначено перелік практичних заходів, які мають стати першочерговими для досягнення прогресу в кожному з напрямків.

Ключові слова: національна економіка, державне регулювання економіки, регуляторна спроможність держави, соціо-економіко-політичні взаємозв'язки, ефективність політичних інститутів, соціальний розвиток, економічний розвиток.

ABSTRACT

Kyrychenko K. I. State regulation of the national economy of Ukraine based on socio-economic and political interconnections. – manuscript.

Thesis for a Candidate of Economic Sciences Degree in specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Sumy State University, Sumy, 2019.

The dissertation is devoted to the deepening of scientific and methodical foundations and practical tools of state regulation of the economy of Ukraine taking into account socio-economic-political interconnections.

The study of changing Ukraine's position in international ratings and indices under the influence of social, economic and political transformations has shown that in recent years there has been a deterioration of Ukraine's international position in a number of indicators of social, economic and political development. Estimating the dynamics of Ukraine's place in such global indicators of social development as the Human Development Index and the Index of Social Progress shows the average level of social development and the declining nature of the trend towards changing Ukraine's rating positions, which demonstrates the

ineffectiveness of the reforms being implemented the point of view of improving the lives of citizens. Trends in economic development have shown a lack of noticeable progress in most of the parameters of the functioning of the economy – global competitiveness, ease of doing business, economic freedom, which is confirmed by the estimates of the relevant international indices. The research of the position of our state on the indicators of political development has allowed to determine the lack of political stability, the ineffectiveness of the fight against corruption, the imperfection of the legal and regulatory framework for democratic transformation.

The paper analyzes the main problems of social, economic and political development, which determine the necessity of developing a system of state regulation of the Ukrainian economy. It was determined that the necessary direction to prevent the emergence and implementation of systemic risks of socio-economic and political development is the formation of the information base of quantitative and qualitative indicators and the determination of their critical levels, the monitoring of which should form the basis of the mechanism for the functioning of the national system for regulating such risks. The development of a single measure of socio-economic-political development, which should be the basis for assessing the effectiveness of a comprehensive state regulation of the national economy, should be carried out using a taxonomic approach. It is substantiated that the strategic task of the state regulation of the Ukrainian economy should be the formation of a middle class, which should be implemented through simplification of administrative procedures and the creation of economic incentives for the functioning of small and medium businesses.

The generalization of the mechanisms of influence of legal and economic instruments of state regulation on solving key problems of economic, social and political development allowed to form a system of integrated influence of the instruments of state regulation of the national economy of Ukraine, aimed at maximizing the simultaneous effect of the growth of socio-economic-political development. It is determined that the transition from isolated to inclusive

influence of the state on socio-economic-political development through channels of monetary, tax, investment, innovation, foreign economic and educational policy will allow to maximize the positive synergetic effect and achieve cross-sectoral parity of the goals of state policy.

The paper substantiates that the assessment of the impact of the quality of state regulation of the national economy and the efficiency of the government's activity on the level of economic development of the country should be made on the basis of the change of the generalizing indicator. To address this challenge, a composite index of economic development has been developed that combines key macroeconomic indicators that are sensitive to changes in the level of regulatory capability of the state. On the basis of empirical calculations it is proved that the level of economic development of Ukraine for the period of 2006–2016 has significantly decreased in comparison with 2002–2004. It has been determined that the leaders of economic development from post-Soviet republics are Estonia, Latvia, Tajikistan; from highly developed countries – Belgium, the Netherlands, Spain, Iceland, Italy; from middle-income countries – Albania, Serbia, the Czech Republic, and Poland. The experience of these countries with regard to the formation of transmission regulatory mechanisms that ensure the operational reaction of macroeconomic parameters should become the basis for reforming the system of state regulation of the national economy of Ukraine.

The study of the duration of the response of the national economy to the measures of state regulation was carried out by constructing a distributive-lag model of the dependence of economic development indicators on the indicator of the regulatory capacity of the state with a time lag of 1 to 5 years. The results of the assessment revealed macroeconomic indicators that are most sensitive to regulatory interventions in the short term (without lagging) and in the medium term.

Assessing the impact of state regulatory interventions on social development requires the elaboration of a generalization indicator, which was carried out through the development of an integrated indicator that combines indicators in the

context of 8 directions of social development. The assessment of the impact of government regulation quality and government effectiveness on the integral indicator of social development and its subindeks showed a significant role of government's effectiveness in regulating social development, while the quality of state regulation has no significant impact. Estimated power and direction of the influence of state regulation parameters on certain areas of social development allowed to differentiate the regulatory channels from the point of view of maximizing their influence.

It is substantiated that the effectiveness of the functioning of political institutions of the state should be measured using an integrated indicator, which includes five indicators. Calculated using the methods of the main components and rocky shaft, the value of the indicator for Ukraine allowed to determine the low level of efficiency of political institutions during 2008–2016.

In order to study the level of stability in the system «economic – political – social development» a three-pole baryscentric economic-mathematical model was developed that allows calculating the integral level of stability of socio-economic-political interrelations in the national economy on the basis of estimating the balance of integral indicators of social, economic and political development. The research has shown that in Ukraine in 2010–2011 the integral level of sustainability of socio-economic-political interconnections was critical, in 2013–2015 these interrelationships were rather stable, and in 2012 and during the projected period 2017-2022 – unstable.

The internal relationships in the «economic – political – social development» system have been studied by solving systems of structural equations constructed for medium and long-term prediction horizons. It is substantiated that in the medium-term perspective, the level of economic development has the greatest impact on the stability of socio-economic-political relations, while the long-term level of social development. The assessment of internal ties in the system has made it possible to determine that in the medium-term there are

maximal multiplex effects of the impact of economic transformations on political ones, and in the long-term – political transformations on social ones.

The paper substantiates that the conceptual directions of reforming the system of state regulation of the national economy should be increase of transparency and accountability, increase of objectivity and independence of state regulation of the national economy, increase of public participation, stimulation of investment and innovation activity, decrease of disproportions of society development. The list of practical measures that should become the first priority for progress in each direction is determined.

Key words: national economy, state regulation of the economy, regulatory capacity of the state, socio-economic and political interconnections, efficiency of political institutions, social development, economic development.

Список публікацій здобувача

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Розділи у колективних монографіях

1. Kyrychenko Kostyantyn, Korobets Olena. State regulation of the social and economic development of the national economy of Ukraine in conditions of the ecological risk escalation / National Security & Innovation Activities: Methodology, Policy and Practice: monograph / edited by O. Prokopenko, V. Omelyanenko, Yu. Ossik. – Ruda Śląska : Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium, 2018. P. 338– 344 (0,34 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено сутність та нормативно-правове забезпечення ДР НЕ з урахуванням економіко-екологічних чинників (0,05 друк. арк.).*

2. Васильєва Т. А., Кириченко К. І. Ринкові та державні методи регулювання соціально-економіко-політичного розвитку / Grundprinzipien zur Reform des Wirtschaftssystems unter den Bedingungen der europäischen Integration. Hrsg. von Doktor der Wirtschaftswissenschaften, Professor Yu.V.Pasichnuk [Autorenkollektive: Yu.V.Pasichnuk, L.O.Shpak, A.O.Khodzhaian u.a.]. Kollektive Monographie. Verglad SWG imex GmbH,

Nurnberg, Deutschland, 2017. P.358-368 (0,62 друк. арк.). *Особистий внесок: систематизовано методи ДР соціально-економіко-політичного розвитку (0,54 друк. арк.).*

3. Люльов О.В., Кириченко К.І. Макроекономічна стабільність як фактор покращення конкурентоспроможності країни // Управління інноваційною складовою економічної безпеки : монографія ; за ред. д.е.н., проф. Прокопенко О.В. (гол. ред.), к.е.н., доц. Школи В.Ю., к.е.н. Щербаченко В.О. Суми : ТОВ «Триторія», 2017. Т.І : Теорія та методологія управління інноваційною складовою економічної безпеки. С. 30-45 (0,61 друк. арк.). *Особистий внесок: систематизовано результати оцінки впливу економічних чинників на стабільність НЕ (0,02 друк. арк.).*

Статті у наукових фахових виданнях України

4. Кириченко К.І. Ідентифікація впливу якісних характеристик державного управління на параметри економічного розвитку держави / Актуальні проблеми економіки (EBSCOhost, EconLit та ін.). 2018. №3 (201). С. 14–20 (0,52 друк. арк.).

5. Kyrychenko K. I., Samusevych Y. V., Liulova L. Y., Bagmet, K. Innovations in country's social development level estimation // Marketing and Management of Innovations (Web of Science та ін.). 2018. № 2. С. 113-128 (1,14 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено методичні засади оцінювання рівня соціального розвитку країни (0,94 друк. арк.).*

6. Кириченко К. І. Оцінювання політичного стану країни в контексті державного регулювання економіки: міжнародні підходи / Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. ХНТУ, Херсон. 2018. №29(18). Том 2. С. 203-210 (0,49 друк. арк.).

7. Кириченко К. І. Реформування державного регулювання національної економіки з урахуванням соціальних, економічних та політичних зв'язків / Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка (РІНЦ). 2018. №2. С. 121–128 (0,58 друк. арк.).

8. Кириченко К. І. Міжнародні рейтинги й індекси в системі оцінювання рівня соціальних, економічних і політичних трансформацій в Україні / Управління розвитком (SciLit та ін.). 2017. № 1–2 (187–188). С. 18–26 (0,98 друк. арк.).

9. Кириченко К. І. Комплексне оцінювання соціально-економічного розвитку України за допомогою таксонометричного методу / Механізм регулювання економіки (CEJSSH та ін.). 2017. № 4. С. 192–200 (0,54 друк. арк.).

10. Кириченко К.І. Вплив соціо-економіко-політичних взаємозв'язків на демографічні, міграційні процеси та зайнятість населення: динамічне прогнозування та державне регулювання / Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка (РІНЦ). 2017. № 3. С. 95–102 (0,5 друк. арк.).

11. Кириченко К. І. Концепція переходу національної економіки України на модель стійкого зростання з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків / Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка (РІНЦ). 2016. № 3. С. 15–20. (0,46 друк. арк.).

12. Кириченко К.І. Державні інструменти комплексного регулювання соціо-економіко-політичного стану держави [Електронний ресурс] / Ефективна економіка (Index Copernicus та ін.). 2015. № 2. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?op=1&z=5783> (0,61 друк. арк.).

Статті у зарубіжних наукових виданнях

13. Vasylieva T., Lyeonov S., Lyulyov O., Kyrychenko K. Macroeconomic Stability and Its Impact on the Economic Growth of the Country // Montenegrin Journal of Economics (Scopus, Web of Science та ін.). 2018. № 14(1). Р. 159-170 (0,84 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено напрямки макростабілізації НЕ* (0,04 друк. арк.).

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

14. Кириченко К.І. Соціо-економіко-політичні взаємозв'язки в державному регулюванні малого і середнього підприємництва в Україні /

Стратегічний розвиток організації, міст та регіонів : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (26–27 жовтня 2017 р.). Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. С. 180–182 (0,13 друк. арк.).

15. Кириченко К.І. Оцінювання ефективності реформ в національній економіці України на основі комплексного аналізу соціально-економічного розвитку / Матеріали за XIII міжнародна научна практична конференція “Achievement of high school - 2017” (м. Софія, 15–22 листопада 2017 р.). Болгарія, 2017. С. 89–92 (0,14 друк. арк.).

16. Кириченко К.І. Вплив системних ризиків на політичний, економічний та соціальний розвиток держави / Materily XIII miedzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji “Perspektywiczne opracowania sa nauka i technikami - 2017” (м. Перемишль, 07–15 листопада 2017р.). Польща, 2017. С. 55–58 (0,18 друк. арк.).

17. Кириченко К.І. Міжнародні методики оцінювання соціального розвитку країни / Materialy Матеріали XIV mezinarodni vedecko-prakticka conference “Vedecki pokrok na prelomu tysyachalety - 2018” (м. Прага, 22-30 квітня 2018р.). Чехія, 2018. С. 103–106 (0,17 друк. арк.).

18. Кириченко К.І. Вплив якості державного регулювання на макроекономічні показники країни / Materials of XIV international research and practice conference “Trends of modern science - 2018” (м. Шефільд, 30 травня – 7 червня 2018р.). Великобританія, 2018. С. 87–90 (0,14 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТАРІЮ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГУЛЯТОРНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ЇХ КОМПЛЕКСНОГО ВПЛИВУ НА СОЦІО-ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	24
1.1 Дослідження зміни позиції України в міжнародних рейтингах та індексах під впливом соціальних, економічних і політичних трансформацій	24
1.2 Аналіз основних проблем соціального, економічного та політичного розвитку в Україні у контексті розбудови системи державного регулювання національної економіки.....	39
1.3 Узагальнення інструментарію реалізації регуляторних інтервенцій держави у контексті їх комплексного впливу на соціо-економіко-політичний розвиток.....	56
Висновки до першого розділу.....	72
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ РЕГУЛЯТОРНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ НА РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО, ПОЛІТИЧНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	75
2.1 Методичні засади врахування впливу регуляторної спроможності держави на рівень економічного розвитку країни.....	75
2.2 Науково-методичні підходи до дослідження чутливості соціального сектору національної економіки до регуляторних інтервенцій держави.....	105
2.3 Розвиток методичного інструментарію оцінювання ефективності політичних інститутів в Україні.....	128
Висновки до другого розділу.....	146
РОЗДІЛ 3. ВРАХУВАННЯ СТІЙКОСТІ СОЦІО-ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ В ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВНОГО	

РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	151
3.1 Розвиток методичних засад визначення рівня стійкості в системі «економічний розвиток – політичний розвиток – соціальний розвиток».....	151
3.2 Науково-методичні засади визначення взаємного впливу соціо- економіко-політичних взаємозв’язків.....	173
3.3 Концептуальні напрямки реформування системи державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко- політичних взаємозв’язків.....	189
Висновки до третього розділу.....	204
ВИСНОВКИ.....	209
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	213
ДОДАТКИ.....	235

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Відповідно до Цілей сталого розвитку на 2016–2030 рр. світова наукова спільнота зосереджена на пошуку ефективних системних механізмів забезпечення стійкого зростання і гармонізованого задоволення потреб суспільства, зменшення системних ризиків різного походження, подолання диспропорцій у національній економіці та забезпечення стійких транссекторальних балансів. Вплив соціо-економіко-політичних взаємозв'язків на просторово-часові орієнтири реалізації державної стратегії переходу країни на модель стійкого зростання все частіше стає об'єктом ґрунтовних міждисциплінарних наукових досліджень та економічного прогнозування. Під час реалізації заходів державного регулювання економіки важливо урахувати взаємний вплив, конвергентні зв'язки і трансмісійні наслідки регуляторних інтервенцій для економічного, соціального й політичного розвитку країни, особливо на тлі перманентних структурних та інституційних змін. Неврахування синергетичного впливу регуляторних заходів підвищує динаміку непрогнозованих біфуркаційних трансформацій у національній економіці, зменшує ефективність відтворювального механізму інтеграції соціального, політичного та економічного капіталів, зменшує здатність національної економіки підтримувати макроекономічну рівновагу в довгостроковій перспективі.

Дослідженню теоретичних, методичних і практичних механізмів реалізації державної політики з урахуванням соціо-економіко-політичної конвергенції присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, серед яких: З. Бурик, Т. Васильєва, Н. Виговська, Д. Кауфман (D. Kaufmann), К. Кіркпатрік (C. Kirkpatrick), Д. Леві-Фаур (D. Levi-Faur), С. Леонов, Дж. Луїз (J. Luiz), М. Макаренко, С. Міллер (S. Miller), Д. Паркер (D. Parker), Н. Педченко, О. Славкова, Р. Танненвальд (R. Tannenwald), О. Чечель,

В. Шликова та інші.

У той самий час, узагальнення наукового доробку з досліджуваної тематики свідчить, що не вирішеними остаточно залишаються теоретико-методичні засади та прикладний інструментарій дослідження чутливості економіки, соціального сектору і політичного розвитку до регуляторних інтервенцій держави, реалізації державної регуляторної політики з урахуванням стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків. Логічна незавершеність формування цілісного уявлення про механізми переходу в Україні від ізольованого до інклюзивного підходу до формування регуляторного середовища з метою забезпечення конвергентності та синергії соціо-економіко-політичних зрушень обумовила актуальність дослідження, його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана в контексті резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року»; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (затвердженої Указом Президента України № 5/201 від 12.01.2015 р.), Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 385 від 06.08.2014 р.) тощо.

Дисертація виконана відповідно до тематики наукових досліджень Сумського державного університету. Так, зокрема, до звіту за темою «Моделювання та прогнозування соціо-економіко-політичної дорожньої карти реформ в Україні для переходу на модель стійкого зростання» (номер державної реєстрації 0118U003569) ввійшли пропозиції щодо визначення стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків, впливу регуляторної спроможності держави на соціальний, економічний та політичний розвиток; до звіту за темою «Сучасні інформаційні технології в соціально-економічних системах» (номер державної реєстрації 0116U000930) – щодо інструментарію дослідження внутрішніх соціо-економіко-політичних взаємозв'язків; до звіту за темою «Моделювання сталого розвитку складних соціально-економічних

систем» (номер державної реєстрації 0116U000929) – щодо визначення часових орієнтирів та прогнозування економічних наслідків зміни регуляторної спроможності держави.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є поглиблення науково-методичних засад та практичного інструментарію державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків.

Відповідно до мети дисертаційної роботи були поставлені такі завдання:

- дослідити динаміку та основні проблеми соціальних, економічних і політичних трансформацій в Україні;
- систематизувати інструментарій державного регулювання національної економіки в контексті комплексного впливу на соціо-економіко-політичні зрушення;
- розробити методичні засади врахування впливу якості державного регулювання національної економіки та ефективності діяльності уряду на рівень економічного розвитку країни;
- вдосконалити методичні основи визначення часових орієнтирів та прогнозування економічних наслідків зміни регуляторної спроможності держави;
- поглибити науково-методичні підходи до дослідження чутливості соціального сектору національної економіки до регуляторних інтервенцій держави;
- розвинути методичне підґрунтя оцінювання ефективності політичних інститутів в Україні в контексті реформування регуляторного середовища;
- розробити методичний інструментарій дослідження стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків;
- удосконалити методичний інструментарій дослідження внутрішніх взаємозв'язків у системі «економічний – політичний –

соціальний розвиток»;

– визначити напрямки реформування системи державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків.

Об'єкт дослідження – економічні відносини, що виникають між органами державної влади, суб'єктами господарювання та населенням у процесі державного регулювання національної економіки.

Предметом дослідження є методи та інструменти формування і реалізації політики державного регулювання національної економіки з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертації становлять фундаментальні положення економічної теорії, теорії державного регулювання економіки, синергетичної теорії самоорганізації соціально-економічних систем, стратегічного управління, макроекономічного прогнозування, а також наукові праці зарубіжних і вітчизняних учених, присвячені дослідженню процесів державного регулювання соціального, економічного та політичного розвитку.

Для вирішення поставлених завдань дослідження використано загальнонаукові та специфічні методи, зокрема: логічного аналізу, синтезу та узагальнення – при узагальненні теоретичного підґрунтя та практичного досвіду державного регулювання національної економіки з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків; метод структурного моделювання – під час дослідження внутрішньої структури цих взаємозв'язків; метод центра мас – при інтегральному оцінюванні рівня стійкості цих взаємозв'язків; функціональний та структурний аналіз – під час визначення концептуальних напрямків реформування системи державного регулювання економіки України з урахуванням цих взаємозв'язків; методи регресійного моделювання та адитивно-мультиплікативної згортки – при встановленні впливу якості державного регулювання національної економіки та ефективності уряду на рівень економічного розвитку країни;

дистрибутивно-лагове моделювання – під час визначення часових орієнтирів та прогнозування економічних наслідків зміни регуляторної спроможності держави; регресійне моделювання (за методом Прайса – Вінстена), метод аналітичної ієрархії і метод простого додавання ваг – під час дослідження чутливості соціального сектору національної економіки до регуляторних інтервенцій держави; метод головних компонент, метод згортки на основі метрики Мінковського, метод експертного оцінювання на основі шкали Харрінгтона – при оцінюванні ефективності політичних інститутів в Україні. Моделювання здійснено за допомогою програмних продуктів Stata 12/SE та STATISTICA 10.

Інформаційну базу дослідження склали: офіційні дані Державної служби статистики України, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Міжнародного валютного фонду, законодавчі акти Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів України, аналітичні огляди та наукові публікації з питань державного регулювання соціального, економічного і політичного розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливого науково-прикладного завдання щодо поглиблення науково-методичних засад та практичного інструментарію державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційної роботи є такі:

вперше:

– розроблено методичні засади визначення регуляторної спроможності держави та її впливу на макроекономічні параметри шляхом інтегрального врахування показників економічного розвитку національної економіки, найбільш еластичних до заходів держави щодо створення сприятливого бізнес-середовища і забезпечення довіри до уряду. Це дозволило визначити економічні ефекти й необхідні передумови зростання

регуляторної спроможності в Україні, сформувати кластер країн, досвід яких доцільно використовувати в контексті підвищення чутливості економіки України до регуляторних заходів;

вдосконалено:

– методичний інструментарій інтегрального визначення та прогнозування рівня стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці, що відрізняється від існуючих застосуванням методу центру мас та дозволяє встановити ступінь збалансованості впливу регуляторних інтервенцій держави на економіку, соціальний прогрес та ефективність політичних інститутів, урахувати системні взаємозв'язки і комплементарний вплив економічного, соціального та політичного розвитку країни;

– методичні засади визначення часових орієнтирів та прогнозування економічних наслідків під час реалізації реформ системи державного регулювання національної економіки, що на відміну від існуючих підходів здійснено шляхом обґрунтування часових лагів, через які макроекономічні параметри найбільш відчутно реагують на зміни регуляторної спроможності держави, прогнозування їх значень у середньостроковій перспективі;

– науково-методичні підходи до дослідження чутливості соціального сектору національної економіки до регуляторних інтервенцій держави, що на відміну від існуючих здійснено шляхом обґрунтування впливу якості державного регулювання національної економіки та ефективності уряду на інтегральний показник соціального розвитку і його складові, що характеризують демографічний стан, рівень добробуту, безпеки, освіти та здоров'я населення, соціальні зв'язки й соціальну активність у країні, забезпечення в суспільстві гендерної рівності та довіри до інституцій;

набули подальшого розвитку:

– методичний інструментарій визначення ефективності політичних інститутів в Україні, що відрізняється від існуючих інтегральним

узагальненням параметрів політичної стійкості та відсутності насильства у країні, ефективності уряду, якості державного регулювання національної економіки, верховенства права, контролю над корупцією з урахуванням сили та характеру зв'язків між ними;

– методичний інструментарій дослідження внутрішніх взаємозв'язків у системі «економічний – політичний – соціальний розвиток», що відрізняється від існуючих прогнозуванням впливу індексів соціального розвитку, ефективності політичних інститутів та еластичності макроекономічних зрушень до зміни рівня регуляторної спроможності держави на інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані органами державного регулювання – для врахування соціо-економіко-політичної конвергенції під час розроблення дорожньої карти реформ в Україні; галузевими асоціаціями – для врахування трансмісійних наслідків регуляторних інтервенцій під час розроблення галузевих і міжгалузевих програм; органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання – при формуванні програм спільних заходів з урахуванням впливу місцевої економічної політики на створення сприятливого локального бізнес-середовища.

Пропозиції щодо інтегрального оцінювання соціально-економічного розвитку України впроваджено в діяльність Офісу реформ Кабінету Міністрів України (довідка № 22310/0/1 від 13.11.2018 р.); щодо застосування таксонометричного підходу при оцінюванні соціально-економічного розвитку – в діяльність Муніципальної ліги Києва (довідка № 3467/23 від 13.09.2018 р.); щодо заходів державного регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків – у діяльність Торгово-промислової палати України (довідка № 322/1.2 від 09.11.2018 р.) та Сумської торгово-промислової палати (довідка № 444 від 09.11.2018 р.); щодо

формалізації взаємозв'язків між якістю реалізації заходів держави щодо створення сприятливого бізнес-середовища та макроекономічними показниками – в діяльність Сумського обласного регіонального відділення Спілки малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка № 30 від 12.09.2018 р.). Результати дослідження використовуються в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін «Економічна політика та державне регулювання» та «Система публічного управління» (акт від 05.09.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, висновки, рекомендації і розробки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно і відображені в опублікованих працях. Результати, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані в дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертації оприлюднені на 8 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 18 наукових працях загальним обсягом 8,99 друк. арк., з яких особисто авторові належить 7,03 друк. арк., зокрема: 3 підрозділи в колективних монографіях, 9 статей у наукових фахових виданнях України та 1 стаття в зарубіжному науковому виданні (з яких 9 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, зокрема, 2 видання входять до баз Scopus та Web of Science); 5 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 246 сторінок, зокрема: 187 сторінок основного тексту, 40 таблиць, 37 рисунків, 4 додатки, список використаних джерел із 213 найменувань.

РОЗДІЛ І

АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТАРІЮ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГУЛЯТОРНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ЇХ КОМПЛЕКСНОГО ВПЛИВУ НА СОЦІО-ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

1.1 Дослідження зміни позиції України в міжнародних рейтингах та індексах під впливом соціальних, економічних і політичних трансформацій

Глобалізація світового господарства та активізація процесів транскордонного руху капіталів обумовили необхідність формування методологічної бази оцінювання соціального, економічного та політичного розвитку країн. Безумовно, кризові явища 2007-2008 рр. певним чином зменшили довіру економічних агентів до національних та міжнародних рейтингів. Проте, якщо розглядати значення міжнародних рейтингів та індексів для оцінювання ефективності трансформаційних процесів в державі, то справедливо зазначити, що вони є цілком інформативними та релевантними, оскільки об'єктивно відображають напрямок трендів трансформаційних перетворень в державі.

Дослідження сутнісних характеристик існуючих рейтингів та індексів, які формують оцінки соціального, економічного та політичного розвитку в Україні, останнім часом набуває особливої актуальності з огляду на намагання України підвищити конкурентоспроможність на світовому ринку та забезпечити довіру закордонних партнерів до обраної стратегії євроінтеграції.

Дослідження існуючих методик рейтингування різних процесів та побудови індексів, засвідчило, що єдиних науково-методичних засад, які б були універсальними принаймні з точки зору математичної формалізації інтегрального показника, не існує. Кожна методика індивідуальна, оскільки у вибірку можуть включатися кількісні або якісні показники у різних їх комбінаціях. Крім того, існуючі методики включають різну кількість

показників з різними одиницями виміру. Тому основне місце при формуванні науково-методичних підходів до рейтингування та побудови індексів займає оцінка адекватності результатів, яка реалізується або математично – за допомогою критеріїв достовірності моделі, або практично – порівнюючи отримані результати зі значеннями подібних рейтингів.

Значна кількість існуючих рейтингів та індексів дозволяють охарактеризувати ситуацію в країні в загальному вигляді, тобто, надаючи комплексну соціально-економічну або соціально-політичну оцінку. Проте, переважна більшість рейтингів та індексів зосереджена на характеристиці окремих векторів розвитку держави: соціального, економічного та політичного.

Найбільш інформативні рейтинги та індекси, які надають можливість описати рівень трансформаційних процесів в Україні в межах конкретного напрямку (соціальний, економічний та політичний розвиток), та їх взаємозв'язок представлені на рисунку 1.1.

Більш детально зупинимось на характеристиці кожного з наведених індексів.

На наш погляд, найбільш репрезентативними з точки зору характеристики соціального розвитку в країні, є наступні індекси: Індекс розвитку людського потенціалу та Індекс соціального прогресу. Саме дані рейтинги дозволяють оцінити результати трансформаційних змін в країні, пов'язані з підвищенням рівня життя населення, можливостями українців реалізовувати себе та відчуттям соціальної захищеності.

Отже, досліджуючи Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index), зауважимо, що він розраховується як середньоарифметична величина трьох рівнозначних компонентів: доходу (визначається показником валового внутрішнього продукту за паритетом купівельної спроможності в доларах США на душу населення); освіти (визначається показниками грамотності і частки учнів серед дітей і молоді у

віці від 6 до 23 років); довголіття (визначається через очікувану тривалість життя).

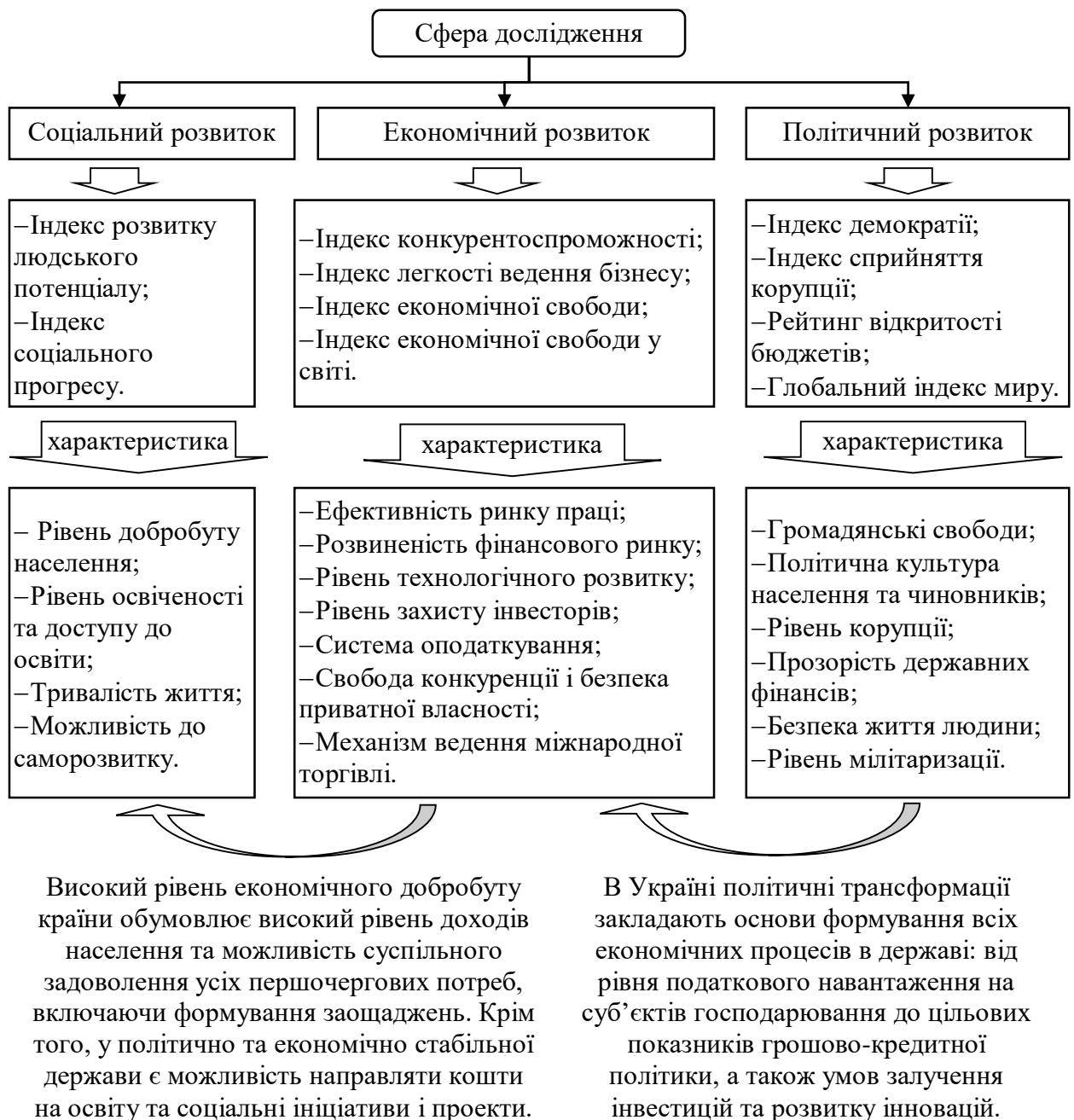

Рисунок 1.1 – Групування міжнародних рейтингів відповідно до сфер дослідження та характеристика їх взаємозв'язку

Шкала оцінювання даного індексу наступна: значення нижче 0,5 од. – низький рівень людського розвитку; 0,5-0,8 од. – середній рівень; 0,8 од. і більше – високий рівень розвитку. Визначається дана рейтингова оцінка

експертами Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) спільно з групою незалежних міжнародних експертів [33].

В свою чергу, Індекс соціального прогресу (The Social Progress Index) базується на комбінації даних з опитувань громадської думки, оцінок експертів у сфері розвитку і статистичної інформації міжнародних організацій соціального спрямування [74]. При визначенні успіхів тієї чи іншої країни у сфері соціального прогресу враховуються понад 50 показників, об'єднаних в три основні групи: основні потреби людини, основи благополуччя людини; можливості розвитку людини. Індекс вимірює досягнення кожної країни за шкалою від 0 (найменший ступінь стійкості) до 100 (найбільша ступінь стійкості) на основі отриманих даних в трьох базових категоріях.

Вищерозглянуті індекси дають можливість комплексно дослідити зміни у соціальній сфері, тому доцільно проаналізувати позицію України серед інших держав відповідно до цих індексів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Динаміка позиції України у рейтингах, які оцінюють соціальний розвиток за 2008–2017 рр., місце серед країн світу

Показник	Рік									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Рейтинг за Індексом розвитку людського потенціалу	76	85	69	76	78	83	83	81	84	88
Рейтинг за Індексом соціального прогресу*	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	62	62	63	64

* – рейтинг почали визначати з 2014 р.

На основі даних, наведених в табл. 1.1, зазначимо, що абсолютні значення досліджуваних індексів свідчать про середній рівень соціального прогресу в Україні. При цьому динаміка рейтингових позицій України серед інших країн світу в останні три роки має спадний характер. Отже, справедливо зазначити, що реформи, які проводить уряд нашої держави, не призводять до покращення життя громадян. Так, зменшується тривалість

життя, у суспільстві практично відсутнє відчуття соціальної захищеності та обмежені можливості вільного вибору. Це свідчить про неефективність трансформацій в країні, пов'язаних з пенсійним забезпеченням, медичною сферою, а також середньою та вищою освітою.

Інтегральну характеристику економічного розвитку країни надають чотири різних індекси, а саме: Індекс глобальної конкурентоспроможності, Індекс легкості ведення бізнесу, Індекс економічної свободи та Індекс економічної свободи світу. Кожен з зазначених індексів характеризує різні аспекти розвитку економічних процесів в державі.

Отже, розглянемо кожен з них більш детально.

Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) розраховується за методикою Всесвітнього економічного форуму, яка базується на поєднанні статистичних даних і результатів опитування керівників компаній різних країн світу [95]. Індекс глобальної конкурентоспроможності складається з 113 змінних, які об'єднуються в 12 індикаторів. Ці індикатори характеризують такі параметри конкурентоспроможності національної економіки як: якість інститутів, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і початкова освіта, вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку товарів і послуг, ефективність ринку праці, розвиненість фінансового ринку, рівень технологічного розвитку, розмір внутрішнього ринку, конкурентоспроможність компаній, інноваційний потенціал. На основі даного рейтингу можливо зробити висновок про основні конкурентні переваги та недоліки досліджуваної країни [95].

Безумовно, Індекс глобальної конкурентоспроможності можна віднести до індексів, які описують функціонування держави комплексно. Проте, на наш погляд, саме поняття «конкурентоспроможність» в повній мірі характеризує економічний потенціал країни та дозволяє оцінити якість сформованої бази для успішних трансформаційних перетворень в країні. Крім того, переважна більшість складових досліджуваного Індексу

відносяться до характеристики економічного розвитку держави. Значення даного Індексу є інформативним для національних суб'єктів господарювання, оскільки надає їм можливість оцінити рівень конкуренції в середовищі здійснення їх основної діяльності порівняно з іншими країнами з точки зору наміру виходу на закордонні ринки, а також оцінити зовнішні ринки походження іноземних компаній, які розширюють свою діяльність на території України.

Індекс легкості ведення бізнесу (Doing Business) покладений в основу градації країн за рівнем створених ними сприятливих умов для ведення бізнесу [17]. Дослідження проводиться за методикою Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації. У складанні рейтингу беруть участь різноманітні експерти – бізнес-консультанти, юристи, експедитори, бухгалтери, урядовці, а також провідні економісти різних країн, які надають експертно-методичну допомогу. При розрахунку Індексу враховуються десять показників, які характеризують вартість та тривалість виконання підприємцем вимог щодо реєстрації бізнесу та власності, отримання дозволів на будівництво та підключення до системи електропостачання, легкість отримання кредитів, рівень захисту інвесторів, систему оподаткування, механізм ведення міжнародної торгівлі, виконання контрактів, специфіку вирішення проблем неплатоспроможності підприємства. Основним недоліком Індексу легкості ведення бізнесу є те, що рейтинг країни формується по одному місту, яке в методології визначається, як «найбільший діловий центр країни» та не враховуються інші міста, які мають інші умови для підприємницької діяльності, зазвичай набагато гірші. Проте, на даний Індекс орієнтується багато середніх та малих за розміром інвесторів, які бажають розпочати бізнес в Україні.

Специфіка двох наступних індексів полягає в тому, що вони характеризують рівень участі органів державної влади в активізації економічних перетворень у країні. Так, Індекс економічної свободи в світі (Economic Freedom of the World) описує рівень підтримки державними

органами влади економічної свободи в державі [19]. В свою чергу, під економічною свободою розуміється: свобода особистого вибору, добровільний обмін, свобода конкуренції і безпека приватної власності. Для побудови сумарного показника рейтингу використовуються сорок дві змінні, які застосовуються для вимірювання ступеня економічної свободи в п'яти напрямках: розмір держави, правова система і права власності, стабільність і відкритість грошового ринку, свобода міжнародної торгівлі, регуляторна політика. Кожен з компонентів вимірюється від 0 до 10, а їх середньоарифметичний показник дає підсумковий Індекс. Статистичні дані спираються на інформацію від ООН, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Всесвітньої організації торгівлі, Європейського банку реконструкції та розвитку і аудиторської компанії PricewaterhouseCoopers. Сумарний Індекс дозволяє порівнювати рівні економічної свободи в світі в різні періоди часу.

Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom) розраховується як середнє арифметичне 10 показників різних «свобод країн», які згруповані в чотири «стовпи економічної свободи»: верховенство права (права власності, свобода від корупції); обмежене втручання уряду (фіскальна свобода, державні витрати); регуляторна ефективність (свобода підприємництва, свобода праці, грошово-кредитна свобода); відкриті ринки (свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода) [34]. Кожен показник оцінюється від 0 до 100 балів – вищий рівень економічної свободи в країні оцінюється більшою кількістю балів. Відповідно до рівня результативного показника, країни розмежовують на п'ять груп: «вільні», «переважно вільні», «помірно вільні», «переважно невольні» і «невільні» [155].

Отже, використаємо вищенаведені рейтинги для оцінювання позицій України та дослідження динаміки економічного розвитку у країні (рис. 1.2).

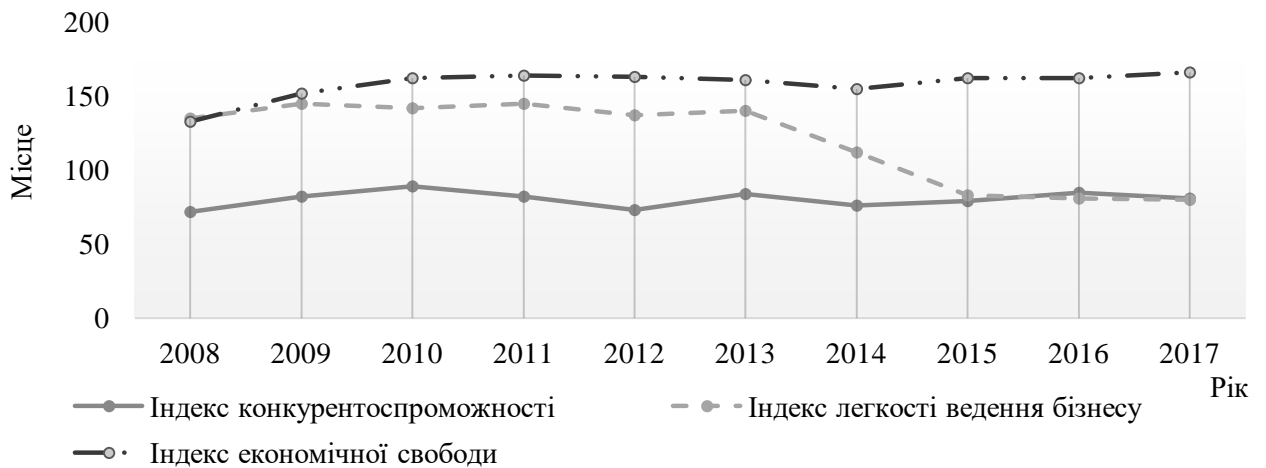

Рисунок 1.2 – Динаміка позиції України у рейтингах, які оцінюють економічний розвиток за 2008–2017 рр., місце серед країн світу

Аналізуючи Індекс глобальної конкурентоспроможності, доцільно зауважити, що протягом досліджуваного періоду його значення коливалось в проміжку від 89 місця до 72 місця. Це свідчить про низький рівень глобальної конкурентоспроможності економіки України. В основу негативних тенденцій покладені невирішені проблеми з безробіттям, розвитком фінансового ринку та падінням обсягів виробництва товарів, робіт та послуг.

Динаміка Індексу легкості ведення бізнесу свідчить, що за 2008–2017 рр. позиція України покращилася на 55 пунктів, що відбулося переважно за рахунок зменшення часу на процес заснування бізнесу, скорочення етапів процедури реєстрації власності та впровадження електронної системи сплати податків. В той же час, невирішеними залишились питання удосконалення процесів отримання дозволів на будівництво, підключення до системи електромереж і водопостачання, тривалим та складним залишається процес ліквідації бізнесу.

Індекс економічної свободи свідчить про погіршення ситуації за 2008–2017 рр., причому у 2017 р. Україна посіла 166 місце серед 178 країн, що характеризує її як країну з невірною економікою. Слабка позиція держави спричинена низькими показниками у сферах захисту прав власності, свободи інвестицій та фінансової свободи.

Таким чином, узагальнюючи дослідження рейтингів, які характеризують економічний розвиток України, зауважимо, що розпочаті після революції 2014р. реформи не знайшли свого відображення в динаміці рейтингових позицій країни порівняно з іншими. Позитивна тенденція спостерігається тільки в розрізі Індексу легкості ведення бізнесу, проте реального зростання обсягу виробленої продукції, обсягу експортованої продукції, ВВП на душу населення, реальних доходів населення та інших показників в Україні не відбулося. Слід зазначити, що більшість рейтингів свідчать про погіршення рівня розвитку економіки України.

Неможливість розвитку національного господарства України у відриві від політичних процесів зумовлює важливість аналізу саме третьої групи індексів – які визначають прогрес у політичному розвитку. Найбільш повно, на наш погляд, політичну ситуацію в Україні відображають Індекс демократії, Індекс сприйняття корупції, Індекс відкритості бюджету та Світовий індекс миру.

Індекс демократії (The Democracy Index) є найбільш розповсюдженим рейтингом оцінювання режиму правління в державі [79]. При складанні даного Індексу враховуються 60 різних показників, які згруповані за наступними п'ятьма категоріями: вибори і плюралізм, громадянські свободи, діяльність уряду, політична ангажованість населення і політична культура. Індекс демократії надає середньозважену оцінку відповідей на 60 питань, кожне з яких має два або три дозволених альтернативних варіантів відповіді. Окрім числової оцінки та ранжування, цей Індекс також дозволяє класифікувати країну за типом політичного режиму: повна демократія, недосконала демократія, гібридний режим або авторитарний режим [79].

Індекс сприйняття корупції (The Corruption Perceptions Index) є найбільш актуальним для характеристики політичного середовища в Україні. Корупція на поточному етапі розвитку вважається найбільшим деструктивним фактором, який нівелює усі трансформаційні процеси в нашій державі. Даний рейтинг розраховується за методикою міжнародної

неурядової організації Transparency International та ґрунтується на взаємозв'язку кількісних та якісних показників. Згідно розробленого підходу вважається, що надійним джерелом інформації виступають думки і свідчення тих експертів, які безпосередньо стикаються з корупцією або професійно займаються її вивченням. Індекс розподіляє країни і території за шкалою від 0 (найвищий рівень корупції) до 100 (найнижчий рівень корупції) на основі сприйняття рівня корумпованості державного сектора економіки [87].

Далі проаналізуємо Індекс відкритості бюджету (The Open Budget Index). Результати даного рейтингу не дуже часто аналізуються в Україні, проте, на наш погляд, інтегральний показник, який описує рівень доступності суспільства до інформації про основні джерела формування доходів бюджету та напрямки витрачання державних коштів, має неодмінно включатись до списку індексів, що характеризують рівень ефективності трансформаційних процесів в Україні. Розглядаючи специфіку формування даного Індeksu, зауважимо, що максимальне його значення в 100 балів досягається за рахунок позитивної оцінки 140 питань, які стосуються можливостей доступу громадськості до різної інформації, що міститься у восьми ключових бюджетних документах (формується на основі міжнародних стандартів належної практики). При аналізі вимірюються три аспекти управління державними фінансами з боку уряду: прозорість бюджету (кількість, рівень деталізації і своєчасність інформації про бюджет, що розміщується публічно); участь у бюджетному процесі (надані громадянському суспільству і широкій громадськості можливості приймати рішення про те, як акумулюються і витрачаються державні ресурси); бюджетний нагляд (потенціал і повноваження офіційних інститутів у сфері регулювання процесів акумуляції і витрачання державних ресурсів) [82].

В умовах військового конфлікту на Сході України, Світовий індекс миру (Global Peace Index) набуває особливого значення щодо оцінювання політичної стабільності в країні. Даний рейтинг, з однієї сторони, характеризує рівень насильства всередині держави, а з іншої – рівень

агресивності його зовнішньої політики. Таким чином, враховуючи поточні умови, з точки зору характеристики політичного розвитку для України актуальною є перша складова даного рейтингу. У той же час, наявність військового конфлікту в країні незалежно від ініціатора зумовлює необхідність спрямування всіх можливих зусиль державного апарату управління на його нейтралізацію. В умовах сучасних міжнародних відносин завершення будь-якого військового конфлікту – це політичний компроміс. Отже, справедливо зауважити, що даний Індекс характеризує держави точки зору рівня їх безпеки для життя людини.

Розрахунок даного Індeksu відбувається за методикою організації The Economist Intelligence Unit. Індекс складений на основі 23 якісних і кількісних показників, об'єднаних в три основні групи: наявність і масштаб конфліктів, рівень стабільності та безпеки всередині держави та рівень мілітаризації. По кожній групі показників країнам виставляється оцінка від 1 до 5 балів. Чим менше оцінка, тим більш мирною вважається країна за даним критерієм [79].

Розглянувши сутність індексів, які оцінюють політичний розвиток держави, доцільно проаналізувати динаміку позиції України у системі даних індикаторів за 2008–2016 рр. (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Динаміка позиції України у рейтингах, які оцінюють політичний розвиток за 2008–2017 рр., місце серед країн світу

Показник	Рік									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Рейтинг за Індексом демократії	53	н/д	67	79	80	85	92	88	86	83
Рейтинг за Індексом сприйняття корупції	134	146	134	152	144	144	142	130	131	130
Рейтинг за Індексом відкритості бюджету	25	н/д	19	н/д	35	н/д	н/д	56	н/д	44
Рейтинг за Світовим індексом миру	80	100	97	69	71	111	141	150	156	154

Аналізуючи значення Індексу демократії за 2008–2017 рр., доцільно зазначити, що до 2011 р. для України була характерною недосконалою демократія та спостерігалось формування усіх необхідних засад для досягнення повної демократії, проте 2012–2013 рр. виявились переломними (позитивний тренд змінився негативним), що стало причиною встановлення в наступних роках перехідного політичного режиму. Така ситуація спричинена досить низькими показниками ефективності функціонування уряду, недотриманням політичної культури та значним погіршенням процедури виборів.

Досліджуючи Індекс сприйняття корупції, зазначимо, що протягом аналізованого періоду спостерігаються незначні позитивні зміни, проте їх недостатньо навіть для формування висновків про середній рівень корупції в Україні. Позитивні зміни в 2017 р. порівняно з 2011 р. відбулись за рахунок реформування поліції, роботи Національного антикорупційного бюро та активізації громадських організацій по боротьбі з корупцією. У той же час, найбільш гострою проблемою залишається «очищення» судової гілки влади.

Відкритість бюджетного процесу в Україні з кожним роком погіршується та знаходиться на незадовільному рівні. Про це свідчить значення Індексу відкритості бюджету України в 2017 р., які визначають позицію держави на рівні 44 місця, що відповідає градації – «обмежена відкритість бюджету». Отже, трансформація політики відкритості влади стосовно показників фінансового плану держави залишається на рівні декларування та потребує закріплення у нормативних документах.

Результати оцінювання Світового індексу миру свідчать про щорічне суттєве погіршення національної позиції в рейтингу починаючи з 2013 р., що цілком відповідає початку революції в Україні та активізації військових дій на Сході країни.

Таким чином, неспроможність політиків України досягти прозорості у сфері державних фінансів, побороти корупцію серед чиновників, досягти мирних домовленостей з Росією щодо врегулювання військового конфлікту

та сформувати реально діючу нормативно-правову базу підтримки демократичних перетворень в державі спричиняє значні перепони в процесі досягнення соціальної справедливості та економічного зростання України.

Далі проаналізуємо рейтинги, які надають комплексну оцінку соціального, економічного та політичного розвитку.

Дослідження зазначених рейтингів надає можливість як одночасно охарактеризувати соціо-економіко-політичний розвиток України, так і зрозуміти, чи відображають вони ті негативні тенденції, які були визначені раніше. Розглянемо наступні два комплексні рейтинги: Індекс процвітання країн світу та Індекс недієздатності держав в контексті характеристики ними трансформаційних процесів в Україні.

Індекс процвітання країн світу (The Legatum Prosperity Index) – це комбінований показник, який вимірює досягнення країн світу з точки зору їх добробуту і передових досягнень [81]. Індекс складається на основі значної кількості різних показників, об'єднаних у дев'ять категорій, які відображають різні аспекти функціонування держави: 1) економіка, 2) підприємництво, 3) управління, 4) освіта, 5) охорона здоров'я, 6) безпека, 7) особисті свободи, 8) соціальний капітал, 9) екологія. Рейтинг кожної країни визначається шляхом обчислення середньозваженого значення зазначених індикаторів, кожен з яких визначається як основа процвітання. Показники базуються на статистичному аналізі, соціологічних дослідженнях та експертних оцінках. Масив вхідних даних для побудови рейтингу формується завдяки інформації наданій ООН, Світовим банком, Організацією економічного співробітництва і розвитку, Світовою Організацією Торгівлі, Gallup, Economist Intelligence Unit, IDC, Pyramid Research та інших інститутів [81].

Індекс недієздатності держав (The Fragile States Index) – це узагальнюючий індикатор, який визначає спроможність владних інституцій тримати контроль над цілісністю території країни, а також над демографічними, політичними та економічними процесами в країні. Даний індекс часто використовується дослідниками та аналітиками як зручний

інструмент у ситуаціях, коли виникає потреба у прогнозуванні ризику виникнення конфліктів в країні. Методологія формування цього індексу передбачає, що відібрані експерти щорічно надають свої оцінки 12 соціальним, економічним та політичним параметрам, а саме: демографічний тиск; рівень еміграції; рівень економічної нерівності; економічна ситуація; криміналізація держави; роздробленість в силових структурах і еліті; переміщення біженців всередині країни; зростання реваншистських настроїв; кількість наданих державою послуг; прихильність виконання законів і дотримання прав людини; зовнішнє втручання. Загальний результат представляє собою суму всіх індикаторів (максимальна оцінка – 120 балів), що є основоположним показником під час складання рейтингу [80].

Таким чином, справедливо зауважити, що Індекс процвітання країн світу об'єднує характеристики соціального, економічного та екологічного розвитку держави, а Індекс недієздатності держав надає комплексну характеристику соціального, економічного та політичного розвитку. Складність розрахунку даних індексів полягає у врахуванні великої кількості показників, що спричиняє необхідність використання різних методів нормалізації та врахування пріоритетності окремих індикаторів.

Отже, на основі статистичних даних за останні 10 років (рис. 1.3) надамо характеристику динаміки трансформаційних процесів в Україні за допомогою Індексу процвітання країн світу та Індексу недієздатності держав.

Аналіз Індексу процвітання країн світу свідчить, що за 2009–2017 рр. загальний рівень розвитку України погіршився, адже у рейтингу держава втратила 46 пунктів і зайняла 112 місце із 149 можливих. Відповідно до даного рейтингу найбільш проблемними напрямками є розвиток людського капіталу, безпека та захист, державне управління та здоров'я. У 2009 р. та 2015 р. не відбулося відчутних змін у рейтингових позиціях України за даним Індексом, що свідчить про його незначну чутливість до соціально-політичних трансформацій в Україні.

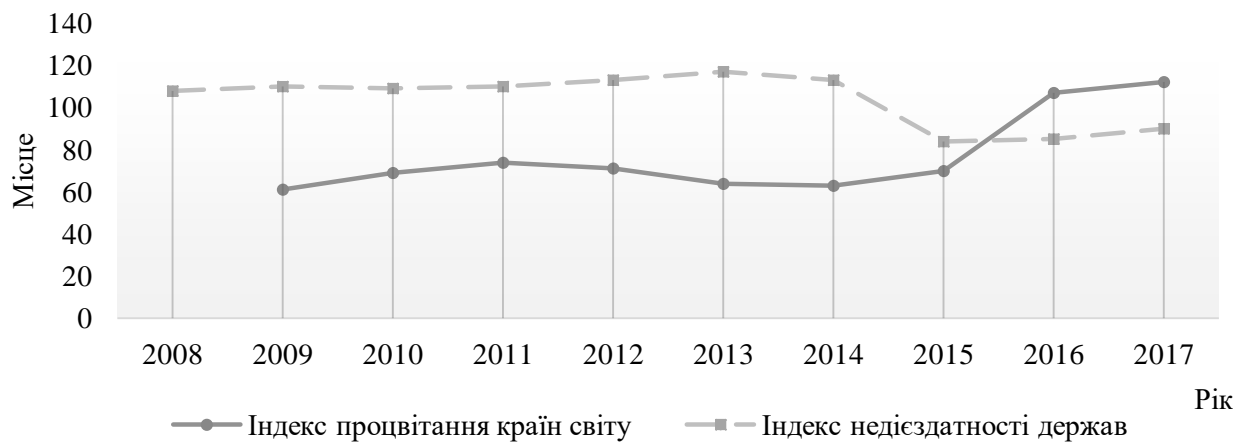

Рисунок 1.3 – Динаміка позиції України у рейтингах, які комплексно оцінюють розвиток держави за 2008–2017 рр., місце серед країн світу

В свою чергу, Індекс недієздатності держав свідчить про погіршення позиції країни, адже протягом досліджуваного періоду Україна піднялася на 18 пунктів та опинилася серед групи держав з підвищеним рівнем небезпеки. Основні зміни відбулися за такими складовими цього рейтингу як: ступінь втручання інших держав, рівень делегітимізації і корумпованість державних структур, а також рівень впливу групових еліт. Даний Індекс більш об'єктивно описує трансформаційні зміни в Україні, проте в процесі його розрахунку явний пріоритет віддається оцінюванню політичного розвитку держави, тому за умови економічних, соціальних або екологічних змін його динаміка не буде повною мірою відображати наявні трансформаційні перетворення.

Таким чином, комплексні рейтинги втрачають свою чутливість до конкретних напрямків функціонування держави та не відображають повністю рівня трансформаційних змін. На наш погляд, це пов'язано із складністю правильного встановлення пріоритетності показників та вибору найбільш релевантних характеристик різних напрямків розвитку держави.

Отже, міжнародні рейтинги та індекси є ефективними інструментами виявлення проблемних аспектів політичного, економічного та соціального розвитку країни. Узагальнюючи дослідження рейтингових позицій України в межах аналізованих напрямків, зауважимо, що для нашої країни їх абсолютні

значення свідчать переважно про низький рівень розвитку економіки, високий рівень соціальної незахищеності населення та непрозорість перебігу політичних процесів.

Роль міжнародних рейтингів та індексів для України полягає у характеристиці зрушень в державі і ефективності проведених реформ, є віддзеркаленням відповідальності вітчизняних органів державної влади перед світовою спільнотою за взяті країною на себе зобов'язання. Поступове покращання позицій України в межах всіх аналізованих міжнародних рейтингів та індексів може бути досягнуто завдяки переходу України на модель стійкого зростання за рахунок транссекторального узгодження соціо-економіко-політичних інтересів.

Розробці системи ефективних з точки зору забезпечення збалансованого соціо-економіко-політичного розвитку України інструментів державного регулювання економіки має передувати аналіз основних макроекономічних, політичних та соціальних індикаторів розвитку, визначення найбільш слабких місць, що обумовили втрату позицій держави у міжнародних рейтингах та індексах. Це допоможе виявити пріоритетні напрямки здійснення соціальних, економічних та політичних трансформацій в Україні.

1.2 Аналіз основних проблем соціального, економічного та політичного розвитку в Україні у контексті розбудови системи державного регулювання національної економіки

Ефективна реалізація механізмів державного регулювання економіки з урахуванням системи соціо-економіко-політичних взаємозв'язків в сучасних умовах в Україні ускладнюється трансформаційною стадією її розвитку, яка, з одного боку, є перспективною з точки зору наявності можливостей

повноцінної перебудови системи державного регулювання в процесі реалізації комплексу економічних реформ та реформ системи управління, а з іншого – характеризується наявністю підвищених системних ризиків перетоку проблем в окремих секторах національної економіки в інші сфери суспільного життя, підсилення їх мультиплексивної дії та зростання загрози економічного, соціального та політичного регресу.

Саме тому обґрунтування пріоритетних каналів впливу політики державного регулювання національної економіки України на розвиток національного господарства має здійснюватись на основі комплексного аналізу найбільш важливих поточних проблем соціального, економічного та політичного розвитку, що дозволить виявити та попередити можливі системні ризики та забезпечити перехід до нової моделі державного регулювання економіки, орієнтованої на інклюзивний підхід до управління соціо-економіко-політичним розвитком.

Рівень добробуту домогосподарств, рентабельність функціонування національних суб'єктів господарювання, якість державних послуг, рівень соціальної напруги та довіри до влади переважною мірою обумовлюються поточним рівнем взаємодії політичного, економічного та соціального розвитку держави, узгодженість цілей та пріоритетів яких забезпечує досягнення позитивного синергетичного ефекту для кожного з економічних агентів країни.

В той же час, справедливо зауважити, що вплив деструктивних факторів на будь-який з даних напрямків розвитку держави призводить до втрати стійкості комплексної системи формування, розподілу і перерозподілу ресурсів у країні. У зв'язку з цим, постає необхідність дослідження особливостей виникнення системних ризиків, адже вони можуть стимулювати кризові явища не лише в одному, а одразу у багатьох напрямках розвитку країни.

Причиною виникнення системного ризику є дія деструктивних чинників різного походження (політичних, екологічних, соціальних,

економічних та інших), які порушують існуючий механізм функціонування будь-якого процесу та спричиняють неможливість самостійного повернення системи до стабільного стану. Така ситуація серед іншого обумовлена низьким рівнем інформаційної прозорості середовища діяльності економічних агентів, неможливістю проаналізувати вхідні та вихідні потоки інформації та вжити заходів щодо уникнення проблем.

Отже, системний ризик – це ймовірність виникнення ситуації, при якій дія одного або декількох деструктивних факторів може призвести до порушень всієї системи та, як наслідок, спричинити негативні наслідки одночасно у кількох взаємопов'язаних сферах. Важливо зазначити, що поява системних ризиків також викликана неефективною діяльністю органів державного управління та суб'єктів ринкової економіки, які не забезпечують своєчасне виявлення існуючих та потенційних проблем та реалізацію заходів превентивного впливу [167].

Розглядаючи механізми виникнення системного ризику в економічних процесах, зауважимо, що його активізацію можуть викликати цілий ряд ризиків: валютні, інвестиційні, інфляційні, кредитні і т. д. Крім того, ризик, який виникає в одному з секторів економічної системи, неодмінно впливає на посередників (фінансових, інформаційних, торговельних тощо) та підприємства реального сектору економіки [202].

Джерелом виникнення системних ризиків можуть бути також і соціальні процеси, які відбуваються в суспільстві. Переважно зародження системних ризиків в соціальній сфері є похідним від політичних чи економічних ризиків, хоча у той же час соціальні ризики, пов'язані з безробіттям, міграцією, медичною незахищеністю, майновим розшаруванням населення тощо призводять до загострення економічної та політичної криз в державі. Для уникнення формування системного ризику в соціальній сфері необхідно забезпечити низку суспільно-державних гарантій, які реалізуються державною владою країни [131].

Політичні загрози, що можуть спровокувати виникнення та реалізацію системних ризиків, проявляються в процесі зміни влади або неузгодженості дій виконавчої, законодавчої та судової гілок влади. Таким чином виникають ризики, пов'язані зі зміною податкового, пенсійного, валютного законодавства. Крім того, в багатьох країнах політична ситуація впливає на діяльність центрального банку, що призводить до виникнення ризику, пов'язаного з функціонуванням грошово-кредитного механізму.

Отже, системні ризики об'єктивно перешкоджають діяльності всіх сфер держави та можуть бути викликані будь-якими соціальними, економічними та політичними проблемами у країні. Дані загрози насамперед виникають у нестійкому середовищі та породжують тривалі періоди занепаду соціо-економіко-політичного розвитку держави.

Крім того, необхідно зауважити, що у процесі розгортання системного ризику боротьба з індивідуальними ризиками стає абсолютно неефективною. Це вимагає побудови комплексної стратегії моніторингу та протидії системним ризикам в державі [137].

Основним етапом формування механізму державного управління системними соціо-економіко-політичними ризиками має виступати створення бази кількісних та якісних індикаторів для проведення їх моніторингу та встановлення їх критичних рівнів, перевищення яких є свідченням підвищеної загрози виникнення та поширення системних ризиків.

У даному контексті відмітимо, що важливою проблемою системи державного регулювання економіки в Україні є відсутність сформованого та законодавчо закріпленого переліку системно важливих показників соціо-економіко-політичного розвитку та розробленого на їх основі інтегрального показника, що породжує перепони для своєчасного реагування на негативні тенденції в державі. За період незалежності України лише у 2007 р. був законодавчо сформований єдиний інтегральний індикатор, який діяв відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Порядок проведення комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної

Республіки Крим, областей, м. Києва та м. Севастополя» [185]. Однак, вже у 2011 р. дана методика втратила чинність, тоді як аналогічного або вдосконаленого науково-методичного підходу не було запропоновано. Це свідчить про значну прогалину у сфері публічного управління.

На нашу думку, недостатня увага з боку органів державної влади до питання комплексного оцінювання соціо-економіко-політичного розвитку України призвела до неможливості оперативного реагування на зміни в державі та ефективного моніторингу рівня результативності проведених реформ, адже з кожним роком рівень соціального, економічного та політичного розвитку України покращується незначними темпами або взагалі погіршується, що підтверджено міжнародними індексами та рейтингами.

Єдиним документом та орієнтиром щодо соціально-економічного розвитку на сьогоднішній день є «Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», метою якого є започаткування в Україні європейських стандартів життя та суттєве підвищення рівня конкурентоспроможності країни. В межах даної стратегії особлива увага приділяється питанням моніторингу показників соціально-економічного розвитку держави, а також їх досягненню відповідно до обраної державою схеми, згідно з якою відбувається довгострокове управління соціально-економічними та політичними процесами.

Стратегія «Україна-2020» визначає цілі та напрямки розвитку, при цьому відповідальні органи державного управління повинні знаходити найбільш ефективні варіанти виконання завдань за допомогою різних інструментів і методів. Даним документом визначено низку показників, які мають бути досягнуті до 2020 р. [133]. Серед них основні соціально-економічні критерії та орієнтири їх реалізації, які подані у таблиці 1.3.

Відмітимо, що всього визначено 25 стратегічних цілей, для 24 з яких встановлено кількісні показники вимірювання їх досяжності.

Окрім того, Стратегією визначено як пріоритет спільну роботу України та Світового банку над розробкою показника добробуту громадян.

Вимірником досягнення зазначеної цілі є розроблений показник та встановлені його цільові значення, а також моніторинг його зміни. Відмітимо, що розроблений показник може виступати узагальнюючим індикатором соціо-економіко-політичного розвитку країни. У той же час, на поточному етапі спостерігається відсутність єдиного вимірника соціо-економіко-політичного розвитку, що значною мірою ускладнює як розробку заходів державного регулювання національної економіки, так і вимірювання їх ефективності.

На основі даних таблиці 1.3 можна зауважити, що встановлені таргети «Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» мають широкомасштабну мету, проте оперативних цілей та критеріїв їх оцінювання не встановлено.

Слід відмітити також той факт, що визначені Стратегією показники соціального та економічного розвитку є загальноприйнятими та постійно розраховуються офіційними національними та міжнародними статистичними агенціями, тоді як значна кількість показників, які використовуються для характеристики політичного середовища, ґрунтуються на результатах опитування, які не проводяться на регулярній основі, що ускладнює процес їх моніторингу через відсутність офіційної методики та складність проведення соціальних досліджень. Іншою проблемою представлених політичних індикаторів є відсутність їх початкових значень (за винятком Індексу сприйняття корупції), що не дозволяє об'єктивно оцінити ступінь політичного прогресу в країні у випадку недовиконання встановлених цільових таргетів.

Одним з варіантів вирішення проблеми відсутності єдиного вимірника соціо-економіко-політичного розвитку може бути застосування таксонометричного підходу до розробки інтегрального показника оцінювання соціо-економіко-політичного розвитку України на основі комплексу індикаторів, визначених Стратегією «Україна-2020».

Таблиця 1.3 – Показники соціального, економічного та політичного розвитку відповідно до «Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» (складено на основі [185])

Показник	Орієнтир
Рейтинг Світового банку «Doing Business»	Перші 30 позицій
Рейтинг за зобов'язаннями в іноземній валюті за шкалою рейтингового агентства Standard and Poors	Не нижче інвестиційної категорії "BBB"
Глобальний індекс конкурентоспроможності	Перші 40 позицій
Валовий внутрішній продукт на одну особу	Підвищення до \$16000
Чисті надходження прямих іноземних інвестицій за період 2015-2020 років	Понад \$40 млрд
Відношення дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту	Не перевищуватиме 3%
Максимальне відношення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до валового внутрішнього продукту	Не перевищуватиме 60%
Енергоємність валового внутрішнього продукту	0,2 тонни нафтового еквівалента на \$1000 валового внутрішнього продукту (ВВП)
Витрати на національну безпеку і оборону	Не менше 3% від ВВП
Середня тривалість життя людини	Зростання на три роки
Чисельність професійних військових	5,6 осіб на 1000 населення
Індекс сприйняття корупції	Перші 50 позицій
Рівень довіри експертного середовища (адвокати, юристи) до суду	70%
Рівень довіри громадян до органів правопорядку	70%
Оновлення кадрового складу державних службовців	70%
Частка одного постачальника в загальному обсязі закупівель будь-якого з енергоресурсів	не більше 30%
Питома вага місцевих бюджетів	Не менше 65% зведеного бюджету
Проникнення широкосмугового Інтернету	25 абонентів на 100 осіб
Знання іноземної мови	75% випускників загальноосвітніх навчальних закладів володітимуть щонайменше двома іноземними мовами
Участь у міжнародному дослідженні якості освіти PISA	Перші 50 позицій
Громадяни України, що відчувають гордість за свою державу	90%
Глобальний індекс конкурентоспроможності у боротьбі за таланти	Перші 30 позицій
Участі у XXXII літніх Олімпійських іграх	Не менше 35 медалей
Фільми українського виробництва, що вийшли у широкий прокат	20

Даний підхід передбачає реалізацію низки послідовних етапів, в результаті чого розраховується узагальнюючий індикатор за допомогою порівняння фактичних показників із еталонними. Перевагою таксонометричного підходу є можливість зіставлення різних показників, що підтверджує актуальність методу в ринкових умовах господарювання. Оцінювання ефективності різних соціально-економічних процесів за допомогою використання таксонометричного підходу передбачає реалізацію наступних етапів [147]:

1) Формування інформаційної бази аналізу показників, що впливають на процеси соціального, політичного та економічного розвитку країни. У перспективі для розрахунку інтегрального показника слід використовувати щорічні значення всіх індикаторів, визначених Стратегією, тоді як ретроспективний аналіз можна здійснювати за допомогою альтернативних індикаторів, присутніх в офіційній статистиці.

2) Визначення напрямку впливу кожного з показників на відповідні напрямки розвитку держави. Даний етап є особливо значущим, враховуючи існуючі системні взаємозв'язки між окремими індикаторами, на основі яких має встановлюватись приналежність окремих показників до групи стимуляторів або дестимуляторів.

3) Нормалізація показників, тобто перетворення їх у співставний вигляд (для нормалізації кожної групи показників в залежності від специфіки їх впливу на соціо-економіко-політичний розвиток держави, застосовується індивідуальна формула).

Для показників – стимуляторів застосовується наступна формула:

$$\tilde{x}_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j^{\min}}{x_j^{\max} - x_j^{\min}}, \quad i = \overline{1, m}, \quad j = \overline{1, n} \quad (1.1)$$

де x_j^{\min} – мінімальне значення показника протягом періоду дослідження;

x_j^{\max} – максимальне значення показника протягом періоду дослідження;

m – кількість років дослідження;

n – кількість показників;

x_{ij} – значення j -го показника для i -го досліджуваного року.

Для показників – дестимуляторів застосовується наступна формула:

$$\tilde{x}_{ij} = \frac{x_j^{\max} - x_{ij}}{x_j^{\max} - x_j^{\min}}, \quad i = \overline{1, m}, j = \overline{1, n} \quad (1.2)$$

Якщо між x_j^{\min} та x_j^{\max} існує номінаторна точка x_j^{nom} , де досягається найкраще значення показника x_{ij} , то застосовується наступна формула:

$$\tilde{x}_{ij} = 1 - \frac{|x_{ij} - x_j^{nom}|}{\max\left\{\left(x_j^{\max} - x_j^{nom}\right), \left(x_j^{nom} - x_j^{\min}\right)\right\}}, \quad i = \overline{1, m}, j = \overline{1, n} \quad (1.3)$$

4) Зваження за формулою Фішберна (формула 1.4). Актуальність зваження показників проявляється в різному впливі, який вони здійснюють на результативний показник соціо-економіко-політичного розвитку України.

$$w_{ij} = \frac{2 \cdot (n - r_j + 1)}{n \cdot (n + 1)} \quad (1.4)$$

де w_{ij} – значення вагового коефіцієнта j -го показника;

r_j – ранг j -го показника.

5) Розробка вектору еталонних значень показників. З метою визначення еталонного значення для кожного з показників застосовується формула 1.5:

$$e_j = \max x_j^{svx} - x_j^{svx} \quad (1.5)$$

де e_j – еталонне значення j -го показника;

x_j^{svx} – середнє квадратичне відхилення j -го показника.

6) Розрахунок квазі-відстаней за допомогою співставлення нормалізованих показників з аналогічними «еталонними» значеннями.

7) Розрахунок інтегрального показника ефективності соціо-економіко-політичного розвитку.

8) Завершальним етапом розрахунку комплексного показника соціо-економіко-політичного розвитку України є визначення квазівідстаней та, за допомогою їх зважених значень та сумування за всіма досліджуваними показниками, розрахунок інтегрального показника [133]:

$$D_i = \sum_{i=j}^{10} w_{ij} \cdot (\tilde{x}_{ij} - e_{ij})^2 \quad (1.6)$$

де D_i – інтегральний показник соціо-економіко-політичного розвитку України;

\tilde{x}_{ij} – нормалізоване значення відповідного показника.

Важливим етапом визначення ефективних інструментів державного регулювання національної економіки в умовах соціальних, економічних та політичних трансформації є виявлення ключових проблем соціального, економічного та політичного розвитку.

Враховуючи обмеженість офіційної статистики щодо опису політичних явищ, відмітимо, що ключовим джерелом інформації про перебіг політичних процесів залишаються міжнародні рейтинги та індекси, аналіз яких був проведений в попередньому підрозділі дисертації та дозволив виявити, що

основними проблемами даної сфери залишаються корупція, низький рівень прозорості діяльності політичних інститутів та довіри до влади, політична нестабільність.

Підтвердженням зазначеної тези є дані індексу трансформації Bertelsmann Stiftung's, який аналізує та оцінює якість демократії, ринкової економіки та політичного управління в 129 країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою [134]. Він вимірює успіхи і невдачі на шляху до демократії, заснованої на верховенстві закону і соціально відповідальній ринковій економіці (рис. 1.4).

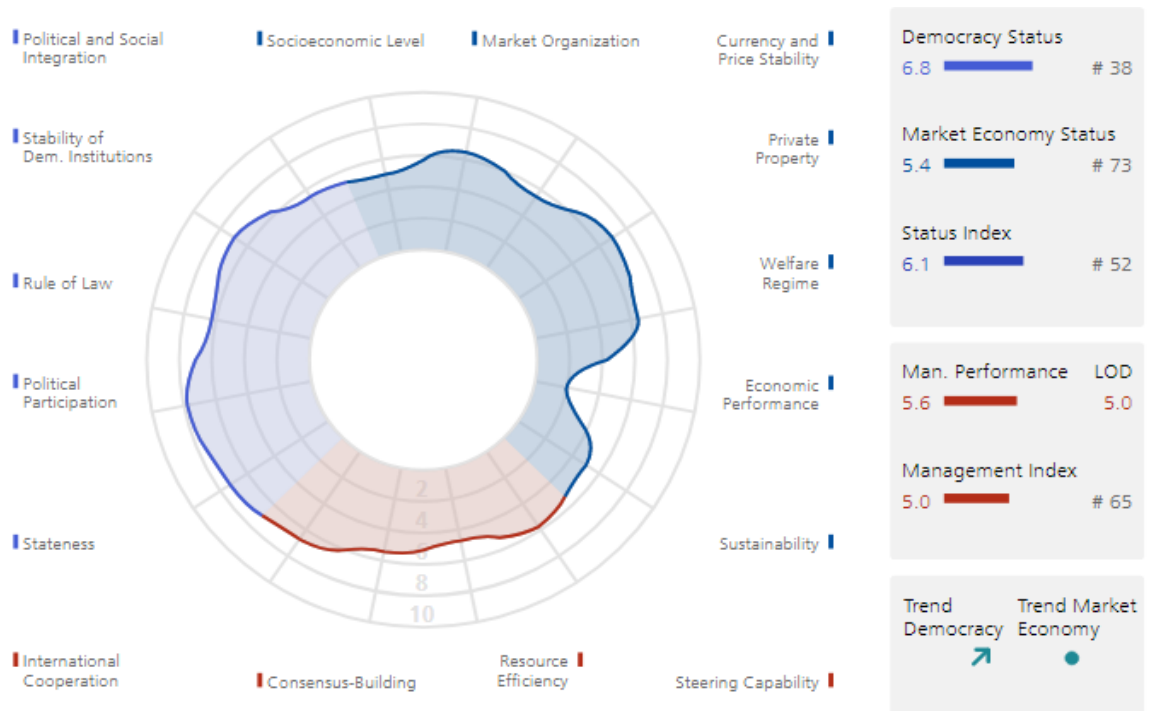

Рисунок 1.4 – Індекс Bertelsmann Stiftung's для України за 2016 рік [78]

Значення індексу характеризують наявність тренду до зростання демократії, тоді як ринкова економіка в Україні залишається недосконалою через проблеми управління, ефективності та стабільності. Підтвердженням цих результатів є той факт, що за Індексом недієздатності держав (Fragile States Index) Україна в 2015 р. обіймала 84 сходинку (дані журналу Foreign

Polisy [80]). Динаміка індексу та його складових за період 2006-2015 рр. наведено в табл. 1.4.

Враховуючи дані, представлені на рис. 1.4 та в табл. 1.4, можна стверджувати, що при формуванні концепції переходу національної економіки України на модель стійкого зростання в економічних розрахунках слід враховувати похибку, пов'язану з нестабільністю політичної ситуації та високим рівнем недовіри громадян до політичних інституцій [134].

Таблиця 1.4 – Динаміка Індексу недієздатності держав (Fragile States Index) України та його складових за період 2006-2015 рр.[80]

Рік	Позиція в рейтингу	Індикатор масштабу апарату забезпечення безпеки країни	Індикатор масштабу функціонування еліт	Кількість групових скарг	Індикатор економічного занепаду	Індикатор рівня «розшарування» доходів населення	Індикатор масштабу «відтоку мізків»	Індикатор легітимності влади	Індикатор доступності та масштабу надання публічних послуг	Індикатор рівня захисту прав людини та сили закону	Індикатор рівня демографічного тиску	Кількість біженців та переміщених осіб	Індикатор рівня зовнішнього втручання	Інтегральний індекс	Зважений індекс
2015	84	7,9	8,0	7,0	6,5	4,7	5,5	8,5	3,8	6,4	4,5	4,4	9,1	76,3	76,30
2014	113	4,7	8,0	6,4	5,5	5,0	5,4	8,0	3,9	6,1	4,5	3,4	6,3	67,2	67,20
2013	117	4,4	8,0	5,9	5,4	5,3	5,7	7,8	3,6	5,7	4,7	3,2	6,2	65,9	65,90
2012	113	4,3	8,0	6,2	5,7	5,6	6,0	7,7	3,9	5,4	5,0	2,9	6,5	67,2	67,20
2011	110	4,0	8,0	6,5	6,0	5,9	6,3	7,4	4,1	5,5	5,3	3,1	6,8	69,0	68,90
2010	109	3,8	7,9	6,9	6,3	6,2	6,6	7,2	4,0	5,3	5,6	3,1	6,6	69,5	69,50
2009	110	3,3	7,9	6,9	5,5	6,4	7,1	7,2	4,2	5,5	6,1	3,0	6,6	69,7	69,70
2008	108	3,0	7,9	7,2	5,0	6,7	7,3	7,3	4,5	5,9	6,5	3,2	6,3	70,8	70,80
2007	105	3,0	7,9	7,0	5,0	7,0	7,5	7,5	4,5	5,9	6,5	3,6	6,0	71,4	71,40
2006	86	3,0	7,5	7,2	4,5	7,0	7,5	7,0	5,5	5,9	7,0	3,8	7,0	72,9	72,90

У той же час, економічні та соціальні процеси представлені широким переліком статистичних показників, що розраховуються та публікуються на регулярній основі. У зв'язку з цим виникає можливість проведення

додаткового аналізу тенденцій соціального та економічного розвитку в Україні та виявлення ключових проблем їх функціонування.

Отже, для характеристики процесів економічного розвитку доцільно проаналізувати ряд показників, а саме: ВВП, індекс споживчих цін, дефіцит державного бюджету, державний та гарантований борг, зведений платіжний баланс та капітальні інвестиції. У свою чергу, соціальний розвиток держави нерозривно пов'язаний із необхідністю забезпечення сприятливих умов життя населення. До індикаторів соціального розвитку держави доцільно віднести: індекс реальної заробітної плати, частка населення із доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, рівень безробіття населення та кількість злочинів.

Статистична інформація за даними індикаторами представлена в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 – Динаміка показників соціально-економічного розвитку України за 2011-2016 рр. (складено на основі [169])

Показники	Рік					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ВВП (у цінах до попереднього року), тис. грн	1138338	1303094	1404293	1369190	1431826	2034430
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), %	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4
Дефіцит державного бюджету, тис. грн	23557,6	53445,2	64707,6	78052,8	45267,5	70130,2
Державний та гарантований борг, тис. грн	473122	515511	584114	1100564	1572180	1929759
Індекс реальної заробітної плати, %	111	111	106,8	86,5	90,1	106,5
Частка населення із доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, %	7,8	9,0	8,3	8,6	6,4	3,8
Рівень безробіття населення, %	7,9	7,5	7,2	9,3	9,1	9,3
Зведений платіжний баланс, тис. грн	-24550	-4175	2023	-13307	849	1345,8
Капітальні інвестиції, тис. грн	259932,3	263727,7	247891,6	204061,7	251154,3	326163,7
Кількість злочинів, од.	520218	447147	563560	529139	565182	592604

Оцінюючи представлені показники, відмітимо, що ключовими проблемами економічного розвитку України залишаються зростання державного боргу та дефіциту державного бюджету. У той же час, відмітимо, що погіршення соціально-економічного розвитку обумовлено невідповідністю динаміки індексів споживчих цін та індексу реальної заробітної плати, що загострює рівень соціальної напруги та зменшує споживчий та інвестиційний потенціал домогосподарств для участі в розвитку реальної економіки. Слід звернути увагу на той факт, що відбувається зниження частки населення з доходами нижче прожиткового мінімуму, однак, зростання рівня безробіття не дає змоги зробити однозначні позитивні висновки про покращення добробуту населення.

Запорукою забезпечення стійкого соціо-економіко-політичного розвитку є зміцнення середнього класу. У даному контексті найбільш значну роль має відігравати забезпечення розвитку малого і середнього бізнесу, який дає змогу забезпечити зростання зайнятості населення та є рушійною силою розвитку економіки. Намагання державних органів влади останні п'ять років трансформувати структуру економіки України за рахунок розвитку та стимулювання процесів розбудови малого та середнього бізнесу не зазнали суттєвого успіху. Так, протягом 2012-2016 рр. кількість малих підприємств скоротилась на 15% (складає 52894 підприємства на кінець 2016 р.), а середніх підприємств на 27% (5357 підприємств на кінець 2016 р.). За даний період кількість зайнятих теж скорочувалась значними темпами – для малих підприємств характерним є зменшення кількості зайнятих працівників протягом аналізованого періоду на 22% (показник становить 459,6 тис. осіб на кінець 2016 р.), а для середніх підприємств на 17% (459,6 тис. осіб відповідно). Статистика свідчить про збільшення номінальних обсягів реалізованої продукції, (товарів, послуг) малими та середніми підприємствами в абсолютному значенні за 2012-2016 рр., однак, якщо дані показники скорегувати на реальні темпи інфляції, то за даний період можна буде зафіксувати падіння даного показника за п'ять років [182].

Підтвердженням вище зазначених положень виступає проведене ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» [103] оцінювання ділового клімату в Україні в 2016 р. Дане дослідження засвідчує, що вітчизняні суб'єкти малого та середнього підприємництва жодним чином не відчують підтримку держави та розвиваються, застосовуючи не ринкові механізми, а виключно власні ресурси.

Кожного року уряд України декларує конкретні цілі щодо покращення інфраструктури та умов діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва, а також повноцінну реалізацію положень Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [129], проте ефективного впровадження інструментів державного впливу в даному напрямку не відбувається.

В той же час, справедливо зауважити, що у держави є весь необхідний комплекс інструментів, який спроможний створити в Україні потужний сегмент малого та середнього підприємництва, тим самим збільшивши необхідні для повноцінного розвитку України робочі місця. В 2017 р. уряд схвалив стратегію розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року, яка включає всі основні напрямки активізації діяльності малого та середнього бізнесу та механізми їх реалізації [189].

Слід зауважити, що суб'єкти малого та середнього підприємництва є залежними від комбінації інструментів державного регулювання в напрямку соціальних, політичних та економічних реформ в значно більшій мірі, ніж інші економічні агенти [45]. Вони, як правило, не мають потужних механізмів боротьби з корупцією та політичного лобювання своїх бізнес-інтересів, які є у великих корпорацій, доступ до міжнародних програм дешевих кредитів для малого та середнього підприємництва також на початкових етапах є складним, що потребує значних зусиль. Діяльність профспілкового руху в контексті вирішення соціальних питань представників саме малого та середнього підприємництва ще не має того досвіду та ресурсних можливостей, які є у великого бізнесу. Саме тому при розробці

зваженої концепції державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва на перший план виходять завдання врахування взаємних конвергентних зв'язків та позитивних/негативних трансмісійних ефектів (явних та неявних) від здійснення соціальних, політичних та економічних реформ, які стосуються малого та середнього підприємництва (рис. 1.5) [134].

Підводячи підсумок, зауважимо, що подальший політико-соціально-економічний розвиток України є неможливим без створення передумов для розвитку малого та середнього підприємництва, каталізатором якого повинна виступити саме держава. В останні роки спостерігається стрімке зростання кількості стартап-проектів, започаткованих суб'єктами малого та середнього підприємництва в Україні, зростає кількість неформальних освітніх програм із започаткування та ведення бізнесу, зростає інтерес міжнародних організацій щодо інвестуванні коштів в українські підприємства, суб'єкти підприємництва орієнтуються на потреби внутрішнього ринку України. У той же час, залишаються неврегульованими ряд бюрократичних процедур, необхідним є зниження адміністративного навантаження та узгодження нормативно-правової бази, а також створення дієвої системи економічних стимулів функціонування малого і середнього бізнесу. Таким чином, державним органам виконавчої влади, включаючи органи місцевого самоврядування, необхідно постійно бути залученими до процесу розвитку середнього класу в Україні, зменшуючи адміністративний, податковий та інфляційний тиск на діяльність суб'єктів малого і середнього підприємництва.

Дослідження ключових проблем соціального, економічного та політичного розвитку в Україні створює передумови для розвитку системи державного регулювання національної економіки шляхом узгодження інтересів всіх зацікавлених сторін та подолання перешкод неготовності суспільства, бізнесу та державного апарату до сприйняття трансформацій.

Рисунок 1.5 – Соціо-економіко-політичні інструменти комплексного державного регулювання розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва (МСП) (складено на основі [103, 189])

Визначені проблеми соціального, економічного та політичного розвитку дозволяють обґрунтувати основні канали впливу державної регуляторної політики з забезпеченням їх максимальної транссекторальної ефективності.

1.3 Узагальнення інструментарію реалізації регуляторних інтервенцій держави у контексті їх комплексного впливу на соціо-економіко-політичний розвиток

Функціонування держави в сучасних умовах господарювання відбувається в трьох взаємопов'язаних проекціях: соціальній, економічній та політичній; жоден з цих процесів не може реалізовуватися відокремлено. Так, рішення, прийняті в політичній сфері, неодмінно впливають на перебіг економічних і соціальних процесів, економічний прогрес забезпечує підтримання високих соціальних стандартів в суспільстві, а зміна рівня соціального добробуту обумовлює посилення громадського впливу на прийняття політичних рішень та підвищення ефективності економічного розвитку через забезпечення ринку праці кваліфікованою робочою силою.

Соціальні, економічні або політичні проблеми, які виникають в одному з секторів національного господарства, розповсюджуються і на інші сектори, провокують появу негативних синергетичних ефектів, криза в одному секторі національного господарства неодмінно породжує виникнення деструктивних чинників в іншому [61]. Виходячи з цього, набуває актуальності перехід від секторального до комплексного регулювання соціо-економіко-політичного розвитку держави як за допомогою стимулювання ринковими інструментами, так і через застосування заходів адміністративного регулювання.

Конкурентоспроможність держави формується внаслідок комплексної взаємодії економічних, соціальних та політичних рішень, діяльності усіх

господарюючих суб'єктів щодо збільшення обсягів виробництва товарів і послуг для задоволення поточних та перспективних суспільних потреб, об'єднання зусиль виконавчих та законодавчих органів влади. Тому регулювання соціо-економіко-політичного розвитку країни є складним процесом, що потребує застосування комплексу правових та економічних методів, які стосуються різних напрямків суспільного життя, створення сприятливих умов для ефективного ведення господарської діяльності та забезпечення високого рівня життя населення [77]. Механізм державного регулювання економіки має бути достатньо гнучким, комплексне застосування інструментів державного та ринкового регулювання повинно сформувати дієву законодавчу базу, на основі якої можуть впроваджуватися ефективні та інтенсивні реформи.

В контексті визначення дієвих комплексних інструментів регулювання соціо-економіко-політичного розвитку держави важливо визначити сутність об'єкта регулювання, яким виступає соціо-економіко-політичний розвиток, а також розглянути основних суб'єктів даного процесу (держава та суб'єкти господарювання) з точки зору застосування ринкових та адміністративних регуляторних інструментів.

Отже, розглядаючи об'єкт регулювання, зауважимо, що під соціо-економіко-політичним розвитком держави розуміють обумовлений суспільними відносинами і принципами конституційного ладу процес покращення рівня життя населення та умов функціонування суб'єктів господарювання, а також засоби і способи задоволення їх потреб [207]. В динаміці даний розвиток супроводжується складним, поступальним рухом від однієї до іншої стадії суспільного виробництва, соціальними та економічними перетвореннями, трансформацією політичного устрою.

Регулювання соціо-економіко-політичного розвитку держави реалізується у двох проекціях: нормативно-організаційній та ринково-стимулюючій. Перший напрямок реалізується за допомогою адміністративно-правових важелів, а другий – за допомогою стимулюючих

бюджетних, податкових, митних, інвестиційно-інноваційних, монетарних та інших інструментів.

Правові важелі державного впливу включають створення та модернізацію законів, норм, розпоряджень, положень на різних рівнях державної влади. Верховна Рада України затверджує найбільш важливі закони для соціо-економіко-політичного розвитку держави, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, профільні міністерства і відомства затверджують власні розпорядження та постанови, які вже цілеспрямовано впливають на окремі групи економічних агентів.

Розглядаючи ринкові важелі правового регулювання соціо-економіко-політичного розвитку держави, зауважимо, що вони є наслідком не лише діяльності органів державної влади, а й формування «ініціатив» впровадження різних нормативно-правових документів, які походять від саморегулювальних організацій, представниками яких є суб'єкти господарювання та населення [54].

Результатом застосування правових важелів державного регулювання економіки є формування умов для ефективного соціо-економіко-політичного розвитку держави. Так, в соціальній сфері встановлюються необхідні мінімальні соціальні стандарти та гарантії для населення, які повинні переглядатись кожного року та виконуватись незалежно від політичної сили, яка перебуває при владі. В економічній сфері впорядковуються процеси організації господарської діяльності суб'єктів господарювання, встановлюються та коригуються вимоги до їх платоспроможності, визначаються процедури банкрутства, правила поведінки споживачів та виробників тощо. В політичній сфері за допомогою правових важелів формується виборче законодавство та система управління державою.

Ефективність реалізації правових важелів регулювання соціо-економіко-політичного розвитку держави досягається за рахунок виконання таких умов:

- 1) чітка визначеність всіх положень законодавства, тобто недопущення подвійного трактування норм законів та розпоряджень;

2) відсутність існування документів, які описують однакові процеси та допускають протиріччя в результаті їх одночасній дії.

В той же час, існування науково-обґрунтованої законодавчої бази в державі не завжди є запорукою її успішного соціо-економіко-політичного розвитку, оскільки базовим аспектом ефективного розвитку держави на основі принципу верховенства права є обов'язковість і всеохоплюючий характер існуючих норм законодавства.

Таким чином, лише за умови створення в державі дієвого законодавства, виконання норм якого є обов'язковим для всіх економічних агентів, стає можливим ефективне застосування економічних важелів регулювання соціо-економіко-політичного розвитку держави. Тільки закріпленні на законодавчому рівні вимоги в сфері оподаткування, грошово-кредитної та валютної діяльності, митного контролю, залучення інвестицій тощо дозволяють державі здійснювати ефективні соціальні, економічні та політичні реформи [160, 175].

Характеризуючи економічні методи державного регулювання національної економіки, зазначимо, що вони передбачають застосування системи інструментів, методів та прийомів прямого та опосередкованого впливу на процеси соціо-економіко-політичного розвитку держави [208]. Застосування економічних методів регулювання дозволяє здійснювати вплив на умови та способи задоволення інтересів економічних агентів у державі, що відображається на їх поведінці та призводить до досягнення очікуваних результатів, передбачених державною політикою [109]. Тобто, вплив на інтереси економічних агентів має здійснюватися, перш за все, через створення у них зацікавленості щодо реалізації необхідних норм економічної поведінки, яка в результаті призведе до пришвидшення соціо-економіко-політичного розвитку держави. Дана політика може бути реалізована за рахунок створення розгалуженої системи стимулів, яка дозволить економічним агентам отримувати певну вигоду при виконанні встановлених державою умов та показників діяльності. Проте, якщо в контексті

застосування ринкових методів регулювання, стимулювання є дієвим інструментом досягнення мети, то державні методи регулювання діяльності економічних агентів в соціальній, економічній та політичній сферах засновані переважно на засадах «усвідомленого» примусу та покарання за невиконання певних вимог.

Економічні методи регулювання включають переважно інструменти, які застосовуються у межах бюджетної, податкової, митної, інвестиційно-інноваційної та грошово-кредитної політики [50, 149,174,178, 187, 190].

Бюджетна політика виступає найвагомим економічним інструментом державного регулювання, адже має забезпечувати мобілізацію та розподіл фінансових потоків у відповідності до тактичних та стратегічних цілей розвитку суспільства [113]. Бюджетна політика посідає провідну роль в забезпеченні комплексного соціо-економіко-політичного ефекту розвитку держави, оскільки в процесі її розробки та реалізації узгоджуються інтереси держави, суспільства та суб'єктів економічних відносин.

Вплив на соціальну сферу за допомогою інструментів бюджетної політики проявляється в забезпеченні соціального захисту населення та підтриманні соціальних стандартів, які стосуються медицини, освіти, культури, фінансової підтримки малозабезпечених верств населення тощо. Вплив бюджетної політики на економічний розвиток країни визначається забезпеченням розвитку пріоритетних галузей економіки шляхом прямої бюджетної підтримки. Інструментами реалізації стимулюючої функції бюджетної політики в даному випадку є надання субсидій, дотацій, перерозподіл фінансових ресурсів між галузями, фінансування науково-дослідних робіт тощо.

Процес розробки та прийняття бюджету має тісний взаємозв'язок з політичною стабільністю, оскільки інтереси окремих політичних партій часто є суперечливими у питаннях прагнення до збільшення або зменшення рівня фінансування різних статей бюджету країни. В той же час, ефективно застосування інструментів бюджетної політики можливе тільки за рахунок

наявності достатнього обсягу доходів бюджету для забезпечення повноцінного фінансування публічних послуг, соціальної підтримки населення та стимулювання активності економічних агентів.

Регулювання соціо-економіко-політичного розвитку держави в межах бюджетної політики здійснюється за участі громадських організацій в процесах обговорення проектів законодавства про бюджет країни, а також громадського контролю за напрямками витрачання бюджетних коштів та їх цільовим використанням.

Доходи державного бюджету переважно накопичуються завдяки податковим та іншим надходженням від зовнішньої та внутрішньої економічної діяльності суб'єктів господарювання. Відповідно до цього, податкова та митна політики гарантують фінансову стабільність держави та створюють можливості для її ефективного розвитку.

Податкова політика здійснює визначальний вплив на соціальний, економічний та політичний розвиток держави. Так, для соціально-економічного розвитку податкове регулювання є механізмом перерозподілу фінансових ресурсів, а для політичної сфери умови та рівень оподаткування є інструментом виборчої боротьби [176].

Інструментами комплексного регулювання соціо-економіко-політичного розвитку держави слід вважати податкові ставки та пільги. Встановлення економічно обґрунтованих ставок податків дозволяє забезпечити залучення фінансових ресурсів через банківську систему країни, сформувати реальний ринок праці та зменшити чисельність мігрантів за кордон. Податкові пільги повинні бути гнучкими, залежати від сфери діяльності суб'єкта економіки, пріоритетності галузей діяльності, завдань державного розвитку. Необхідно забезпечити чітку спрямованість пільг на інноваційні проекти та вирішення актуальних потреб держави [177].

Соціальна роль впровадження податкових інструментів полягає в можливості держави вирішувати суспільні проблеми, а саме:

- забезпечення робочими місцями людей з обмеженими можливостями (податкові пільги за умови роботи на підприємстві відповідної кількості людей з обмеженими можливостями);
- підтримання рівня життя населення (неоподатковуваний мінімум, податкові соціальні пільги);
- досягнення соціальної справедливості в доходах (прогресивна шкала оподаткування);
- забезпечення доступу до соціально значущих товарів (зниження податків на їх виробництво або споживання) тощо [184].

Інструменти податкової політики також часто є у колі уваги в процесі політичних трансформацій. Так, декларування майбутньої політики зменшення податкового тягара завжди виступає як один з заходів збільшення політичного рейтингу будь-якої політичної сили. В контексті дослідження впливу інструментів податкової політики на політичний розвиток держави, зауважимо, що в останні роки в Україні важливу роль відіграє публічне оприлюднення декларацій державних службовців. Даний інструмент податкової політики дозволив населенню України сформувані власні оцінки щодо рівня прозорості діяльності влади в країні та визначити ступінь соціальної нерівності.

Дієвість ринково-стимулюючих методів регулювання соціо-економіко-політичного розвитку держави в межах податкової політики часто обмежується непрозорістю та незаконністю діяльності окремих суб'єктів господарювання (компанії, що ухиляються від сплати податків, апріорі ставлять себе в більш вигідні конкурентні вимоги порівняно із «законослухняними» підприємцями, які справно сплачують податки та збори) [48].

Комплексний вплив інструментів податкової політики на соціо-економіко-політичний розвиток в Україні можливий за умови зменшення податкового навантаження на населення та середній і малий бізнес, нівелювання нерівності в доходах, підвищення відповідальності державних службовців при сплаті податків [140].

Забезпечення соціо-економічно-політичного розвитку безпосередньо залежить і від зовнішньоекономічної політики. Інструменти зовнішньоекономічної політики можна згрупувати таким чином: 1) митні (тарифні) інструменти, до яких належать експортне мито та імпорتنе мито; 2) немитні (нетарифні) інструменти, які включають квоти, субсидії, санкції, державні стандарти та інше. За допомогою даних інструментів виконавчі органи влади коригують кон'юнктуру товарного ринку України, збільшуючи чи зменшуючи обсяги певних груп товарів за допомогою активізації чи стримування імпорту або експорту по даним товарам [140].

Важлива роль митної політики полягає у наповненні бюджету країни надходженнями від сплати мита, податку на додану вартість, акцизного податку під час проходження товарів та інших предметів через митний кордон. У подальшому дані кошти спрямовуються на потреби сфери охорони здоров'я, культури, освіти і науки, вирішення екологічних та соціальних проблем, що впливає на рівень суспільного розвитку. Отже, для досягнення стабільності соціо-економічно-політичного розвитку державною владою повинна реалізовуватись зважена й ефективна митна політика, яка має спрямовуватись на застосування обґрунтованих обсягів митних платежів.

Ринковими важелями регулювання товарообороту між Україною та іншими країнами є застосування стимулів до розвитку виробництва вітчизняних товарів високої якості, які замінювали б імпортні товари та були конкурентоспроможними на міжнародному ринку. Застосування таких інструментів дозволяє змінювати товарний баланс в країні, стимулює створення додаткових робочих місць за рахунок розвитку нових виробничих потужностей, стабілізує валютний курс національної грошової одиниці в результаті збільшення експорту.

В контексті стимулювання соціального розвитку держави важливими інструментами зовнішньоекономічної політики є візові режими перетину кордону України з різними країнами світу. Даний інструмент зовнішньоекономічної політики впливає на трудову міграцію, туризм, потоки

біженців. В той же час, відкритість кордонів України для резидентів та нерезидентів має як позитивні, так і негативні прояви щодо впливу на соціо-економіко-політичний розвиток держави, оскільки поряд зі зростанням можливостей українців безперешкодно відвідувати країни Європи, Україна втрачає високоякісну робочу силу та опиняється в зоні підвищеної загрози щодо проблеми біженців [209].

Для політичного розвитку держави дія інструментів зовнішньоекономічної політики проявляється в застосуванні санкцій на виїзд та в'їзд політиків на територію України. Даний інструментарій має значний вплив на розвиток України в останні роки, оскільки в умовах зовнішньої агресії з боку Росії та нестабільності внутрішньополітичної ситуації обмеження на в'їзд певного кола політичних діячів є необхідною мірою захисту національних інтересів та протидії зовнішньої дестабілізації політичної ситуації.

Отже, інтегральний вплив зовнішньоекономічної політики на соціо-економіко-політичний розвиток України можливий за умови балансування інструментів даного виду політики в межах захисту національних інтересів та відкритості для інших держав [140].

Для забезпечення стійкого соціо-економіко-політичного розвитку державою повинна проводитись також активна інвестиційно-інноваційна політика, ефективність реалізації якої в сучасних умовах значною мірою залежить від обсягів приватних та державних коштів, спрямованих на впровадження інноваційних проектів. Нерозривність розгляду інвестиційної та інноваційної політики в Україні обумовлюється відсутністю розгалуженої інфраструктури інноваційної діяльності: недостатня кількість бізнес-інкубаторів, слабкий рух стартапів, низький обсяг венчурного капіталу, нерегульованість законодавчого поля ІТ-діяльності [210]. Таким чином, інвестиційна політика держави повинна виступати основою формування інноваційної екосистеми в Україні. В умовах інформаційного суспільства, яке сформувалось в ХХІ ст., інновації визначають ефективність всіх напрямків розвитку держави [140].

З метою забезпечення стійкого зростання країни необхідним є застосування економічних стимулів створення бізнес-інкубаторів, розробки стартапів, формування передумов залучення закордонного венчурного капіталу [108]. Вплив інвестиційно-інноваційної політики на економічний розвиток проявляється у тому, що інновації спроможні забезпечити збільшення обсягів виробництва за рахунок автоматизації більшості процесів, пов'язаних із застосуванням ручної праці; трансформацію процесів здійснення фінансових операцій за рахунок збільшення швидкості їх проведення; спрощення механізму моніторингу бізнес-процесів суб'єкта господарювання; зменшення витрат на енергоносії; модернізацію складових готової продукції; модифікацію каналів збуту товарів та послуг тощо. Все це зменшує собівартість виробництва та збільшує рівень доходів суб'єктів господарювання.

Вплив інвестиційно-інноваційної політики на соціальний розвиток проявляється у створенні нових технологій та розширенні можливостей медичного обслуговування населення, доступі до новітніх освітніх технологій, спрощенні більшості процесів повсякденного побуту, транспортування, комунікацій та інших аспектів життєдіяльності людей, збільшенні пропозиції нових видів діяльності, розширенні сфер можливого застосування навичок та вмінь громадян. Це дозволяє краще розвиватись суспільству, краще задовольняти власні потреби та підтримувати високий рівень життя населення.

Вплив інвестиційно-інноваційної політики на політичний розвиток яскраво проявився під час запровадження системи електронного врядування та документообігу, що дозволяє спростити рівень доступу населення та суб'єктів господарювання до участі в управлінні державою, мінімізувати час на вирішення питань регулювання та нагляду, збільшити довіру населення до уряду, покращити взаємодію громадян із органами державної влади, вдосконалити технології державного управління. За рахунок електронного урядування створюється механізм надання послуг фізичним та юридичним особам дистанційно через електронну мережу, що зменшує корупційну складову та підвищує швидкість надання державних послуг. Також проблему

боротьби з політичними корупційними схемами, забезпечення чесності та прозорості виборчого процесу можна вирішити за рахунок цифровізації виборчих процесів. Такий механізм дозволяє підвищити легітимність результатів, гарантуватиме свободу волевиявлення громадян та зменшить рівень фальсифікації голосів.

Ринкові методи реалізації інвестиційно-інноваційної політики можуть проявлятися як безпосередньо у створенні незалежних від держави Інтернет-платформ, на яких відбувається презентація інноваційних проектів та залучення інвесторів до їх фінансування, так і за допомогою державно-приватного партнерства, яке дозволяє профінансувати масштабні проекти та забезпечити отримання більшого соціально-економічного ефекту. Найкращим прикладом даного співробітництва є організація технопарків. За допомогою зазначеного інструменту держава забезпечує податкові преференції для високотехнологічних компаній, надає у користування землю та інфраструктурні об'єкти, тоді як приватний капітал забезпечує повноцінну розбудову технопарку та фінансування компаній, які в ньому працюють. Функціонування зон науково-технологічного розвитку дозволяє збільшити інноваційну складову ВВП, сформувати нові робочі місця, реалізувати інтелектуальний потенціал держави, задовольнити потреби внутрішнього ринку та відповідно скоротити необхідність імпорту, наростити обсяги експорту високотехнологічної продукції [177].

Монетарна політика відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного соціо-економіко-політичного розвитку держави, оскільки забезпечує стабільність грошової одиниці та доступність кредитних ресурсів. Монетарна політика прямо впливає на економічний та соціальний розвиток держави та опосередковано – на політичну стабільність.

Механізм впливу держави на економічний та соціальний розвиток за допомогою інструментів монетарної політики в Україні є класичним. За допомогою змін рівня облікової ставки можна регулювати ставку по кредитах для юридичних та фізичних осіб, а також попит на продукти кредитування. У

свою чергу, зміна рівня грошової маси здійснює вплив на кон'юнктуру фінансового ринку, на динаміку обертання грошових коштів та на рівень платоспроможного попиту [174]. При цьому ставка кредитування визначає як ринкову активність суб'єктів економічної діяльності (стимулює економічний розвиток), так і можливості населення забезпечити задоволення власних потреб за рахунок використання банківських кредитів (забезпечує соціальний розвиток). У зв'язку з цим, облікова ставка як інструмент монетарної політики в значній мірі визначає соціальний та економічний прогрес в державі.

Управління інфляційними процесами в межах реалізації монетарної політики реалізується за рахунок регулювання грошової маси в обігу, відсоткових ставок у банках, зниження обсягів купівлі іноземної валюти. Однак, здійснення державного впливу може спричинити соціальні диспропорції, адже держава з метою утримання інфляції може використовувати заходи, спрямовані на підвищення банківських відсотків, збільшення оподаткування, зменшення випуску грошей в обігу, контролювання цін [123]. Отже, досить важливим аспектом під час регулювання інфляційних процесів є узгодження економічних та соціальних інтересів. Ринковими методами регулювання інфляційних процесів є формування конкурентної ціни на ринку товарів та послуг, яка встановлюється не за рахунок державних важелів впливу, а за рахунок урівноваження рівня попиту та пропозиції.

Механізм впливу монетарної політики в Україні на політичний розвиток є опосередкованим. Незважаючи на повноваження Президента та уряду в призначенні апарату управління Національного банку України, політична та економічна незалежність центрального банку забезпечує автономність здійснюваної ним політики, що може створювати конфлікт з інтересами політичних сил. Безумовно, кожен з існуючих видів державної політики можливо розглядати через призму реакції суспільства на дії правлячої партії, які дана партія матеріалізує за допомогою парламенту та уряду. Проте, саме

інструменти монетарної політики є найбільш відчутними в короткостроковому періоді для економічного і соціального розвитку України і тому реакція суб'єктів економічної діяльності та населення на результати її реалізації має найбільший вплив на політичну стабільність. Виходячи з цього, монетарна політика в Україні повинна реалізовуватись незалежно від складу уряду та інтересів більшості у парламенті.

Таким чином, комплексний ефект від реалізації інструментів монетарної політики в Україні можливий за умови жорсткої прив'язки ставок по кредитам в банках до облікової ставки, спрямуванні монетарної політики на утримання інфляції та політичної незаангажованості правління НБУ [140].

В узагальненому вигляді ринкові та державні методи регулювання соціо-економіко-політичного розвитку держави представлені на рис. 1.6.

Рисунок 1.6 – Ринкові та державні методи регулювання соціо-економіко-політичного розвитку держави

Ще одним видом державної політики, який має комплексний вплив на соціо-економіко-політичний розвиток України, є освітня політика. Важливим інструментом впливу освітньої політики на економічний розвиток держави є створення механізмів забезпечення відповідності змісту освіти вимогам роботодавців та сучасним трендам розвитку економіки. Освітня політика в сучасних умовах має стимулювати створення такого класу професіоналів, які спроможні вивести Україну на якісно новий рівень розвитку за допомогою відкриття нових видів виробництв.

Соціальний вплив інструментів освітньої політики на соціо-економіко-політичний розвиток України проявляється у такому:

- доступність освіти для всіх верств населення (різні види закладів освіти з достатньою кількістю бюджетних місць);
- можливість населення навчатись дистанційно (розвиток системи e-Learning [4]);
- прозорість та об'єктивність системи вступу у заклади вищої освіти (удосконалення системи зовнішнього незалежного оцінювання) [93];
- створення можливостей для перекваліфікації робітників (розвиток програми «Освіта протягом життя» [5, 91]).

Для політичної стабільності ефективна реалізація освітньої політики також має велике значення, оскільки якісна підготовка державних службовців та підвищення їх кваліфікації забезпечує ефективне виконання ними державотворчих обов'язків законодавчого та виконавчого характеру. Високоякісна, сучасна освіта державних службовців дозволить проводити їм результативну політичну діяльність, спрямовану на розбудову України.

Отже, комплексний вплив інструментів освітньої політики забезпечується за умови впровадження в освітній процес новітніх розробок світової науки та техніки, які будуть наближувати освітні послуги до практичної діяльності підприємств, фірм та організацій [140]. На рис. 1.7 представлено узагальнене розуміння комплексного впливу інструментів державного регулювання національної економіки на соціо-економіко-політичний розвиток України.

Рисунок 1.7 – Комплексний вплив інструментів регулювання національної економіки на соціо-економіко-політичний розвиток України та можливий ефект від їх реалізації

В контексті застосування комплексних інструментів державного та ринкового регулювання соціального, економічного та політичного розвитку, особливої актуальності набуває запровадження комплексних програм стратегічного розвитку держави.

Прогнозування, планування та програмування є необхідними складовими державного регулювання соціо-економіко-політичних процесів, які відображають непрямий вплив органів державної влади.

Система стратегічного планування соціо-економіко-політичного розвитку повинна включати такі елементи:

- 1) встановлення цілей, напрямків та пріоритетів соціо-економіко-політичного розвитку країни;
- 2) планування – аналіз середовища та розробка планів соціо-економіко-політичного розвитку;
- 3) прогнозування – визначення тенденцій і перспектив розвитку соціо-економіко-політичних процесів на основі ретроспективного та перспективного аналізу;
- 4) програмування – діяльність учасників стратегічного планування щодо розроблення та реалізації державних програм, спрямованих на досягнення цілей та пріоритетів соціо-економіко-політичного розвитку, які містяться в документах стратегічного планування;
- 5) моніторинг та контроль реалізації – діяльність щодо комплексного оцінювання процесів реалізації документів стратегічного планування.

Досить важливим елементом управління є аналіз показників виконання стратегічних програм, що відіграє вирішальну роль у забезпеченні соціо-економіко-політичного розвитку держави, адже дозволяє виявляти негативні тенденції, оперативно реагувати з метою їх подолання. Таргети, що встановлюються відповідними органами влади в процесі державного програмування та створюють орієнтири для діяльності економічних агентів, можуть мати галузеве спрямування або бути комплексними.

Отже, комплексне використання інструментів впливу монетарної, податкової, інвестиційно-інноваційної, зовнішньоекономічної та освітньої політик, а також чіткий моніторинг механізму їх реалізації дозволить сформувати нові вектори розвитку України та отримати синергетичний позитивний ефект від впровадження державних реформ [140].

Висновки до розділу 1

1. Комплексний аналіз динаміки та основних соціальних, економічних та політичних трансформацій в Україні в роботі здійснено з урахуванням місця країни в міжнародних рейтингах. Так, у секторі соціальних трансформацій за 2008-2017 рр. позиція України в рейтингу за Індексом розвитку людського потенціалу зменшилася з 76 до 88 місця, за Індексом соціального прогресу – з 62 до 64 місця. Це в найбільшій мірі обумовлено неефективністю реформ медичного і пенсійного забезпечення, освіти та сфери соціального захисту. Найбільшими проблемами в цій сфері залишаються значний рівень безробіття, недостатня тривалість життя та обмежені можливості самореалізації населення, від’ємне міграційне сальдо, незадовільний рівень безпеки та соціального захисту, соціальна нерівність населення.

2. У сфері економічного розвитку за 2008-2017 рр. рівень конкурентоспроможності України за Індексом глобальної конкурентоспроможності залишався стабільно низьким, мали місце лише незначні позитивні зміни. За Індексом економічної свободи у 2017 р. Україна займала 166 позицію з 178 країн (критично низький рівень); за Індексом легкості ведення бізнесу позиції покращилися на 55 пунктів. Ключовими перешкодами на шляху прискорення економічного розвитку є низька доступність кредитів, підвищена інфляція, значний податковий тиск,

перманентний дефіцит державного бюджету та зростання державного боргу, скорочення інноваційної та інвестиційної активності тощо.

3. У сфері політичного розвитку за 2008-2017 рр. позиція України в рейтингу за Індексом демократії знизилася з 53 до 83 місця (недосконалість політичного режиму, відсутність стабільності та довіри до влади), за Індексом відкритості бюджету – з 25 до 44 місця, за Світовим індексом миру – з 80 до 154 місця, за Індексом сприйняття корупції відбулося незначне покращення – з 134 до 130 місця. Найбільшими проблемами у цій сфері залишаються високий рівень корупції влади та недовіри громадян до політичних інститутів, неефективність органів державного регулювання національної економіки, нестабільність законодавства, неузгодженість дій різних гілок влади тощо.

4. За 2009-2017 рр. за Індексом процвітання країн світу та Індексом недієздатності держав, які надають комплексну оцінку стану розвитку країни, позиції України також погіршилися: на 46 пунктів та на 18 пунктів відповідно.

5. Суттєвою проблемою на шляху формування ефективної системи державного регулювання економіки України, здатної гнучко реагувати на поточні та прогнозовані трансформації, є відсутність законодавчо закріпленого переліку системно важливих індикаторів соціального, економічного та політичного розвитку. Єдиним орієнтиром сьогодні є затверджена Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», в якій визначено таргетовані значення ряду параметрів, які мають бути досягнені до 2020 р. (наприклад, ВВП на 1 особу має досягти рівня 16000 дол США, відношення дефіциту державного бюджету до ВВП не має перевищувати 3%, середня тривалість життя людини має зрости на 3 роки, 75% випускників закладів освіти мають володіти щонайменше двома іноземними мовами тощо).

6. Позитивні результати соціо-економіко-політичного розвитку можуть бути досягнуті при умові системного врахування наслідків регуляторних рішень як для економічної, так і для соціальної та політичної стабільності,

створення комплексного регуляторного середовища, узгодження інтересів стейкхолдерів, конкретизації відповідальності за використання регуляторних повноважень, готовності суспільства сприймати регуляторні інтервенції, відсутності політичної інерції в процесі їх запровадження.

7. В роботі обґрунтовано канали впливу інструментів монетарної, податкової, інвестиційної, інноваційної, зовнішньоекономічної та освітньої політики на соціальний, економічний та політичний розвиток України. Перехід від ізольованого до інклюзивного підходу до реалізації заходів державного регулювання національної економіки на принципах системної динаміки дозволить виявити та попередити можливі соціо-економіко-політичні розриви та протиріччя, забезпечити крос-секторний паритет цілей розвитку країни, конвергентність та синергію соціо-економіко-політичних зрушень.

Основні положення першого розділу дисертаційної роботи опубліковано автором в роботах [42, 110, 133, 135, 137, 140, 143, 144].

РОЗДІЛ II

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ РЕГУЛЯТОРНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ НА РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО, ПОЛІТИЧНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

2.1 Методичні засади врахування впливу регуляторної спроможності держави на рівень економічного розвитку країни

Активізація глобалізаційних та інтеграційних процесів зумовлює динамічну та кардинальну трансформацію функціонування економічних систем як на мікро-, так на макрорівні. Так, якщо основним завданням, що актуалізується в сучасних умовах на рівні окремої бізнес-одиниці, стає побудова системи менеджменту, що буде максимально адаптивною до змін зовнішнього середовища і, разом з тим, доволі резистентною до деструктивного впливу екзогенних факторів, то на загальнонаціональному рівні завдання є більш складними, а шляхи вирішення проблем – неоднозначними. Так, динамічність сучасного етапу розвитку світогосподарських відносин обумовлює інтенсифікацію трансформаційних процесів на різних рівнях взаємодії економічних агентів, проте, найбільш масштабним та важливим для макроекономічної стабільності країни є удосконалення концептуальних засад та підвищення ефективності практичної реалізації заходів у рамках державної економічної політики.

Протягом кількох останніх десятиліть низка економічних концепцій зазнала радикальних перетворень, а тому ефективні донедавна паттерни державного регулювання економіки втрачають свою актуальність, що зумовлює необхідність їх перманентного оновлення та актуалізації з урахуванням нових ендогенних та екзогенних викликів. Варто відмітити, що однією з проблем, вирішення яких набуває першочергового значення на сучасному етапі розвитку світогосподарських відносин, стає побудова такої системи державного управління, що дозволила б забезпечити максимальні

темпи економічного зростання. Разом з тим, результативність досягнення означеної цілі більшою мірою залежить не від комбінації інструментів, що використовуються виконавчими органами влади, а від якісних характеристик самої системи управління та скоординованості дій між різними інститутами, уповноваженими на реалізацію заходів у рамках того чи іншого напрямку економічної політики держави.

Популяризацію підходу, відповідно до якого характер впливу різноманітних регуляторних інструментів на окремі макроекономічні показники країни значною мірою обумовлений якісними та здебільшого суб'єктивними характеристиками системи управління, можна пояснити появою серед економістів-теоретиків та практиків дедалі більшого числа прихильників біхевіоризму та поведінкової економіки [196]. Зазначений тренд не позбавлений аргументованості, адже будь-яку управлінську систему, перш за все, формують люди, а тому доволі вірогідною може бути ситуація, коли для однієї країни (з її історичними передумовами та кваліфікацією апарату органів державної влади) певні інструменти державного регулювання працюють ефективно, а для іншої, на перший погляд, схожої за рядом параметрів, країни ці ж самі інструменти є абсолютно не валідними, причиною чого є саме значна розбіжність у якості внутрішньої організації системи державного регулювання.

Разом з тим, інструменти державного регулювання можуть мати позитивний та значимий вплив на один макроекономічний індикатор і одночасно бути абсолютно нерелевантними для іншого подібного параметра. Саме тому, оцінювання результативності впливу інструментів державного регулювання слід здійснювати на базі набору макроекономічних детермінант, котрі є найбільш чутливими до тих чи інших інструментів державного регулювання економічних процесів.

У зв'язку з цим, основним завданням, що буде реалізовано у рамках даного дослідження, є розроблення інтегрального показника економічного розвитку країни, що має високий рівень чутливості до якості регулювання та

ефективності державного управління. Розробка такого інтегрального показника дозволить тестувати вплив різноманітних регуляторних інструментів, що, у свою чергу, дасть можливість пришвидшити їх фільтрацію та спрогнозувати потенційні ефекти від їх використання, що засвідчує практичну цінність та актуальність таких емпіричних результатів.

Однак, перш ніж перейти до емпіричного вирішення поставленого завдання, доцільно проаналізувати існуючі надбання науковців у даному напрямку.

Так, Х. Джаліліан, К. Кіркпатрік та Д. Паркер [37] здійснили емпіричне дослідження впливу якості державного регулювання економіки на економічне зростання для країн, що розвиваються. У якості змінних, що характеризують якість державного регулювання економіки, було обрано дві складові World Governance Indicators, що формуються групою Світового Банку [84], а саме: якість регулювання (regulatory quality) та ефективність уряду (government effectiveness). Індикатором економічного зростання було обрано ВВП на душу населення. Дослідження охоплювало вибірку з 117 країн. Часовий горизонт аналізу – 1980–2000 рр. Методичною базою дослідження було обрано виробничу функцію Коба-Дугласа. За результатами дослідження науковці підтвердили існування статистично значимого позитивного впливу якості регулювання та ефективності уряду на ВВП на душу населення, а також ряд інших макроекономічних показників.

М. Алам, Е. Кітенж та Б. Бедан [5] здійснили емпіричний аналіз впливу ефективності уряду на економічне зростання на основі використання панельних даних для вибірки з 81 країни з використанням узагальненого методу моментів (Generalized Method of Moments). У якості результативної змінної науковцями було обрано приріст реального ВВП. Факторною змінною моделі традиційно обрано показник ефективності уряду, який розраховується групою Світового Банку. Крім того, до моделі було включено набір типових для моделей економічного зростання контрольних змінних, а саме: приріст робочої сили; співвідношення обсягу валового нагромадження

капіталу до ВВП; рівень охоплення населення початковою освітою; обсяг прямих іноземних інвестицій; співвідношення сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП; рівень інфляції. З урахуванням необхідності формування збалансованої панелі даних, часовий горизонт дослідження є не безперервним, а включає 1996, 1998, 2000 та 2002–2011 роки.

Результати дослідження засвідчили існування значимого впливу ефективності уряду на економічне зростання: збільшення на 1 бал ефективності уряду призводить до зростання результативної змінної на 0,68 %. Статистично значимий позитивний вплив незалежної змінної на приріст ВВП відслідковується як для всієї вибірки країн, так і для окремих підгруп (країн з високим та низьким рівнем доходу). Значення коефіцієнта при незалежній змінній моделі для країн з високим рівнем доходу становить 1,17, для країн з низьким рівнем доходу – 1,63. Таким чином, дослідження доводить, що саме для держав з низьким рівнем доходу поліпшення ефективності уряду забезпечує більший внесок у динаміку економічного зростання. Натомість, хоча значення коефіцієнта моделі для підгрупи держав з середнім рівнем доходу також є позитивним, але сам коефіцієнт є статистично незначимим, а тому говорити про підтвердження виявленої закономірності неможливо.

Н. Емара та М. Чу [20] досліджували вплив державного управління на економічне зростання на основі статистичних даних для 188 країн світу, проте основний фокус дослідження було зроблено для 21 країни Близького Сходу та Північної Африки. Діапазон дослідження охоплює 2009 та 2013 рр. Причиною вибору цих двох конкретних років для зазначеного емпіричного дослідження стало бажання авторів порівняти зміни, що відбулися в державному управлінні до та після Арабської весни, яка почалася у Тунісі в 2010 році.

У якості показника, котрий відображає характеристику державного управління, науковцями було сформовано композитний індекс управління на основі шести складових World Governance Indicators. Агрегування показників

в один було здійснено на основі методу головних компонент. Перша головна компонента дозволила пояснити 81% варіації показників. У якості індикатора економічного розвитку країни авторами було обрано показник ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності 2005 року. Розрахунки було реалізовано на основі регресійного моделювання.

Емпіричне дослідження науковців дозволило виявити такі закономірності: покращення композитного індексу управління на одиницю дозволить підвищити ВВП на душу населення на 2% (значення коефіцієнта детермінації для моделі становить 0,53). Аналогічні розрахунки для 21 країни Близького Сходу та Північної Африки засвідчують, що зростання факторного показника на одиницю обумовлює дещо нижчу позитивну динаміку результативного параметра – 1,8% (значно меншим є і коефіцієнт детермінації – лише 0,359). Автори зауважують, що низьке значення параметра статистичної значимості другої моделі можна пояснити існуванням для цієї конкретної групи країн низки додаткових факторів, окрім поліпшення якості державного управління.

Таким чином, отримані Н. Емара та М. Чу результати засвідчують існування позитивного впливу поліпшення державного управління на економічне зростання, проте невисокі значення коефіцієнтів детермінації обох моделей, а також обмежений часовий горизонт дослідження зумовлюють необхідність більш глибоких практичних наукових пошуків у зазначеному напрямку.

Отже, дослідження впливу якісних характеристик державного регулювання на параметри економічного розвитку країни є об'єктом ряду наукових праць, що варіюються за часовим горизонтом, вибіркою країн, а також набором факторних та результативних параметрів. Однак, у контексті даного дослідження блок факторних змінних, котрі відображають якісні параметри системи державного регулювання економіки, формують два показники з шести індикаторів World Governance Indicators, що розраховуються групою Світового Банку [84], а саме: якість регулювання

(regulatory quality) та ефективність уряду (government effectiveness). Показник якості регулювання відображає ефективність діяльності виконавчих органів влади щодо створення сприятливого бізнес-середовища в країні. Натомість, параметр «ефективність уряду» відображає загальний поступ виконавчих органів у контексті державного регулювання економіки, головним індикатором якого є довіра та лояльність з боку економічних агентів до рішень уряду. Обидва зазначені показники можуть варіюватися у діапазоні $[-2,5; 2,5]$, де більшому значенню фактора відповідає кращий його прояв у країні, тобто, вище значення показників є свідченням кращої ефективності уряду чи якості регулювання відповідно.

Вибір саме цих індикаторів обумовлений їх широким використанням у низці наукових досліджень, серед яких праці Х. Джаліліан, К. Кіркпатрік та Д. Паркер [37]; М. Алам, Е. Кітенж та Б. Бедан [5] та ін. Враховуючи необхідність ідентифікації впливу обох відібраних факторних ознак на ряд результативних параметрів, доцільно агрегувати їх в один індикатор регуляторної спроможності держави. Приймаючи до уваги, що дані параметри є рівнозначними, їх агрегування реалізовано на основі адитивної згортки з однаковими ваговими коефіцієнтами – 0,5 (формула 2.1):

$$RegQ = 0,5RQ + 0,5GE, \quad (2.1)$$

де $RegQ$ – індикатор регуляторної спроможності держави;

RQ – якість державного регулювання національної економіки;

GE – ефективність уряду.

У свою чергу, аналіз наукових досліджень щодо виявлення характеру взаємозв'язку якісних характеристик державного регулювання та параметрів економічного розвитку країни дозволив встановити, що ключовими параметрами економічного розвитку у цих дослідженнях визначалися наступні: приріст ВВП на душу населення [79, 94]; приріст реального ВВП [33]; ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності 2005

року [20]; обсяг інвестицій (валове нагромадження основного капіталу у відсотках до ВВП); відкритість торгівлі (співвідношення суми експорту та імпорту до ВВП); інфляція (індекс споживчих цін) та розмір уряду (загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП) [94].

Таким чином, з урахуванням існуючих напрацювань іноземних науковців до набору результативних змінних, котрі будуть тестуватися на наявність взаємозв'язку з якісними характеристиками державного регулювання економіки, у межах даного дослідження було відібрано наступні індикатори з бази World Development Indicators, що формується групою Світового Банку [84]: баланс рахунку поточних операцій у відсотках до ВВП; приріст ВВП, %; ВВП на душу населення, дол. США; дефлятор ВВП; загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП, %; валове нагромадження капіталу у відсотках до ВВП; співвідношення сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП, %; показник міжнародної ліквідності (обсяг загальних резервів у місяцях імпорту); загальні резерви, дол. США; експорт товарів і послуг, дол. США; імпорт товарів і послуг, дол. США; зайнятість населення, % до загальної чисельності населення.

Таким чином, інформаційною основою дослідження є статистичний масив у розрізі описаних вище факторних та результативних параметрів, акумульованих групою Світового Банку [84]. Враховуючи необхідність універсальності отриманих результатів, дослідження буде реалізовано для вибірки з 38 країн світу, до яких належать: Албанія, Вірменія, Австрія, Азербайджан, Білорусь, Бельгія, Болгарія, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Грузія, Німеччина, Греція, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Італія, Казахстан, Латвія, Литва, Македонія, Молдова, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Росія, Сербія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Таджикистан, Великобританія та Україна. Вибір саме такої географічної специфікації аналізу обумовлений історичною ретроспективною (протягом значного проміжку часу Україна мала спільні з країнами соціалістичного блоку пріоритети та інструментарій реалізації державного

управління економічними процесами) та перспективними векторами національної економічної політики, у зв'язку з чим до вибірки потрапили також розвинуті країни Європи, що виступають флагманами формування стратегії економічного розвитку Європейського Союзу. Часовий горизонт дослідження охоплює період 2002–2016 рр.

Першим етапом дослідження є виявлення впливу індикатора регуляторної спроможності держави на показники економічного розвитку, що буде здійснено на основі застосування інструменту регресійного моделювання з використанням панельних даних. Технічно поставлене завдання реалізовано за допомогою програмного продукту Stata 12/SE. Завданням та кінцевою метою цього етапу дослідження є виявлення тих показників економічного розвитку держави, що мають статистично значимий зв'язок зі сформованим індикатором регуляторної спроможності держави (формула 2.1). Результати регресійного аналізу представлено у табл. 2.1.

Отже, за даними таблиці 2.1 (на основі значення показника $\langle P \rangle |t|$, який відображає статистичну значимість факторного параметра і не має перевищувати 0,1, що відповідає 90 % довірчому інтервалу) можна зауважити, що з усього набору показників економічного розвитку статистично значимим на одному з допустимих довірчих інтервалів (99 %, 95 % чи 90 %) є вплив індикатора регуляторної спроможності держави на 7 показників, а саме:

- баланс рахунку поточних операцій у відношенні до ВВП (збільшення на одиницю індикатора регуляторної спроможності держави призводить до збільшення профіциту рахунку поточних операцій у ВВП на 2,11 %);
- приріст ВВП, % (поліпшення регуляторної спроможності держави сприяє зростанню ВВП на 1,67 %);
- ВВП на душу населення, дол. США (покращення індикатора регуляторної спроможності держави на одиницю дозволяє збільшити результативний показник на 8867,61 дол. США);

Таблиця 2.1 – Результати регресійного аналізу щодо виявлення впливу регуляторної спроможності держави на параметри економічного розвитку країни

Змінна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	T	P> t
Результативна змінна: баланс поточного рахунку у відношенні до ВВП				
RegQ	2,114	0,835	2,53	0,011
Cons	-3,219	1,077	-2,99	0,003
Результативна змінна: дефлятор ВВП				
RegQ	6,211	39,345	0,16	0,875
Cons	166,187	50,025	3,32	0,001
Результативна змінна: приріст ВВП				
RegQ	1,674	0,295	5,67	0,000
Cons	4,327	0,346	12,50	0,000
Результативна змінна: ВВП на душу населення				
RegQ	8867,608	1376,090	6,44	0,000
Cons	17458,920	2201,265	7,93	0,000
Результативна змінна: загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП				
RegQ	1,176	0,341	3,45	0,001
Cons	17,693	0,583	30,36	0,000
Результативна змінна: валове нагромадження капіталу у відношенні до ВВП				
RegQ	1,181	0,576	2,05	0,040
Cons	25,051	0,715	35,03	0,000
Результативна змінна: співвідношення сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП				
RegQ	-0,782	3,209	-0,24	0,808
Cons	98,997	5,905	16,76	0,000
Результативна змінна: загальні резерви у місяцях імпорту				
RegQ	-0,457	0,288	-1,58	0,113
Cons	3,647	0,426	8,56	0,000
Результативна змінна: загальний обсяг резервів				
RegQ	5,92e+09	0,62e+09	0,62	0,538
Cons	4,00e+10	1,40e+10	2,86	0,004
Результативна змінна: експорт товарів і послуг				
RegQ	-2,61e+09	2,02e+10	-0,13	0,987
Cons	1,90e+11	4,39e+10	4,33	0,000
Результативна змінна: імпорт товарів і послуг				
RegQ	-3,65e+09	1,83e+10	-0,20	0,842
Cons	1,79e+11	4,03e+10	4,45	0,000
Результативна змінна: зайнятість населення				
RegQ	0,843	0,477	1,77	0,077
Cons	47,074	1,345	34,99	0,000

Примітка: RegQ – індикатор регуляторної спроможності держави; Cons – константа; T, P>|t| - параметри оцінювання статистичної значимості коефіцієнтів моделі

– загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП, % (покращення на одиницю індикатора регуляторної спроможності

держави вимагає зростання загальних витрат уряду на кінцеве споживання на 1,18 % у ВВП);

- валове нагромадження капіталу у відсотках до ВВП (зростання факторної ознаки на одиницю супроводжується інтенсифікацією процесу нагромадження капіталу на 1,18 % до ВВП);

- показник міжнародної ліквідності (обсяг загальних резервів у місяцях імпорту) – значимість показника є дещо меншою за 90 %, проте, враховуючи незначний крок цього відхилення, даний параметр також будемо сприймати як значимий (ціною поліпшення індикатору регуляторної спроможності держави є незначне скорочення розміру загальних резервів у місяцях імпорту на 0,46 од.);

- зайнятість населення, % до загальної чисельності населення (зростання індикатору регуляторної спроможності держави на одиницю активізує підвищення рівня зайнятості у загальній чисельності населення на 0,84 %).

Разом з тим, за результатами оцінювання не отримала підтвердження гіпотеза про те, що поліпшення регуляторної спроможності держави має статистично значимий позитивний вплив на інфляційні процеси та зовнішню торгівлю країни.

Варто зауважити, що відібрані на цьому етапі макроекономічні показники (для яких зв'язок з факторною змінною був статистично значимим) стануть основою для формування композитного індикатора економічного розвитку країни. Зазначений індикатор характеризуватиметься високим рівнем чутливості до змін якісних параметрів регуляторної спроможності держави.

Отже, на наступному етапі даного дослідження буде здійснено інтегрування в єдиний показник семи відібраних раніше параметрів економічного розвитку на основі використання адитивно-мультиплікативної згортки. Вибір означеного способу згортки обумовлений властивостями параметрів, що увійшли до вибірки. Зокрема, для зменшення розмірності

вибірки відносних показників найкращим варіантом є мультиплікативна згортка, проте, в цьому випадку досить обмеженим є використання нульових значень при нормалізації показників, а тому, з метою нівелювання цієї проблеми, у розрізі даного дослідження було використано саме адитивно-мультиплікативну згортку, котра поєднує в собі переваги адитивного та мультиплікативного методів згортки.

Слід зауважити, що у розрізі другого етапу дослідження необхідно вирішити декілька завдань, а саме: здійснити розподіл макроекономічних показників на стимулятори та де стимулятори з точки зору їх характеристики напрямку економічного розвитку, провести їх нормалізацію з урахуванням виявленого характеру впливу, а також визначити вагові коефіцієнти, котрі виявляють значимість кожного з показників.

Так, з урахуванням результатів проведеного раніше регресійного аналізу, з набору представлених макроекономічних показників усі, окрім загальних витрат уряду на кінцеве споживання у відношенні до ВВП, є стимуляторами. Слід зауважити, що регресійний аналіз, проведений на першому етапі, виявив прямий зв'язок між параметрами якості державного регулювання та часткою загальних витрат уряду на кінцеве споживання у ВВП. Однак, вважаємо, що забезпечення ефективності діяльності виконавчих органів влади у сфері реалізації економічної політики має відбуватися не екстенсивним (за рахунок розширення фінансування апарату), а інтенсивним шляхом, тобто, з одночасним скороченням державних видатків на цей напрямок. Виходячи з таких міркувань, даний параметр було кваліфіковано як дестимулятор.

Крім того, приймаючи до уваги факт, що такі параметри як баланс поточного рахунку у відношенні до ВВП та приріст ВВП можуть набувати негативного значення, а після завершення етапу нормалізації значення усіх показників мають знаходитися у діапазоні від 0 до 1, процес приведення їх до співставного вигляду матиме несуттєву відмінність, порівняно з рештою параметрів-стимуляторів. Зокрема, у випадку, коли фактичне значення

показника є від'ємним, його нормалізоване значення буде автоматично дорівнювати «0» (безперечно, певний незначний дефіцит поточного рахунку та скорочення ВВП не мають негативних наслідків для стану економіки в цілому, проте відсутність науково обґрунтованих з теоретичної чи емпіричної точки зору порогових значень, після досягнення яких вплив зазначених параметрів викликає деструктивний ефект, у розрізі даного дослідження приймаємо гіпотезу про те, що будь-яке значення нижче нуля є негативним для стабільності економіки в цілому). Натомість, у випадку, коли фактичне значення цих показників є додатнім, нормалізація буде здійснюватися як співвідношення поточного значення до максимального за всією групою країн та часовим горизонтом, але у розрізі досліджуваного індикатора. Разом з тим, нормалізація решти показників стимуляторів буде здійснена за традиційною формулою, що передбачає співвідношення значення, що нормалізується, до максимальної за вибіркою значень ознаки. Натомість, нормалізація показника – дестимулятора відбувається шляхом ділення мінімального за вибіркою країн та часовим діапазоном значення параметра на його ж значення, що нормалізується. Таким чином, по завершенню етапу нормалізації усі сім субіндексів будуть співрозмірними (значення показників знаходиться у діапазоні $[0; 1]$, вищому значенню параметра відповідає його більш бажане з позиції забезпечення економічного зростання значення).

Наступним завданням, що має бути вирішене на другому етапі дослідження, є ідентифікація вагових коефіцієнтів для отриманих субіндексів. Приймаючи до уваги відсутність адекватного та обґрунтованого алгоритму визначення пріоритетності та вагомості серед аналізованих макроекономічних показників, приймемо їх рівнозначність, а тому ваговий коефіцієнт для кожного з параметрів буде становити « $1/7$ ».

Отже, композитний індикатор економічного розвитку країни запропоновано розраховувати за формулою (2.2):

$$\begin{aligned}
 ED(RegQ)_{ij} = & \frac{1}{7} \frac{BCO_{ij}}{BCO_{maxj}} + \frac{1}{7} \frac{BGDPg_{ij}}{GDPg_{maxj}} + \frac{1}{7} \frac{GDPpc_{ij}}{GDPpc_{maxj}} + \frac{1}{7} \frac{TEGC_{minj}}{TEGC_{ij}} \quad (2.2) \\
 & + \frac{1}{7} \frac{GAC_{ij}}{GAC_{maxj}} + \frac{1}{7} \frac{IL_{ij}}{IL_{maxj}} + \frac{1}{7} \frac{EPtp_{ij}}{EPtp_{maxj}} \\
 & + \left(\frac{BCO_{ij}}{BCO_{maxj}} \right)^{\frac{1}{7}} \left(\frac{BGDPg_{ij}}{GDPg_{maxj}} \right)^{\frac{1}{7}} \left(\frac{GDPpc_{ij}}{GDPpc_{maxj}} \right)^{\frac{1}{7}} \left(\frac{TEGC_{minj}}{TEGC_{ij}} \right)^{\frac{1}{7}} \\
 & \left(\frac{GAC_{ij}}{GAC_{maxj}} \right)^{\frac{1}{7}} \left(\frac{IL_{ij}}{IL_{maxj}} \right)^{\frac{1}{7}} \left(\frac{EPtp_{ij}}{EPtp_{maxj}} \right)^{\frac{1}{7}},
 \end{aligned}$$

де $ED(RegQ)_{ij}$ – композитний індикатор економічного розвитку країни;

BCO_{ij} – баланс рахунку поточних операцій у відсотках до ВВП конкретної країни у певному році;

BCO_{maxj} – максимальне по вибірці країн та роках значення баланс рахунку поточних операцій у відсотках до ВВП;

$BGDPg_{ij}$ – приріст ВВП у % конкретної країни у певному році;

$GDPg_{maxj}$ – максимальне по вибірці країн та роках значення приросту ВВП у %;

$GDPpc_{ij}$ – ВВП на душу населення (дол. США) конкретної країни у певному році;

$GDPpc_{maxj}$ – максимальне по вибірці країн та роках значення ВВП на душу населення (дол. США);

$TEGC_{minj}$ – мінімальне по вибірці країн та роках значення загальних витрат уряду на кінцеве споживання у відношенні до ВВП, %;

$TEGC_{ij}$ – загальні витрати уряду на кінцеве споживання у відсотках до ВВП конкретної країни у певному році;

GAC_{ij} – валове нагромадження капіталу у відсотках до ВВП конкретної країни у певному році;

GAC_{maxj} – максимальне по вибірці країн та роках значення валового нагромадження капіталу у відсотках до ВВП;

IL_{ij} – показник міжнародної ліквідності (обсяг загальних резервів у місяцях імпорту) конкретної країни у певному році;

IL_{maxj} – максимальне по вибірці країн та роках значення показника міжнародної ліквідності (обсяг загальних резервів у місяцях імпорту);

$EPtr_{ij}$ – зайнятість населення у % до загальної чисельності населення конкретної країни у певному році;

$EPtr_{maxj}$ – максимальне по вибірці країн та роках значення зайнятості населення у % до загальної чисельності населення.

Варто відзначити, що інтегральний показник було розраховано для всіх 38 країн, що увійшли до вибірки, проте, перш за все, детально розглянемо його графічну інтерпретацію для України (рис. 2.1).

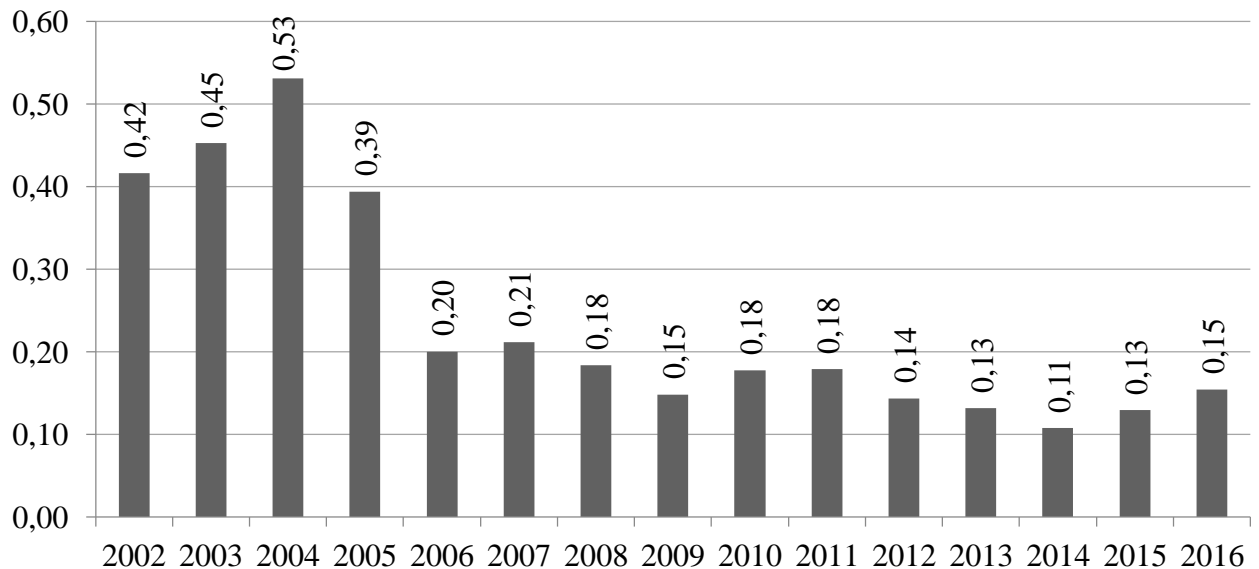

Рисунок 2.1 – Графічна інтерпретація динаміки композитного індикатора економічного розвитку України за 2002–2016 рр., од.

Отже, на основі представлених даних можна відмітити, що динаміка значень композитного індикатора економічного розвитку країни, чутливого

до зміни регуляторної спроможності держави, протягом аналізованого часового горизонту не характеризується постійною тенденцією.

Зокрема, максимальний рівень аналізованого індикатора було зафіксовано у 2004 році – 0,53, що складає лише 28,5 % від максимально можливого значення індикатора (за умови, що всі субіндекси набувають одиничного значення, композитний індикатор економічного розвитку буде рівний 1,86).

Слід відмітити, що 2002–2005 рр. в цілому можна відмітити як сприятливі з позиції динаміки економічного розвитку, що підтверджується не лише даними розрахунками, а й офіційними статистичними показниками того періоду. Зокрема, 2002–2005 рр. – період докризового інтенсивного розвитку фінансового сектору (значно збільшився рівень довіри населення до банківських установ, розширювалися масштаби кредитування населення та ін.), збалансованої фіскально-бюджетної політики (протягом цього періоду було зафіксовано профіцит бюджету, що є безпрецедентним випадком для всього періоду незалежності України), помірного, але постійного економічного зростання тощо. Однак, на тлі розгортання дестабілізаційних процесів у період глобальної фінансової кризи відбулося значне погіршення аналізованого індикатора – його рівень знизився майже вдвічі, порівняно з максимальним за період значенням, і не відновився до докризового стану по сьогоднішній день.

Варто зазначити, що незначне покращення економічної ситуації спостерігалось протягом 2010–2011 рр., коли економіка України поступово відновлювалася після деструктивного впливу кризових процесів. Насамперед, цей період характеризувався важливими якісними трансформаціями – відбулася санація банківського сектору, кардинальна реформа фіскально-бюджетної політики (було прийнято Податковий кодекс та внесено низку важливих змін до Бюджетного кодексу України).

Однак, період стабілізації та відновлення був не довготривалим, і вже наприкінці 2012–2013 рр. відбулася активізація внутрішніх кризових

процесів (даний період характеризується як латентна економічна криза, що супроводжувалася скороченням золотовалютних резервів та стрімким падінням курсу гривні, що, у свою чергу, призвело до масштабних руйнівних наслідків для ділової активності господарюючих суб'єктів та тотального відтоку закордонних інвестицій з більшості галузей народного господарства).

У свою чергу, латентна економічна криза у 2014 році була підсилена політичною нестабільністю, порушенням територіальної цілісності України та початком військового конфлікту, що цілком закономірно призвело до падіння аналізованого індикатора (у цьому році було зафіксоване його мінімальне за період аналізу значення, а скорочення порівняно з 2013 роком склало 15,38 %).

Разом з тим, наприкінці досліджуваного періоду спостерігається певне зростання композитного індикатора економічного розвитку, що, попри невирішеність політичних та територіальних проблем, засвідчує певний прогрес в економічній сфері, що також є цілком виправданим, адже після подій 2013–2014 рр. в Україні чітко закріпився євроінтеграційний курс економічної політики, а також розпочато ряд важливих реформаторських ініціатив щодо демократизації, поліпшення транспарентності та ефективності державного регулювання економіки.

Отже, аналіз динаміки композитного індикатора економічного розвитку країн засвідчив його об'єктивність, оскільки тенденція його зміни для України доволі точно відображає реальну зміну макроекономічної ситуації, а тому проаналізуємо його значення для решти країн вибірки за даними табл. 2.2 (блок держав – колишніх республік СРСР), табл. 2.3 (блок високорозвинутих західноєвропейських країн) та табл. 2.4 (блок середньорозвинутих європейських країн).

Порівнюючи значення показників, представлених у табл. 2.2, можна зауважити, що найвищий рівень досліджуваного параметра серед сукупності представлених країн було зафіксовано в Азербайджані, що цілком закономірно, адже ця країна має суттєві запаси природних ресурсів, що

сприяє становленню економічного добробуту, проте має не таку диференційовану структуру як Російська Федерація, що дозволяє максимально ефективно використовувати регуляторний потенціал органів державної влади та підтримувати позитивні темпи економічного зростання. Натомість, мінімальне значення аналізованого показника серед представленої групи країн відмічається у Грузії та Молдові (значення показника практично ідентичні до аналогічного в Україні).

Таблиця 2.2 – Значення композитного індикатора економічного розвитку для держав – колишніх республік СРСР, що увійшли до вибірки

Рік	Азербайджан	Вірменія	Білорусь	Грузія	Естонія	Казахстан	Латвія	Литва	Молдова	Росія	Таджикистан
2002	0,29	0,26	0,14	0,23	0,20	0,24	0,20	0,18	0,17	0,49	0,23
2003	0,31	0,27	0,15	0,26	0,21	0,24	0,20	0,20	0,16	0,54	0,23
2004	0,31	0,25	0,18	0,20	0,21	0,50	0,21	0,18	0,20	0,60	0,19
2005	0,64	0,27	0,43	0,21	0,22	0,25	0,23	0,19	0,21	0,62	0,16
2006	0,88	0,30	0,19	0,22	0,25	0,30	0,26	0,20	0,18	0,66	0,18
2007	0,90	0,31	0,20	0,21	0,24	0,27	0,26	0,24	0,20	0,68	0,22
2008	0,88	0,28	0,22	0,14	0,18	0,58	0,19	0,18	0,22	0,62	0,41
2009	0,74	0,22	0,19	0,12	0,17	0,23	0,23	0,14	0,14	0,27	0,17
2010	0,73	0,22	0,23	0,17	0,41	0,55	0,19	0,15	0,18	0,59	0,19
2011	0,55	0,22	0,23	0,20	0,48	0,65	0,21	0,19	0,18	0,62	0,18
2012	0,69	0,24	0,21	0,20	0,18	0,49	0,21	0,17	0,16	0,58	0,23
2013	0,73	0,21	0,21	0,18	0,39	0,52	0,20	0,42	0,21	0,48	0,19
2014	0,65	0,19	0,20	0,19	0,37	0,58	0,17	0,48	0,18	0,46	0,18
2015	0,21	0,20	0,17	0,19	0,41	0,24	0,17	0,15	0,15	0,26	0,18
2016	0,19	0,18	0,16	0,19	0,42	0,24	0,40	0,15	0,18	0,26	0,20
Min	0,19	0,18	0,14	0,12	0,17	0,23	0,17	0,14	0,14	0,26	0,16
Max	0,90	0,31	0,43	0,26	0,48	0,65	0,40	0,48	0,22	0,68	0,41

Таку тенденцію можна пояснити активною стадією реформування (головним чином, пов'язаною з євроінтеграційними процесами), що, як правило, супроводжується певною волатильністю макроекономічних параметрів, зумовленою необхідністю адаптації національної економіки до імplementованих реформ та становлення нових механізмів господарювання, а тому можна очікувати відновлення висхідного тренду в цих країнах до 2020 р.

У свою чергу, серед високорозвинутих країн (табл. 2.3) найвище значення композитного індикатора економічного розвитку характерне для

Швейцарії, Ірландії та Норвегії, високим також рівень показника є для Швеції, Данії, Нідерландів та Німеччини. Натомість, невисоке значення показника (особливо останні декілька років) спостерігається у таких країнах як Великобританія, Бельгія, Франція та Італія, що, з одного боку, може бути сигналом стосовно тенденцій загострення деструктивних процесів в економічній сфері цих країн, а з іншого боку, свідчити про відносну резистентність економік досліджуваних держав у контексті інтенсивності зміни макроекономічних індикаторів у результаті застосування регуляторних заходів уряду.

Таблиця 2.3 – Значення композитного індикатора економічного розвитку для високорозвинутих західноєвропейських країн, що увійшли до вибірки

Рік	Австрія	Бельгія	Данія	Фінляндія	Нідерланди	Норвегія	Франція	Німеччина	Ісландія	Ірландія	Італія	Швеція	Швейцарія	ВБ
2002	0,47	0,45	0,41	0,53	0,34	0,63	0,38	0,17	0,36	0,21	0,16	0,49	0,56	0,17
2003	0,46	0,41	0,45	0,52	0,42	0,62	0,37	0,17	0,18	0,21	0,17	0,53	0,55	0,18
2004	0,53	0,50	0,53	0,59	0,53	0,74	0,40	0,47	0,23	0,23	0,18	0,58	0,79	0,18
2005	0,49	0,46	0,55	0,54	0,54	0,77	0,17	0,45	0,24	0,24	0,17	0,56	0,79	0,18
2006	0,54	0,47	0,58	0,56	0,59	0,80	0,33	0,57	0,26	0,25	0,18	0,63	0,84	0,18
2007	0,58	0,49	0,48	0,61	0,60	0,82	0,19	0,59	0,28	0,25	0,19	0,64	0,82	0,19
2008	0,55	0,19	0,23	0,47	0,53	0,74	0,19	0,53	0,22	0,21	0,18	0,23	0,67	0,17
2009	0,20	0,17	0,23	0,19	0,20	0,31	0,18	0,20	0,19	0,18	0,18	0,21	0,33	0,15
2010	0,52	0,47	0,58	0,48	0,53	0,69	0,19	0,59	0,21	0,44	0,19	0,64	0,90	0,16
2011	0,52	0,19	0,58	0,20	0,57	0,75	0,19	0,61	0,24	0,48	0,19	0,60	0,83	0,17
2012	0,46	0,18	0,50	0,18	0,21	0,82	0,18	0,50	0,20	0,39	0,18	0,22	0,84	0,17
2013	0,41	0,17	0,58	0,18	0,21	0,74	0,18	0,50	0,62	0,56	0,18	0,55	0,88	0,18
2014	0,47	0,18	0,62	0,18	0,54	0,78	0,18	0,58	0,55	0,66	0,35	0,59	0,88	0,19
2015	0,46	0,18	0,59	0,17	0,56	0,69	0,18	0,56	0,64	0,96	0,40	0,61	0,87	0,19
2016	0,49	0,35	0,60	0,18	0,56	0,60	0,18	0,57	0,78	0,75	0,42	0,59	0,87	0,18
Min	0,20	0,17	0,23	0,17	0,20	0,31	0,17	0,17	0,18	0,18	0,16	0,21	0,33	0,15
Max	0,58	0,50	0,62	0,61	0,60	0,82	0,40	0,61	0,78	0,96	0,42	0,64	0,90	0,19

Примітки: ВБ – Великобританія

Разом з тим, серед вибірки середньорозвинутих країн Європи (табл. 2.4) найбільш високими значеннями показника характеризуються такі країни як Болгарія та Словенія, тоді як найбільш низькі значення індикатора спостерігаються для Греції, Македонії та Польщі. В цілому, значення

аналізованого параметра для даної групи є найменш диференційованим як з точки зору співставлення значень показника, отриманих для різних досліджуваних країн, так і в порівнянні значення композитного індикатора економічного розвитку, зафіксованих для однієї країни у різні періоди аналізу.

Таблиця 2.4 – Значення композитного індикатора економічного розвитку для середньорозвинутих європейських країн, що увійшли до вибірки

Рік	Албанія	Болгарія	Сербія	Македонія	Словенія	Чехія	Греція	Угорщина	Іспанія	Румунія	Польща	Словаччина
2002	0,27	0,19	0,21	0,16	0,46	0,20	0,18	0,17	0,19	0,20	0,17	0,22
2003	0,28	0,19	0,20	0,16	0,21	0,20	0,19	0,16	0,19	0,18	0,17	0,22
2004	0,27	0,20	0,24	0,18	0,22	0,20	0,18	0,18	0,19	0,22	0,18	0,20
2005	0,27	0,21	0,22	0,19	0,21	0,21	0,15	0,17	0,20	0,21	0,17	0,21
2006	0,28	0,22	0,22	0,20	0,22	0,21	0,18	0,17	0,21	0,24	0,19	0,21
2007	0,28	0,24	0,22	0,20	0,21	0,21	0,18	0,16	0,21	0,25	0,20	0,23
2008	0,26	0,23	0,21	0,19	0,20	0,20	0,16	0,16	0,19	0,25	0,19	0,21
2009	0,25	0,21	0,20	0,18	0,15	0,18	0,14	0,16	0,17	0,22	0,18	0,14
2010	0,24	0,20	0,19	0,19	0,15	0,19	0,14	0,31	0,17	0,22	0,19	0,17
2011	0,24	0,38	0,19	0,19	0,31	0,19	0,13	0,37	0,16	0,22	0,20	0,16
2012	0,23	0,20	0,18	0,18	0,15	0,18	0,13	0,17	0,16	0,22	0,19	0,37
2013	0,23	0,38	0,19	0,20	0,16	0,18	0,12	0,45	0,16	0,23	0,18	0,39
2014	0,22	0,34	0,16	0,21	0,51	0,39	0,13	0,45	0,39	0,22	0,18	0,41
2015	0,25	0,22	0,18	0,21	0,46	0,44	0,12	0,46	0,43	0,23	0,19	0,16
2016	0,25	0,53	0,18	0,21	0,49	0,47	0,12	0,46	0,46	0,22	0,19	0,16
Min	0,22	0,19	0,16	0,16	0,15	0,18	0,12	0,16	0,16	0,18	0,17	0,14
Max	0,28	0,53	0,24	0,21	0,51	0,47	0,19	0,46	0,46	0,25	0,20	0,41

Таким чином, за результатами практичної реалізації науково-методичного підходу до формування композитного індикатора економічного розвитку країни було виявлено, що найбільш чутливими до зміни регуляторної спроможності держави є такі макроекономічні індикатори як баланс рахунку поточних операцій у відношенні до ВВП; приріст ВВП, %; ВВП на душу населення, дол. США; загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП, %; валове нагромадження капіталу у відсотках до ВВП; показник міжнародної ліквідності (обсяг загальних резервів у місяцях імпорту); зайнятість населення, % до загальної чисельності населення.

Аналіз динаміки розрахованого композитного індикатора економічного розвитку як для України, так і для колишніх держав-членів СРСР, середньо- та високорозвинутих держав Європи протягом 2002–2016 рр. дозволив підтвердити його об'єктивність з точки зору повноти та комплексності характеристики економічного розвитку, а також відмітити флагманів та аутсайдерів у кожній групі. У свою чергу, отриманий композитний індикатор можна використовувати для тестування сили відгуку економічної системи країни на застосування того чи іншого регуляторного інструменту, що обумовлює його практичну цінність.

Узагальнення результатів проведеного дослідження щодо виявлення впливу регуляторної спроможності держави на показники економічного розвитку демонструє рис. 2.2.

Слід відмітити, що у рамках реалізації економічної політики держави важливого практичного значення набуває не лише визначення конкретних індикаторів економічного розвитку, що являються найбільш чутливими до зміни якісних параметрів державного управління, а й ідентифікації часових лагів, у розрізі яких цей вплив є найсильнішим, оскільки не завжди зміна певних якісних параметрів інституційного середовища системи державного регулювання економіки без затримки відображається на макроекономічних показниках.

Реалізацію поставленого завдання буде здійснено з використанням інструментарію регресійного моделювання на основі панельних даних програмного комплексу Stata 12/SE з послідовним введенням часового лагу від 1 до 5 років. Результати моделювання з однорічним лагом приведено у табл. 2.5.

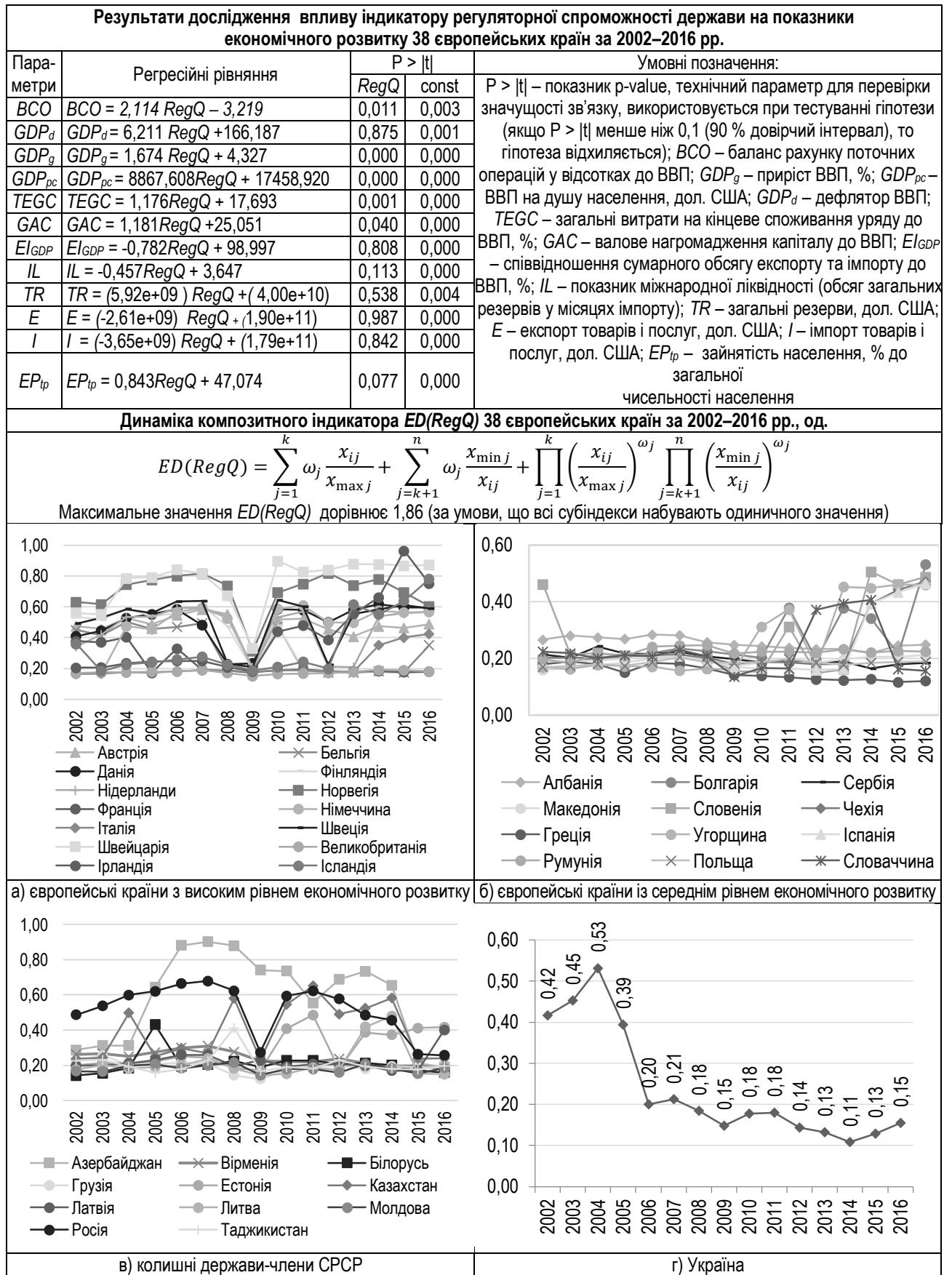

Рисунок 2.2 – Результати дослідження впливу регуляторної спроможності держави на рівень економічного розвитку країни

Таблиця 2.5 – Результати регресійного аналізу щодо виявлення впливу рівня регуляторної спроможності країни на параметри економічного розвитку (лаг – 1 рік)

Змінна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	T	P> t
Результативна змінна: баланс поточного рахунку у відношенні до ВВП				
RegQ	2,141	0,860	2,49	0,013
Cons	-3,206	1,104	-2,90	0,004
Результативна змінна: дефлятор ВВП				
RegQ	-11,416	41,511	-0,28	0,783
Cons	184,877	52,762	3,50	0,000
Результативна змінна: приріст ВВП				
RegQ	-1,643	0,296	-5,56	0,000
Cons	4,219	0,347	12,17	0,000
Результативна змінна: ВВП на душу населення				
RegQ	8513,165	1303,400	6,53	0,000
Cons	18476,730	2228,195	8,29	0,000
Результативна змінна: загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП				
RegQ	1,132	0,347	3,27	0,001
Cons	17,749	0,581	30,50	0,000
Результативна змінна: валове нагромадження капіталу у відношенні до ВВП				
RegQ	-1,511	0,579	-2,61	0,009
Cons	25,332	0,714	35,50	0,000
Результативна змінна: співвідношення сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП				
RegQ	-2,247	3,246	-0,69	0,489
Cons	100,831	5,996	16,82	0,000
Результативна змінна: загальні резерви у місяцях імпорту				
RegQ	-0,641	0,296	-2,16	0,031
Cons	3,778	0,437	8,65	0,000
Результативна змінна: загальний обсяг резервів				
RegQ	9,91e+08	1,00e+10	0,10	0,921
Cons	4,55e+10	1,47e+10	3,09	0,002
Результативна змінна: експорт товарів і послуг				
RegQ	-7,52e+09	1,90e+10	-0,40	0,692
Cons	2,01e+11	4,51e+10	4,46	0,000
Результативна змінна: імпорт товарів і послуг				
RegQ	-4,71e+09	1,71e+10	-0,27	0,783
Cons	1,87e+11	4,13e+10	4,52	0,000
Результативна змінна: зайнятість населення				
RegQ	1,079	0,473	2,28	0,023
Cons	46,968	1,348	34,85	0,000

За результатами проведеного аналізу можна зробити такі висновки:

– введення часового лагу в один рік призвело до зміни характеру впливу регуляторної спроможності держави на такі макроекономічні

показники як дефлятор ВВП, приріст ВВП та валове нагромадження капіталу, при цьому зафіксовано покращення статистичної значимості впливу на перший та третій з відмічених параметрів, тоді як рівень значимості другого не змінився; натомість, попри поліпшення якості виявленого зв'язку, вплив регуляторної спроможності держави на дефлятор ВВП все ще залишається нерелевантним зі статистичної точки зору, тоді як зв'язок з валовим нагромадженням капіталу є значимим на 99 % довірчому інтервалі;

- якість зв'язку між покращенням ефективності державного управління та поліпшенням балансу поточного рахунку злегка погіршилася, проте все ж лишається статистично значимою на 95 % довірчому інтервалі;

- покращилась, проте все ще лишається за межами допустимих довірчих інтервалів, статистична значимість впливу факторної змінної на такі результативні змінні як: співвідношення суми експорту та імпорту до ВВП, експорт товарів і послуг та імпорт товарів і послуг, тоді як протилежну закономірність можна відмітити щодо змінної загального обсягу резервів;

- статистична значимість решти показників (при незмінному характері впливу) помітно поліпшилась в умовах існування часового лагу в один рік.

У табл. 2.6 представлено результати регресійного моделювання з лагом у 2 роки.

За даними таблиці 2.6 можна зауважити, що зростання лагу впливу обумовлює продовження напрямку розвитку більшості з тенденцій, визначених при переході від 0 до річного лагу, за виключенням наступних: погіршилася, хоча все ще є допустимою, статистична значимість впливу факторної змінної на загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП (значення $P > |t|$ з лагом в 1 рік – 0,001, а в 2 роки – 0,068); також погіршилася, порівняно з часовим лагом в 1 рік, якість зв'язку якості регуляторного потенціалу держави та сумарного обсягу експорту і імпорту до ВВП.

Таблиця 2.6 – Результати регресійного аналізу щодо виявлення впливу рівня регуляторної спроможності країни на параметри економічного розвитку (лаг – 2 роки)

Змінна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	T	P> t
Результативна змінна: баланс поточного рахунку у відношенні до ВВП				
RegQ	2,173	0,889	2,44	0,015
Cons	-3,144	1,143	-2,75	0,006
Результативна змінна: дефлятор ВВП				
RegQ	-37,952	43,827	-0,87	0,387
Cons	210,263	55,609	3,78	0,000
Результативна змінна: приріст ВВП				
RegQ	-1,462	0,297	-4,92	0,000
Cons	3,947	0,348	11,33	0,000
Результативна змінна: ВВП на душу населення				
RegQ	7681,386	1265,895	6,07	0,000
Cons	19726,040	2269,253	8,69	0,000
Результативна змінна: загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП				
RegQ	0,642	0,352	1,83	0,068
Cons	18,111	0,585	30,95	0,000
Результативна змінна: валове нагромадження капіталу у відношенні до ВВП				
RegQ	-1,561	0,577	-2,71	0,007
Cons	25,342	0,707	35,84	0,000
Результативна змінна: співвідношення сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП				
RegQ	-1,601	3,226	-0,50	0,620
Cons	101,204	6,088	16,62	0,000
Результативна змінна: загальні резерви у місяцях імпорту				
RegQ	-0,688	0,306	-2,25	0,024
Cons	3,816	0,448	8,51	0,000
Результативна змінна: загальний обсяг резервів				
RegQ	-4,84e+08	1,04e+10	-0,05	0,963
Cons	4,86e+10	1,55e+10	3,14	0,002
Результативна змінна: експорт товарів і послуг				
RegQ	-1,71e+10	1,77e+10	-0,97	0,333
Cons	2,14e+11	4,61e+10	4,64	0,000
Результативна змінна: імпорт товарів і послуг				
RegQ	-7,88e+09	1,60e+10	-0,49	0,622
Cons	1,95e+11	4,22e+10	4,62	0,000
Результативна змінна: зайнятість населення				
RegQ	1,624	0,482	3,37	0,001
Cons	46,651	1,352	34,49	0,000

У табл. 2.7 наведено результати регресійного моделювання з лагом у 3 роки.

Таблиця 2.7 – Результати регресійного аналізу щодо виявлення впливу рівня регуляторної спроможності країни на параметри економічного розвитку (лаг – 3 роки)

Змінна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	T	P> t
Результативна змінна: баланс поточного рахунку у відношенні до ВВП				
RegQ	2,043	0,921	2,22	0,027
Cons	-2,940	1,194	-2,46	0,014
Результативна змінна: дефлятор ВВП				
RegQ	-73,226	46,496	-1,57	0,115
Cons	242,133	58,742	4,12	0,000
Результативна змінна: приріст ВВП				
RegQ	-1,350	0,309	-4,36	0,000
Cons	3,613	0,363	9,94	0,000
Результативна змінна: ВВП на душу населення				
RegQ	7820,145	1274,721	6,13	0,000
Cons	20151,360	2312,081	8,72	0,000
Результативна змінна: загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП				
RegQ	0,242	0,369	0,66	0,511
Cons	18,431	0,599	30,77	0,000
Результативна змінна: валове нагромадження капіталу у відношенні до ВВП				
RegQ	-1,335	0,582	-2,30	0,022
Cons	25,054	0,711	35,23	0,000
Результативна змінна: співвідношення сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП				
RegQ	0,372	3,277	0,11	0,910
Cons	100,424	6,191	16,22	0,000
Результативна змінна: загальні резерви у місяцях імпорту				
RegQ	-0,723	0,321	-2,25	0,025
Cons	3,860	0,460	8,38	0,000
Результативна змінна: загальний обсяг резервів				
RegQ	-3,90e+09	1,10e+10	-0,35	0,723
Cons	5,32e+10	1,63e+10	3,26	0,001
Результативна змінна: експорт товарів і послуг				
RegQ	-1,48e+10	1,71e+10	-0,86	0,388
Cons	2,18e+11	4,71e+10	4,63	0,000
Результативна змінна: імпорт товарів і послуг				
RegQ	-1,62e+09	1,54e+10	-0,11	0,916
Cons	1,95e+11	4,22e+10	4,54	0,000
Результативна змінна: зайнятість населення				
RegQ	2,088	0,499	4,19	0,000
Cons	46,416	1,359	34,15	0,000

Отже, за даними табл. 2.7 можна відмітити наступні закономірності: зі зростанням лагу продовжує погіршуватися якість зв'язку між потенціалом регуляторної спроможності країни та такими результативними змінними як:

баланс поточного рахунку у відношенні до ВВП, співвідношення сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП. З іншого боку, практично незмінною залишається значимість впливу факторної змінної на такі показники як приріст ВВП, ВВП на душу населення, обсяг резервів у місяцях імпорту, зайнятість населення.

Погіршується за абсолютним значенням порівняно з 2-річним лагом, проте все ще є статистично незначимим на жодному з довірчих інтервалів вплив факторної змінної на показники зовнішньої торгівлі представлені такими результативними змінними як імпорт товарів і послуг, експорт товарів і послуг. Крім того, за рахунок погіршення рівня статистичної значимості впливу, втратив свою релевантність у рамках 3-річного лагу вплив факторної змінної регуляторної спроможності держави на загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП, проте практично набула статистичної значимості на 90% довірчому інтервалі залежність зміни від факторної ознаки дефлятора ВВП.

У свою чергу, у табл. 2.8 наведено результати регресійного аналізу щодо виявлення впливу регуляторної спроможності країни на параметри економічного розвитку з 4-річним лагом.

Зокрема, можна відзначити наступні тренди, обумовлені зростанням встановленого значення часового лагу: 1) продовжує погіршуватися якість зв'язку факторної змінної та наступних макроекономічних індикаторів: баланс поточного рахунку у відношенні до ВВП, загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП, валове нагромадження капіталу у відношенні до ВВП, загальний обсяг резервів, експорт товарів і послуг; 2) незмінним залишилися статистична значимість впливу регуляторної спроможності країни на приріст ВВП, ВВП на душу населення, зайнятість населення; 3) змінився напрямок впливу факторної змінної на експорт товарів і послуг (однак, зв'язок є абсолютно незначимим) та імпорт товарів і послуг (зв'язок незначимий); 4) посилилася якість впливу незалежної змінної на макроекономічний показник «загальні резерви у місяцях імпорту» (зв'язок

обернений, значимий на 99 % довірчому інтервалі) та «дефлятор ВВП» (зв'язок обернений, значимий на 90 % довірчому інтервалі).

Таблиця 2.8 – Результати регресійного аналізу щодо виявлення впливу рівня регуляторної спроможності країни на параметри економічного розвитку країни на параметри економічного розвитку країни (лаг – 4 роки)

Змінна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	T	P> t
Результативна змінна: баланс поточного рахунку у відношенні до ВВП				
RegQ	2,020	0,938	2,15	0,031
Cons	-2,847	1,208	-2,36	0,018
Результативна змінна: дефлятор ВВП				
RegQ	-92,580	46,308	-1,88	0,060
Cons	263,046	62,518	4,21	0,000
Результативна змінна: приріст ВВП				
RegQ	-1,180	0,289	-4,09	0,000
Cons	3,210	0,339	9,47	0,000
Результативна змінна: ВВП на душу населення				
RegQ	8119,002	1247,354	6,51	0,000
Cons	20400,130	2333,590	8,74	0,000
Результативна змінна: загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП				
RegQ	0,089	0,378	0,24	0,814
Cons	18,577	0,611	30,39	0,000
Результативна змінна: валове нагромадження капіталу у відношенні до ВВП				
RegQ	-1,088	0,587	-1,86	0,064
Cons	24,704	0,716	34,48	0,000
Результативна змінна: співвідношення сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП				
RegQ	2,495	3,323	0,75	0,453
Cons	99,560	6,288	15,83	0,000
Результативна змінна: загальні резерви у місяцях імпорту				
RegQ	-0,923	0,330	-2,80	0,005
Cons	4,048	0,473	8,56	0,000
Результативна змінна: загальний обсяг резервів				
RegQ	-3,40e+09	1,13e+10	-0,30	0,763
Cons	5,52e+10	1,71e+10	3,22	0,001
Результативна змінна: експорт товарів і послуг				
RegQ	7,77e+08	1,57e+10	0,05	0,960
Cons	2,12e+11	4,78e+10	4,44	0,000
Результативна змінна: імпорт товарів і послуг				
RegQ	1,66e+10	1,40e+10	1,18	0,236
Cons	1,87e+11	4,35e+10	4,30	0,000
Результативна змінна: зайнятість населення				
RegQ	2,317	0,498	4,65	0,000
Cons	46,334	1,360	34,07	0,000

У табл. 2.9 наведено результати регресійного моделювання з лагом у 5 років.

Таблиця 2.9 – Результати регресійного аналізу щодо виявлення впливу рівня регуляторної спроможності країни на параметри економічного розвитку (лаг – 5 років)

Змінна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	T	P> t
Результативна змінна: баланс поточного рахунку у відношенні до ВВП				
RegQ	2,317	0,921	2,52	0,012
Cons	-2,877	1,175	-2,45	0,014
Результативна змінна: дефлятор ВВП				
RegQ	-122,058	52,510	-2,32	0,020
Cons	291,846	66,834	4,37	0,000
Результативна змінна: приріст ВВП				
RegQ	-1,068	0,278	-3,84	0,000
Cons	2,694	0,328	8,22	0,000
Результативна змінна: ВВП на душу населення				
RegQ	6896,518	1280,265	5,39	0,000
Cons	21657,380	2400,381	9,02	0,000
Результативна змінна: загальні витрати на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП				
RegQ	0,046	0,391	0,12	0,907
Cons	18,666	0,621	30,08	0,000
Результативна змінна: валове нагромадження капіталу у відношенні до ВВП				
RegQ	-1,211	0,583	-2,08	0,038
Cons	24,448	0,713	34,28	0,000
Результативна змінна: співвідношення сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП				
RegQ	1,349	3,502	0,39	0,700
Cons	100,819	6,418	15,71	0,000
Результативна змінна: загальні резерви у місяцях імпорту				
RegQ	-0,727	0,342	-2,13	0,033
Cons	3,940	0,486	8,12	0,000
Результативна змінна: загальний обсяг резервів				
RegQ	-2,16e+09	1,16e+10	-0,19	0,852
Cons	5,66e+10	1,79e+10	3,16	0,002
Результативна змінна: експорт товарів і послуг				
RegQ	-2,86e+09	1,50e+10	-0,19	0,849
Cons	2,19e+11	4,85e+10	4,51	0,000
Результативна змінна: імпорт товарів і послуг				
RegQ	1,62e+10	1,36e+10	1,19	0,235
Cons	1,91e+11	4,41e+10	4,33	0,000
Результативна змінна: зайнятість населення				
RegQ	2,247	0,519	4,33	0,000
Cons	46,421	1,365	34,00	0,000

Аналогічно результатам регресійного моделювання, отриманим для 4-річного лагу, практично без змін залишається статистична значимість впливу незалежної змінної регуляторної спроможності держави на такі залежні змінні економічного розвитку: приріст ВВП, ВВП на душу населення, імпорт товарів і послуг (зв'язок статистично незначимий на жодному з допустимих довірчих інтервалів).

У свою чергу, відбулося покращення якості зв'язку факторної змінної з наступними результативними параметрами економічного розвитку: баланс поточного рахунку до ВВП (прямий вплив, статистично значимий на 99 % довірчому інтервалі), дефлятор ВВП (обернений вплив, статистично значимий на 95 % довірчому інтервалі), валове нагромадження основного капіталу (обернений вплив, статистично значимий на 95 % довірчому інтервалі). Натомість, для решти залежних змінних значення коефіцієнтів моделі є статистично незначимим за даного лагу.

Отже, в цілому за результатами проведеного аналізу щодо виявлення лагу, з яким зміна регуляторної спроможності відображається на ключових макроекономічних показниках, можна відзначити наступне:

- поліпшення рівня регуляторної спроможності країни позитивно і без лагу впливає на такі макроекономічні показники: баланс поточного рахунку до ВВП, приріст ВВП та ВВП на душу населення;
- максимальна сила зв'язку між факторною змінною та загальними витратами на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП виявляється з лагом в 1 рік (вплив прямий);
- із запізненням у 2 роки покращення рівня регуляторної спроможності країни найбільш сильно і негативно позначається на валовому нагромадженні капіталу до ВВП та експорту товарів і послуг;
- з 4-річним лагом зміна факторної ознаки найбільш сильно впливає на співвідношення сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП (прямий зв'язок) та загальні резерви у місяцях імпорту (обернений зв'язок);

– 5-річний лаг є найбільш прийнятним для таких макроекономічних індикаторів як: дефлятор ВВП (обернений зв'язок), імпорт товарів і послуг, зайнятість – прямий зв'язок.

Узагальнення результатів оцінювання лагів впливу індикатору регуляторної спроможності держави на показники економічного розвитку країни представлено у табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Результати застосування дистрибутивно-лагової моделі для формалізації впливу індикатору регуляторної спроможності держави на показники економічного розвитку країни

Параметр*	Параметри регресійного рівняння		Значення $P> t $ при різних часових лагах									
	Коефіцієнт при RegQ	Константа	1 рік		2 роки		3 роки		4 роки		5 років	
			RegQ	const	RegQ	const	RegQ	const	RegQ	const	RegQ	const
BCO	2,141	-3,206	0,013	0,004	0,015	0,006	0,027	0,014	0,031	0,018	0,012	0,014
GDP _d	6,211	166,187	0,783	0,000	0,387	0,000	0,115	0,000	0,060	0,000	0,020	0,000
GDP _g	1,674	4,327	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
GDP _{pc}	8867,608	17458,92	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
TEGC	1,176	17,693	0,001	0,000	0,068	0,000	0,511	0,000	0,814	0,000	0,907	0,000
GAC	1,181	25,051	0,009	0,000	0,007	0,000	0,022	0,000	0,064	0,000	0,038	0,000
El _{GDP}	-0,782	98,997	0,489	0,000	0,620	0,000	0,910	0,000	0,453	0,000	0,700	0,000
IL	-0,457	3,647	0,031	0,000	0,024	0,000	0,025	0,000	0,005	0,000	0,033	0,000
TR	5,92e+09	4,00e+10	0,921	0,002	0,963	0,002	0,723	0,001	0,763	0,001	0,852	0,002
E	-2,61e+09	1,90e+11	0,692	0,000	0,333	0,000	0,388	0,000	0,960	0,000	0,849	0,000
I	-3,65e+09	1,79e+11	0,783	0,000	0,622	0,000	0,916	0,000	0,236	0,000	0,235	0,000
EP _ф	0,843	47,074	0,023	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

*умовні позначення представлені на рис. 2.2

Отже, виявлені лаги мають бути враховані при реалізації державної економічної політики, особливо в умовах кардинальних інституційних трансформацій, які обумовлюють значну волатильність рівня регуляторної спроможності країни.

2.2 Науково-методичні підходи до дослідження чутливості соціального сектору національної економіки до регуляторних інтервенцій держави

Оптимальна система державного регулювання економіки має враховувати всю сукупність зв'язків між економічними суб'єктами. Важливу роль у забезпеченні функціонування економічної системи відіграє вплив існуючого у країні стану розвитку суспільства, обумовлюючи необхідність застосування регуляторних заходів, спрямованих на покращення стану соціальних зв'язків, зниження суспільної напруги та активізацію участі населення у забезпеченні національного розвитку. Саме тому розробка ефективно діючої системи державного регулювання економіки має здійснюватися з урахуванням можливостей покращення соціального розвитку в країні та використання його у ролі каталізатора дії регуляторних інструментів.

Питання оцінювання соціального розвитку розкриваються як в наукових працях, так і в офіційних методичних рекомендаціях. У той же час, можна відмітити відсутність уніфікованих критеріїв, які розкривають сутність соціального розвитку та дозволяють його оцінити як на фіксований момент часу, так і у динаміці, що обумовлює значну кількість існуючих теоретичних та практичних підходів.

У даному контексті важливу роль займає вибір комплексного індикатора для оцінювання поточного рівня соціального розвитку, а також визначення дієвості впроваджених регуляторних заходів. Відмітимо, що специфіка та складність оцінювання соціального розвитку полягає у значній кількості аспектів організації суспільного життя, які необхідно врахувати, при цьому значна частина індикаторів є якісними характеристиками, що обумовлює необхідність пошуку способів їх формалізації для проведення кількісних розрахунків. У процесі розробки інтегрального індикатора для оцінювання соціального розвитку доцільним є розгляд існуючих наукових

підходів, а також показників, що використовуються міжнародними організаціями, які займаються вивченням питань соціального розвитку.

Аналізуючи наукову літературу, можна виділити дві групи підходів до визначення соціального розвитку. Перша група розглядає соціальний розвиток як процес та результат соціальних змін під впливом цілеспрямованих дій (у тому числі під впливом соціальної політики). Так, соціальний розвиток можна розглядати як конфігурацію соціальної політики, яка спрямована на посилення трьох аспектів суспільного життя – загальної якості життя, обставин життя всіх членів суспільства та якості суспільних відносин [23, 90].

Дж. Мідглі визначає соціальний розвиток як процес запланованих соціальних змін, розроблених для сприяння добробуту населення у взаємодії з динамічним процесом економічного розвитку [53].

Динамічний підхід пропонує також Інститут дослідження соціального розвитку ООН, характеризує соціальний розвиток через зміни, що призводять до покращення людського добробуту, соціальних відносин і соціальних інституцій, які відбуваються з дотриманням принципів демократичного управління та соціальної справедливості [72].

Інша група науковців у даному контексті розглядає соціальний розвиток як сукупність широкого переліку заходів (економічних, політичних, освітніх, технологічних), що впливають на життя людей [1].

При визначенні соціального розвитку інша група наукових підходів концентрує увагу на ключових аспектах, що його характеризують, таких як рівність та рівномірність можливостей [60], можливості для населення [18], покращення добробуту [56].

Враховуючи зазначені підходи, соціальний розвиток доцільно розглядати як процес зміни основних параметрів добробуту індивідумів та рівня суспільної взаємодії, який відбувається як під впливом регуляторних інтервенцій, так і незалежно від них.

Аналізуючи підходи науковців та міжнародних організацій до вибору індикаторів для оцінювання соціального стану та розвитку країни, можна відмітити відсутність єдиного трактування складу основних напрямків, за якими проводиться аналіз. Це не дозволяє сконцентруватися на певному векторі розробки методики оцінювання соціального розвитку та обумовлює необхідність пошуку системи параметрів, здатних, з одного боку, забезпечити максимально повне врахування всіх аспектів суспільного життя, а з іншого – уникнути дублювання інформації, представленої різними індикаторами та, відповідно, забезпечити простоту та легкість проведення розрахунків за розробленою методикою з дотримання вимог щодо її репрезентативності. З метою вибору найбільш універсальних параметрів доцільно провести порівняльний аналіз групування соціальних індикаторів з точки зору різних підходів, які успішно використовуються міжнародними організаціями при вивченні питань оцінювання соціального розвитку, що представлено в табл. 2.11.

Представлені в таблиці 2.11 дані засвідчують диференціацію розглянутих підходів щодо агрегування соціальних індикаторів за напрямками. У той же час, можна відмітити спільні аспекти у наведених підходах, які пов'язані з одночасним використанням окремих груп соціальних параметрів у розрізі загальної методики або різним розподілом схожих індикаторів між окремими напрямками аналізу.

Так, Міжнародний інститут соціальних досліджень для вивчення соціального розвитку використовує 6 індексів, які охоплюють його окремі напрямки:

– громадянський активізм – розглядається через використання засобів масової інформації та поведінки щодо вираження соціальних протестів, що дозволяє оцінити можливості впливу громадськості на політичні рішення;

Таблиця 2.11 – Порівняння складу соціальних індикаторів у різних підходах

Основні напрямки аналізу соціальних індикаторів	Організації, що формують звіти за соціальними показниками				
	Підхід Мері Нью-Йорка [73]	Підхід ОЕСР [75]	Підхід Міністерства соціального розвитку Нової Зеландії [83]	Підхід Міжнародного інституту соціальних досліджень [35]	Підхід організації The Social Progress Imperative [74]
Базові потреби					+
Освіта	+		+		
Здоров'я	+	+	+		
Добробут	+		+		+
Безпека	+		+	+	
Рівність		+			
Робота			+		
Соціальні зв'язки		+		+	
Міжгрупова єдність			+	+	
Населення		+	+		
Включеність	+			+	
Посилення	+		+	+	
Економічна безпека	+	+	+		
Гендерна рівність				+	
Можливості					+
Житло	+				
Інфраструктура	+				
Культурна ідентичність			+		
Відпочинок та відновлення			+		
Задоволення життям			+		

– клуби та асоціації – вимірюється через участь громадян в публічних організаціях чи об'єднаннях, що розглядається як інструмент мінімізації соціальних ризиків;

– міжгрупова єдність – розглядається через рівень співпраці та поваги між різними етнічними, релігійними чи іншими групами, який визначає зниження соціальних конфліктів (тероризму, вбивств, викрадень) та дискримінації;

– міжособистісна безпека та довіра – оцінюється через сприйняття рівня особистої безпеки у суспільстві, що визначає рівень складності організації суспільної діяльності;

– гендерна рівність – розглядається через показники рівних прав та рівня гендерної дискримінації з точки зору можливостей повної реалізації потенціалу, вмінь та можливостей людей;

– включеність меншин – вимірюється через рівень дискримінації соціально вразливих груп у процесах працевлаштування, соціального захисту, освіти тощо [83].

Кожен з зазначених індексів охоплює від 11 до 42 індикаторів, які акумулюються з 26 баз даних. При цьому варто відмітити, що не всі показники є універсальними, тобто такими, що розраховуються для всіх або більшості країн (за окремими індикаторами статистичні дані присутні менше ніж для 20 країн). У той же час, значна кількість показників є результатом опитувань громадської думки, що вимагає особливих вимог дотримання репрезентативності такого роду досліджень.

Варто звернути увагу також на підхід американської організації The Social Progress Imperative, якою було розраховано Індекс соціального прогресу, що передбачає три рівні оцінювання – базові людські потреби, основи добробуту, можливості [74]. На кожному рівні розглядаються по чотири компоненти, до складу кожної з яких входить від трьох до п'яти кількісних індикаторів. Так, базові людські потреби оцінюються з точки зору рівня харчування та базового медичного захисту, доступу до води та санітарії, рівня житлових умов, рівня персональної безпеки. Основи добробуту аналізуються через доступ до базової освіти (початкової та середньої), доступ до інформації та комунікації, рівня здоров'я та оздоровлення, а також якість навколишнього середовища. Можливості оцінюються через особисті права (політичні, право власності, самовираження), особисту свободу та свободу вибору, толерантність та включення, доступ до вищої освіти.

Розроблений ОЕСР набір соціальних індикаторів [75] передбачає їх групування за п'ятьма напрямками. Перша група включає загальні показники соціального розвитку, такі як рівень доходу домогосподарств, фертильність,

міграція, показники сімейного складу та забезпечення людей похилого віку. Показники зайнятості, безробіття, пенсійного забезпечення, витрат на освіту формують групу індикаторів самодостатності суспільства. У даному підході також розглядаються дві поширені групи соціальних індикаторів – показники рівності (бідність, нерівномірність розподілу доходів, соціальні витрати та частка населення, що потребує соціального забезпечення) та здоров'я (очікувана тривалість життя та оцінки рівня здоров'я, витрати на охорону здоров'я та рівень їх покриття). Остання група індикаторів характеризує соціальні зв'язки за такими параметрами як задоволення життям, толерантність, безпека та злочинність, довіра до інституцій та рівень готовності допомагати іншим.

У той же час поруч з міжнародними підходами до оцінювання соціальних індикаторів у окремих країнах розроблено також національні методики формування статистичних баз соціальних індикаторів. Зокрема, Мерією Нью-Йорка запропоновано оцінювати соціальні показники у розрізі восьми напрямків [73]: освіта, здоров'я та благополуччя, житлові умови, соціальне посилення, економічна безпека та мобільність, інфраструктура та навколишнє середовище, особиста та суспільна безпека, різноманіття та включеність. Більшість з зазначених індикаторів є загальними для розглянутих підходів, однак, у той же час існують специфічні параметри, які характеризують робочі умови, такі як плинність кадрів або час, витрачений на дорогу до роботи; показники бездомності; параметри психологічного стану населення тощо.

Варто звернути увагу на статистичну базу соціальних індикаторів, що публікується Міністерством соціального розвитку Нової Зеландії [83], яка включає 12 груп соціальних індикаторів, що досить широко характеризують соціальний розвиток. Даний підхід доповнює поширені групи показників (здоров'я, безпека, соціальні зв'язки, оплачувана робота, економічні стандарти життя та добробут, демографічні характеристики, цивільні та політичні права) виокремленням таких індикаторів як дозвілля та

відновлення, культурна ідентичність, задоволення життям, знання та навички.

Проведений аналіз засвідчив неможливість при формуванні переліку індикаторів соціального розвитку концентруватися лише на визначенні найбільш важливих напрямків, враховуючи той факт, що для різних підходів є характерним як одночасне використання аналогічних груп соціальних параметрів у розрізі побудови загальної методики так і різний розподіл схожих або альтернативних індикаторів між окремими напрямками аналізу.

Таким чином, наступним етапом дослідження є порівняння загального переліку соціальних індикаторів, які використовуються у різних підходах, з метою виокремлення найбільш поширених показників, які з одного боку, забезпечуватимуть врахування різних характеристик соціального розвитку, а з іншого – не дублюватимуть один одного за сутністю та забезпечуватимуть оптимальне співвідношення кількості та якості представленої ними інформації.

За результатами такого аналізу з переліку індикаторів соціального розвитку, що використовуються п'ятьма досліджуваними організаціями, було виокремлено 30 показників, що одночасно представлені у двох чи більше методиках (табл. 2.12).

Відмітимо, що окремі методики пропонують одночасно використовувати зайнятість і безробіття, що є недоцільним при формуванні інтегрального індикатора соціального розвитку через дублювання інформації. Тому для оцінювання окремої країни слід використовувати один з індикаторів, а саме безробіття, як більш поширений.

Слід відзначити також, що статистичні дані, що використовуються різними організаціями для вимірювання таких показників як безпека та страх криміналу, є ідентичними, що свідчить про доцільність використання лише одного з параметрів для оцінювання сприйняття безпеки при побудові інтегрального індексу соціального розвитку.

Таблиця 2.12 – Порівняння складу соціальних індикаторів у різних підходах

Соціальні індикатори	Організації, що формують звіти за соціальними показниками				
	Підхід Мері Нью-Йорка [73]	Підхід ОБСР [75]	Підхід Міністерства соціального розвитку Нової Зеландії [83]	Підхід Міжнародного інституту соціальних досліджень [35]	Підхід організації The Social Progress Imperative [74]
Фертильність		+	+		
Сімейний стан		+	+		
Зайнятість		+	+		
Безробіття	+	+	+		
Нерівномірність розподілу доходів	+	+	+		
Бідність	+	+	+		
Тривалість життя		+	+		+
Власна оцінка стану здоров'я		+	+		
Суїцид		+	+		+
Витрати на охорону здоров'я	+	+			
Толерантність		+			+
Безпека		+		+	+
Допомога іншим		+		+	
Психологічна небезпека	+		+		
Рівень початкової освіти	+		+		+
Грамотність дорослих			+		+
Доступність житла			+		+
Голосування	+		+		
Частка жінок в уряді	+		+	+	
Дискримінація			+	+	+
Сприйняття різноманіття			+	+	
Корупція			+		+
Культурна та соціальна активність	+		+	+	
Рівень злочинності	+	+	+	+	+
Страх криміналу			+	+	+
Дорожньо-транспортні пригоди	+		+	+	+
Доступ домогосподарств до телефону та інтернету	+		+	+	+
Волонтерська робота		+	+	+	
Передчасний рівень смертності	+				+
Рівень дитячої смертності	+				+

Таким чином, за результатами аналізу було сформовано перелік з 28 індикаторів соціального розвитку, що характеризують різні аспекти суспільного життя в країні. З урахуванням існуючих підходів та сутнісних характеристик зазначених показників їх можна згрупувати у розрізі восьми напрямків:

- демографічний стан населення (фертильність, сімейний стан);

- економічний стан населення (безробіття, нерівномірність розподілу доходів, бідність, доступ домогосподарств до телефону та інтернету, доступність житла);
- довіра до інституцій (голосування, корупція);
- гендерна рівність (частка жінок в уряді);
- соціальні зв'язки та соціальна активність (толерантність, сприйняття різноманіття, волонтерська робота, культурна та соціальна активність, допомога іншим, дискримінація);
- безпека (безпека, рівень злочинності, дорожньо-транспортні пригоди);
- освіта (рівень початкової освіти, грамотність дорослих);
- здоров'я та психологічний стан (передчасний рівень смертності, рівень дитячої смертності, витрати на охорону здоров'я, очікувана тривалість життя, психологічна небезпека, власна оцінка стану здоров'я, суїцид, рівень задоволення життям).

Оцінювання демографічного стану населення представлено у підходах двох організацій, інші підходи не передбачають врахування альтернативних індикаторів при оцінюванні соціального розвитку, тоді як всі досліджувані організації пропонують ряд індикаторів для оцінювання економічного добробуту населення. Одночасно використовують конкретні індикатори рівня довіри до інституцій три організації. При цьому методологія ОЕСР не передбачає прямого використання індикатора сприйняття корупції, але розділ індикаторів, що описують соціальні зв'язки, включає параметр довіри до інституцій, який тісно пов'язаний зі сприйняттям корупції у суспільстві. Показники для оцінювання освіти при вимірюванні соціального розвитку використовує лише частина досліджених організацій, однак ОЕСР та Міжнародний інститут соціальних досліджень включають їх як характеристики інших складових.

Зазначене групування індикаторів є базовим для формування набору параметрів оцінювання соціального розвитку для України. При цьому варто

відмітити, що за окремими індикаторами у вітчизняних та зарубіжних базах не представлено статистичної інформації, або наявні дані лише у розрізі кількох періодів. Таким чином, для проведення дослідження було сформовану наступну вибірку соціальних індикаторів (табл. 2.13), яка включає як найбільш поширені показники соціального розвитку, так і окремі індикатори, які було обрано для доповнення відповідних груп показників за відсутності статистичних даних за конкретними показниками, визначеними у міжнародних методиках.

Таблиця 2.13 – Характеристика індикаторів для оцінювання соціального розвитку України

Напрямок оцінювання	Соціальні індикатори	Джерело статистичної інформації
Демографія	Рівень фертильності	База даних Світового банку «Світові показники розвитку»
	Різниця між кількістю шлюбів та розлучень на 1 тис. осіб	База даних Державної служби статистики України «Демографічна та соціальна статистика»
Добробут населення	Рівень загального безробіття, %	База даних Світового банку «Світові показники розвитку»
	Індекс Джині	База даних Світового банку «Бідність та рівність»
	Частка населення, що проживає за межею бідності визначеною за національною методикою, %	База даних Світового банку «Бідність та рівність»
	Частка користувачів Інтернету у відношенні до загальної кількості населення, %	База даних Світового банку «Світові показники розвитку»
Довіра до інституцій	Голосування та підзвітність	База даних Світового банку «Світові показники управління»
	Світовий індекс сприйняття корупції	Статистичні дані організації «Transparency International»
Гендерна рівність	Частка участі жінок у національному парламенті, %	База даних Світового банку «Гендерна статистика»
Соціальні зв'язки та соціальна активність	Частка населення, що допомагає іншим, %	Дані рейтингу World Giving Index розрахованого Фондацією благодійної допомоги
	Частка населення, що займається волонтерською роботою, %	Дані рейтингу World Giving Index
	Участь у громадських організаціях, кількість членів ГО на 1 тис. осіб	База даних Державної служби статистики України «Демографічна та соціальна статистика»

Продовження таблиці 2.13

Напрямок оцінювання	Соціальні індикатори	Джерело статистичної інформації
Безпека	Рівень злочинності, кількість правопорушень на 1 тис. осіб	База даних Державної служби статистики України «Демографічна та соціальна статистика»
	Кількість дорожньо-транспортних пригод на 1 тис. осіб	Статистичні дані Управління безпеки дорожнього руху України
Освіта	Середній рівень отримання середньої освіти, %	База даних Світового банку «Статистика освіти»
	Частка дітей, що не отримують початкову освіту, % до загальної кількості дітей відповідного шкільного віку	База даних Світового банку «Статистика освіти»
Здоров'я	Тривалість життя у роках	База даних Світового банку «Статистика здоров'я, харчування та популяції»
	Рівень дитячої смертності, на тис. дітей до 5 років	База даних Світового банку «Статистика здоров'я, харчування та популяції»
	Рівень державного фінансування охорони здоров'я, % державних витрат у загальних витратах	База даних Світового банку «Статистика здоров'я, харчування та популяції»

Так, для характеристики демографічного стану населення було включено показник фертильності, що відображає середню кількість народжень у країні на одну жінку, а також розраховано відносний показник приросту шлюбів на тис. осіб, який одночасно враховує кількість шлюбів та розлучень. Параметрами економічного стану (добробуту) населення у вибірці для України було обрано рівень загального безробіття, показник рівня бідності, індекс Джині як індикатор нерівномірності розподілу доходів населення, а також показник частки користувачів Інтернету. У той же час, національні та міжнародні статистичні бази не забезпечують релевантної статистики для характеристики доступності житла.

Показники довіри до інституцій та гендерної рівності сформовано на основі індикаторів, представлених у міжнародних статистичних базах. Групу показників соціальних зв'язків та соціальної активності сформовано за рахунок показників волонтерської роботи та допомоги іншим, що

характеризують соціальні зв'язки, параметру участі в громадських організаціях як індикатора соціальної активності. У той же час, для України наявні лише фрагментарні статистичні дані, що характеризують толерантність та сприйняття різноманіття, що не дозволило їх включити до статистичної вибірки індикаторів.

Групу безпеки сформовано за рахунок двох загальних індикаторів, що характеризують рівень злочинності та рівень дорожньо-транспортних пригод в Україні, враховуючи відсутність статистичних даних щодо рівня безпеки та страху криміналу за власними оцінками населення.

Показники освіти визначено через частку дітей відповідного шкільного віку, не залучених до отримання початкової освіти, а також через рівень отримання середньої освіти, що характеризує грамотність дорослих.

Останню групу соціальних показників – здоров'я та психологічного стану сформовано на основі міжнародних статистичних індикаторів, що ілюструють очікувану тривалість життя, дитячу смертність, а також фінансування охорони здоров'я. При цьому за параметрами, що ілюструють психологічний стан населення, наявні лише фрагментарні дані за окремі періоди, що не дало змоги включити їх до вибірки.

Таким чином, сформована статистична база індикаторів оцінювання соціального розвитку України має наступний вигляд (табл. 2.14).

З метою уникнення пропущених значень окремих індикаторів періодом дослідження було обрано 2010–2016 роки, за які у національних та міжнародних статистичних базах даних присутні значення всіх обраних індикаторів.

Важливим аспектом проведення досліджень для побудови інтегральних індикаторів оцінювання соціальних та економічних явищ є аналіз здатності обраних показників описувати обране явище. На даному етапі поширеним є використання методів головних компонент та факторного аналізу з метою групування індикаторів у розрізі субіндексів.

Таблиця 2.14 – Індикатори оцінювання соціального розвитку України за період 2010–2016 рр.

Соціальні індикатори	Рік						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Рівень фертильності	1,44	1,46	1,53	1,51	1,50	1,51	1,53
Різниця між кількістю шлюбів та розлучень на 1 тис. осіб	4,00	3,80	2,40	3,10	3,90	4,50	4,54
Рівень загального безробіття, %	8,10	7,90	7,50	7,20	9,30	9,10	9,20
Індекс Джині	24,80	24,50	24,70	24,50	24,10	25,50	24,09
Частка населення, що проживає за межею бідності визначеною за національною методикою, %	8,60	7,80	9,00	8,30	8,60	6,40	3,80
Частка користувачів Інтернету у відношенні до загальної кількості населення, %	23,30	28,71	35,27	40,95	46,24	48,88	52,48
Голосування та підзвітність	-0,08	-0,13	-0,28	-0,32	-0,14	-0,09	0,02
Світовий індекс сприйняття корупції	24,00	27,00	26,00	25,00	26,00	27,00	29,00
Частка участі жінок у національному парламенті, %	8,00	8,00	9,40	9,40	11,70	12,10	12,00
Частка населення, що допомагає іншим, %	19,00	37,00	36,00	36,00	35,00	35,00	36,00
Частка населення, що займається волонтерською роботою, %	14,00	30,00	20,00	29,00	26,00	13,00	16,00
Участь у громадських організаціях, кількість членів ГО на 1 тис. осіб	655,34	819,27	794,68	778,43	594,56	598,21	571,51
Рівень злочинності, кількість правопорушень на 1 тис. осіб	11,00	11,36	9,80	12,37	11,65	13,17	13,86
Кількість дорожньо-транспортних пригод на 1 тис. осіб	4,44	4,07	4,30	4,19	3,37	3,13	3,71
Середній рівень отримання середньої освіти, %	88,61	88,84	89,45	91,40	93,08	93,07	93,94
Частка дітей, що не отримують початкову освіту, % до загальної кількості дітей відповідного шкільного віку	5,59	1,49	0,92	0,98	3,48	3,23	3,83
Тривалість життя у роках	70,27	70,81	70,94	71,16	71,19	71,19	71,19
Рівень дитячої смертності, на тис. дітей до 5 років	11,70	11,20	10,70	10,20	9,80	9,40	9,10
Рівень державного фінансування охорони здоров'я, % державних витрат у загальних витратах	56,63	53,40	55,23	54,14	50,79	56,08	56,12

Однак, у даному дослідженні їх використання обмежується співвідношенням кількості змінних та періодів дослідження (метод головних компонент передбачає переважання кількості спостережень над кількістю змінних, що є неможливим з огляду на доступну статистичну базу), а також вибіркою об'єктів дослідження (факторний аналіз переважно

використовується на базі показників, що описують множину об'єктів однорідної сукупності).

У даному випадку доцільно розрахувати коефіцієнт альфа Кронбаха, який використовується для оцінювання внутрішньої узгодженості елементів у моделі та дозволяє визначити якість вимірювання досліджуваного явища через сукупність індикаторів, що використовуються для оцінювання [30]. Загальна формула для розрахунку коефіцієнта альфа Кронбаха виглядає наступним чином:

$$\alpha_c = \left(\frac{N}{N-1} \right) \left(1 - \frac{\sum_{j=1}^N \sigma^2(x_j)}{\sigma^2 \sum_{j=1}^N x_j} \right) \quad (2.3)$$

де x_j – індивідуальний індикатор оцінювання соціального стану, $j=1,2,3$.

N ;

$\sum_{j=1}^N \sigma^2(x_j)$ – сума дисперсій значень індивідуальних індикаторів;

$\sigma^2 \sum_{j=1}^N x_j$ – дисперсія суми значень індивідуальних індикаторів.

Результати розрахунку коефіцієнта альфа Кронбаха було проведено за допомогою програмного комплексу Stata 12 SE. При цьому значення надійності, отримане для нестандартизованих даних, становить 0,1559, що свідчить про низьку здатність вибірки описувати єдине явище. У той же час, розрахунок коефіцієнта альфа Кронбаха для стандартизованих даних засвідчив зростання його значення до 0,8962, що свідчить про високий рівень надійності, а також незначний рівень загальної кореляції окремих індикаторів на рівні вибірки, що свідчить про достатній рівень її різноманітності та незначний рівень покращення надійності вибірки при видаленні окремих індикаторів (табл. 2.15).

Таблиця 2.15 – Результати розрахунку коефіцієнта альфа Кронбаха для стандартизованих значень соціальних індикаторів

Соціальні індикатори	Міжгрупова кореляція	Коефіцієнт альфа Кронбаха при видаленні окремого індикатора
Рівень фертильності	0,3000	0,8852
Різниця між кількістю шлюбів та розлучень на 1 тис. осіб	0,3766	0,9158
Рівень загального безробіття, %	0,3161	0,8927
Індекс Джині	0,3322	0,8996
Частка населення, що проживає за межею бідності визначеною за національною методикою, %	0,3119	0,8908
Частка користувачів Інтернету у відношенні до загальної кількості населення, %	0,2846	0,8775
Голосування та підзвітність	0,3689	0,9132
Світовий індекс сприйняття корупції	0,3007	0,8856
Частка участі жінок у національному парламенті, %	0,2914	0,8810
Частка населення, що допомагає іншим, %	0,3003	0,8854
Частка населення, що займається волонтерською роботою, %	0,3492	0,9062
Участь у громадських організаціях, кількість членів ГО на 1 тис. осіб	0,3256	0,8968
Рівень злочинності, кількість правопорушень на 1 тис. осіб	0,3077	0,8889
Кількість дорожньо-транспортних пригод на 1 тис. осіб	0,3012	0,8858
Середній рівень отримання середньої освіти, %	0,2888	0,8797
Частка дітей, що не отримують початкову освіту, % до загальної кількості дітей відповідного шкільного віку	0,3152	0,8923
Тривалість життя у роках	0,2859	0,8781
Рівень дитячої смертності, на тис. дітей до 5 років	0,2849	0,8776
Рівень державного фінансування охорони здоров'я, % державних витрат у загальних витратах	0,2936	0,8821
Загальний результат	0,3123	0,8962

Розрахунки альфа коефіцієнта Кронбаха засвідчили необхідність нормалізації даних, що описують соціальний розвиток, з метою формування однорідної вибірки. У той же час, застосування стандартизації даних є доцільним у випадку оцінювання соціального розвитку за окремими індикаторами, тоді як мета зазначеного дослідження передбачає побудову інтегрального індикатора, що обумовлює необхідність узгодження не лише статистичних значень окремих показників, а й напрямку їх динаміки у

контексті опису соціальних значень. Тому наступним етапом дослідження стала нормалізація вхідних даних соціальних індикаторів з використанням мінімаксного методу, який ґрунтується на поділі індикаторів на дві групи у відповідності до напрямку, в якому вони характеризують досліджуване явище. Показники, зростання яких свідчить про покращення інтегрального індикатора, розглядаються як показники-стимулятори, тоді як індикатори, зростання яких відображає погіршення інтегрального індикатора, вважаються показниками-дестимуляторами.

Нормалізоване значення показників-стимуляторів розраховується за формулою природної нормалізації:

$$\bar{x}_i = \frac{x_i - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}, \quad (2.4)$$

де x_i = поточне значення показника,

x_{\max} = максимальне значення показника у вибірці даних,

x_{\min} = мінімальне значення показника у вибірці даних.

Відповідно, для розрахунку нормалізованого значення для показників-дестимуляторів використовується формула нормалізації Севіджа:

$$\bar{x}_i = \frac{x_{\max} - x_i}{x_{\max} - x_{\min}}, \quad (2.5)$$

Результати групування індикаторів соціального розвитку та результати нормалізації їх значень демонструє табл. 2.16.

Значення альфа коефіцієнта Кронбаха для нормалізованих мінімаксним методом значень індикаторів склало 0,9263, що свідчить про зростання внутрішньої узгодженості показників у вибірці порівняно з результатами, отриманими для ненормалізованих та стандартизованих даних.

Таблиця 2.16 – Нормалізовані значення індикаторів оцінювання соціального розвитку України за період 2010–2016 рр.

Соціальні індикатори	Нап ря- мок*	Рік						
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Рівень фертильності	S	0,00	0,18	1,00	0,71	0,62	0,71	1,00
Різниця між кількістю шлюбів та розлучень на 1 тис. осіб	S	0,75	0,65	0,00	0,33	0,70	0,98	1,00
Рівень загального безробіття, %	Ds	0,57	0,67	0,86	1,00	0,00	0,10	0,05
Індекс Джині	Ds	0,50	0,71	0,57	0,71	0,99	0,00	1,00
Частка населення, що проживає за межею бідності визначеною за національною методикою, %	Ds	0,08	0,23	0,00	0,13	0,08	0,50	1,00
Частка користувачів Інтернету у відношенні до загальної кількості населення, %	S	0,00	0,19	0,41	0,60	0,79	0,88	1,00
Голосування та підзвітність	S	0,68	0,54	0,11	0,00	0,51	0,67	1,00
Світовий індекс сприйняття корупції	S	0,00	0,60	0,40	0,20	0,40	0,60	1,00
Частка участі жінок у національному парламенті, %	S	0,00	0,00	0,34	0,34	0,90	1,00	0,98
Частка населення, що допомагає іншим, %	S	0,00	1,00	0,94	0,94	0,89	0,89	0,94
Частка населення, що займається волонтерською роботою, %	S	0,06	1,00	0,41	0,94	0,76	0,00	0,18
Участь у громадських організаціях, кількість членів ГО на 1 тис. осіб	S	0,34	1,00	0,90	0,84	0,09	0,11	0,00
Рівень злочинності, кількість правопорушень на 1 тис. осіб	Ds	0,71	0,61	1,00	0,37	0,54	0,17	0,00
Кількість дорожньо-транспортних пригод на 1 тис. осіб	Ds	0,00	0,29	0,11	0,19	0,81	1,00	0,55
Середній рівень отримання середньої освіти, %	S	0,00	0,04	0,16	0,52	0,84	0,84	1,00
Частка дітей, що не отримують початкову освіту, % до загальної кількості дітей відповідного шкільного віку	Ds	0,00	0,88	1,00	0,99	0,45	0,50	0,38
Тривалість життя у роках	S	0,00	0,59	0,73	0,97	1,00	1,00	1,00
Рівень дитячої смертності, на тис. дітей до 5 років	Ds	0,00	0,19	0,38	0,58	0,73	0,88	1,00
Рівень державного фінансування охорони здоров'я, % державних витрат у загальних витратах	S	0,91	0,91	0,91	0,91	0,91	0,91	0,91

Примітка: S – показник-стимулятор; Ds – показник-дестимулятор

Наступним етапом формування інтегрального індикатора є вибір способу агрегування окремих соціальних індикаторів. У даному дослідженні доцільно здійснити агрегування даних з застосуванням вагових коефіцієнтів досліджуваних індикаторів на основі принципу аналітичної ієрархії та методу простого додавання ваг, який передбачає урахування ступеня значимості окремих індикаторів. Відповідно до даного алгоритму спочатку розраховуються парні відношення пріоритетності між індикаторами. Сума відношень пріоритетів окремого індикатора співвідноситься з загальною сумою пріоритетів по вибірці. Таким чином, сума вагових коефіцієнтів дорівнює одиниці. Критерієм ступеня значимості визначено частоту присутності окремих індикаторів соціального розвитку у національних та міжнародних методиках. Алгоритм розрахунку вагових коефіцієнтів демонструє додаток А.

У таблиці 2.17 представлено вагові коефіцієнти індивідуальних індикаторів соціального розвитку, їх розрахункові значення з урахуванням зважування, а також дані, що характеризують інтегральний індекс соціального розвитку, розрахований за формулою:

$$ISS = \sum_{j=1}^{19} w_j x_j \quad (2.6)$$

де x_j – індивідуальний індикатор соціального стану, $j=[1,19]$;

w_j –ваговий коефіцієнт j індикатора.

З урахуванням критеріїв нормалізації та вагових коефіцієнтів інтегральний індекс соціального розвитку приймає значення у межах $[0;1]$, причому його зростання свідчить про покращення соціального розвитку.

Таким чином, за аналізований період можна відмітити тенденцію до поступового покращення соціального розвитку України, причому максимальне значення коефіцієнта було досягнуто у 2016 році.

Таблиця 2.17 – Значення індивідуальних індикаторів та інтегрального індексу оцінювання соціального розвитку України з урахуванням вагових коефіцієнтів за період 2010–2016 рр.

Соціальні індикатори	W	Рік						
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Рівень фертильності	0,029	0,00	0,01	0,03	0,02	0,02	0,02	0,03
Різниця між кількістю шлюбів та розлучень на 1 тис. осіб	0,029	0,02	0,02	0,00	0,01	0,02	0,03	0,03
Рівень загального безробіття, %	0,059	0,03	0,04	0,05	0,06	0,00	0,01	0,00
Індекс Джині	0,059	0,03	0,04	0,03	0,04	0,06	0,00	0,06
Частка населення, що проживає за межею бідності визначеною за національною методикою, %	0,059	0,00	0,01	0,00	0,01	0,00	0,03	0,06
Частка користувачів Інтернету у відношенні до загальної кількості населення, %	0,088	0,00	0,02	0,04	0,05	0,07	0,08	0,09
Голосування та підзвітність	0,029	0,02	0,02	0,00	0,00	0,02	0,02	0,03
Світовий індекс сприйняття корупції	0,029	0,00	0,02	0,01	0,01	0,01	0,02	0,03
Частка участі жінок у національному парламенті, %	0,059	0,00	0,00	0,02	0,02	0,05	0,06	0,06
Частка населення, що допомагає іншим, %	0,029	0,00	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
Частка населення, що займається волонтерською роботою, %	0,059	0,00	0,06	0,02	0,06	0,05	0,00	0,01
Участь у громадських організаціях, кількість членів ГО на 1 тис. осіб	0,059	0,02	0,06	0,05	0,05	0,01	0,01	0,00
Рівень злочинності, кількість правопорушень на 1 тис. осіб	0,118	0,08	0,07	0,12	0,04	0,06	0,02	0,00
Кількість дорожньо-транспортних пригод на 1 тис. осіб	0,088	0,00	0,03	0,01	0,02	0,07	0,09	0,05
Середній рівень отримання середньої освіти, %	0,029	0,00	0,00	0,00	0,02	0,02	0,02	0,03
Частка дітей, що не отримують початкову освіту, % до загальної кількості дітей відповідного шкільного віку	0,059	0,00	0,05	0,06	0,06	0,03	0,03	0,02
Тривалість життя у роках	0,059	0,00	0,03	0,04	0,06	0,06	0,06	0,06
Рівень дитячої смертності, на тис. дітей до 5 років	0,029	0,00	0,01	0,01	0,02	0,02	0,03	0,03
Рівень державного фінансування охорони здоров'я, % державних витрат у загальних витратах	0,029	0,03	0,01	0,02	0,02	0,00	0,03	0,03
Індекс соціального стану		0,25	0,52	0,56	0,57	0,59	0,56	0,64

Примітка: W – ваговий коефіцієнт

У той же час, протягом досліджуваного періоду варто відмітити також зниження індексу за результатами 2015 року порівняно з попереднім періодом. При цьому доцільно розглянути також динаміку показників соціального розвитку у розрізі раніше виокремлених напрямків, що демонструє рис. 2.3.

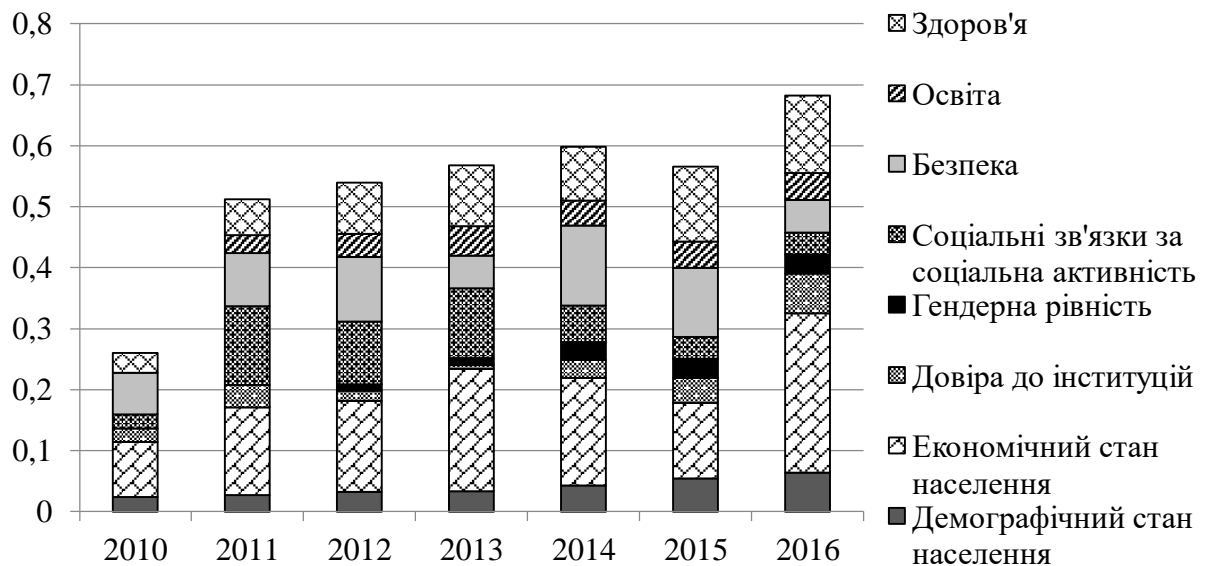

Рисунок 2.3 – Інтегральний індекс соціального розвитку України за період 2010–2016 років у розрізі його складових

З даних рисунку 2.3 відмітимо відсутність монотонних трендів за більшістю груп досліджуваних індикаторів. Так, тенденцію до постійного зростання демонструють лише показники, що характеризують демографічний стан населення. У той же час, економічний стан населення досягає максимального значення у 2016 році, при цьому характеризується поступовим покращенням за 2010–2013 роки та погіршенням у 2014–2015 роках. При цьому в цілому за аналізований період можна відмітити покращення показників здоров'я, довіри до інституцій та гендерної рівності.

У той же час, параметри безпеки, соціальних зв'язків та соціальної активності характеризуються погіршенням загального рівня в останні роки

порівняно з попередніми періодами. При цьому за індикаторами освіти спостерігається найменша варіація протягом періоду дослідження.

Результати проведеного дослідження можна відобразити у вигляді науково-методичного підходу до оцінювання соціального розвитку (рис. 2.4). Розроблений науково-методичний підхід дозволив узагальнити існуючі в міжнародній практиці методичні положення та практичні рекомендації до оцінювання соціального стану, а також врахувати реалії відображення статистичної інформації, що характеризує розвиток соціальних процесів в Україні, у вітчизняних та міжнародних статистичних базах.

Розрахований інтегральний індекс соціального розвитку для України забезпечує агрегування різних аспектів розвитку соціальних явищ у національній перспективі та може бути використаний для комплексної характеристики соціального розвитку країни як результативна змінна, на яку спрямовується вплив інструментів державного регулювання економіки з метою оцінювання ефективності здійснених регуляторних заходів.

Іншим напрямком застосування інтегрального індексу соціального розвитку є його використання як індикатора для розробки дієвих заходів регулювання економіки, спрямованих на досягнення збалансованого соціального, економічного та політичного розвитку країни. Результати змін в структурі індексу створюють базис для коригування основних напрямків соціальної політики України.

У той же час, з метою оцінювання ефективності дії інструментів державного регулювання на соціальний розвиток доцільно оцінити чутливість окремих напрямків соціального розвитку до впливу показників державного регулювання. Для проведення такого оцінювання було обрано факторними ознаками, що характеризують державне регулювання, показники з бази Світового банку World Governance Indicators – ефективність уряду (Government effectiveness) та якість регулювання (Regulatory quality).

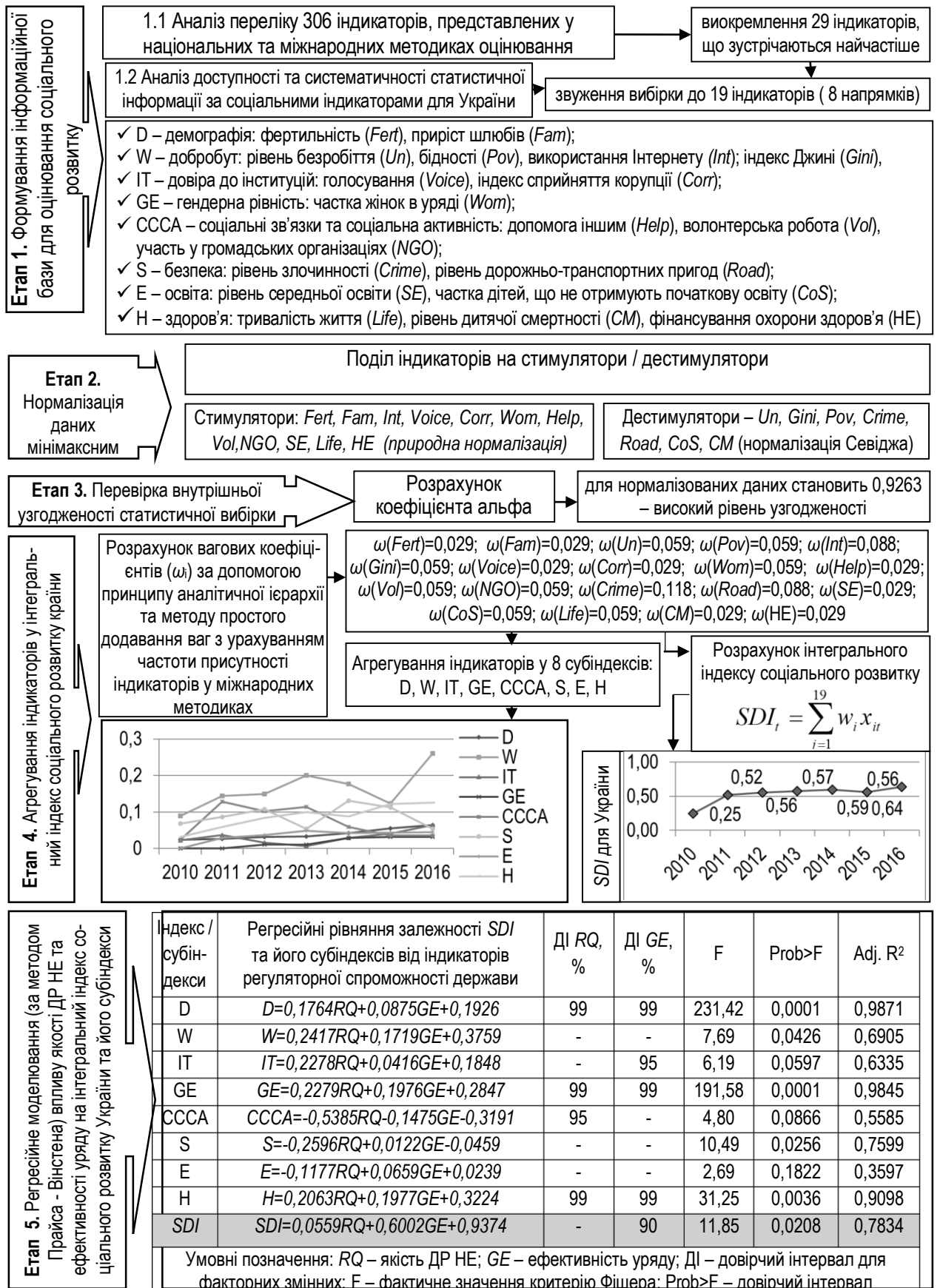

Рисунок 2.4 – Дослідження впливу якості державного регулювання національної економіки (ДР HE) та ефективності уряду на інтегральний індекс соціального розвитку України та його субіндекси

За допомогою регресійних залежностей, побудованих за методом Прайса-Вінстена, було оцінено зв'язок державного регулювання з інтегральним індексом соціального розвитку та його окремими компонентами. Результати розрахунків представлено в табл. 2.18.

За результатами проведених розрахунків можна зробити наступні висновки:

– індекс соціального розвитку характеризується значною прямою залежністю від ефективності уряду, тоді як якість регулювання в цілому має незначний статистично не значимий вплив на соціальний розвиток;

Таблиця 2.18 – Результати оцінювання впливу показників державного регулювання на інтегральний індекс соціального розвитку України та його складові

Показники соціального розвитку	Коефіцієнти впливу		Параметри адекватності моделі		
	ефективність уряду	якість регулювання	F	Prob > F	Скориг. R ²
Інтегральний індекс соціального розвитку	0,6002* (2,34)	0,0559 (0,09)	11,85	0,0208	0,7834
Демографія	0,0875*** (13,22)	0,1764*** (9,64)	231,42	0,0001	0,9871
Добробут	0,1719 (2,01)	0,2417 (1,18)	7,69	0,0426	0,6905
Довіра до інституцій	0,0416 (1,33)	0,2278** (3,09)	6,19	0,0597	0,6335
Гендерна рівність	0,1976*** (17,17)	0,2279*** (6,99)	191,58	0,0001	0,9845
Соціальні зв'язки та соціальна активність	-0,1475 (-1,47)	-0,5385* (-2,38)	4,80	0,0866	0,5585
Безпека	0,0122 (0,24)	-0,2596 (-2,04)	10,49	0,0256	0,7599
Освіта	0,0659 (1,09)	-0,1177 (-0,90)	2,69	0,1822	0,3597
Здоров'я	0,1976*** (5,26)	0,2063* (2,14)	31,25	0,0036	0,9098

– показники демографічного стану, гендерної рівності та здоров'я населення мають тісний позитивний зв'язок з параметрами ефективності уряду та якості регулювання одночасно;

– довіра до інституцій, соціальні зв'язки та соціальна активність значною мірою залежать від якості управління, у той час як ефективність уряду не має значимого впливу на зазначені складові соціального розвитку;

– показники економічного стану населення, безпеки та освіти не мають статистично значимої залежності від індикаторів ефективності та якості державного управління.

У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що найбільш дієвими каналами впливу державного регулювання економіки на соціальний стан України виступають показники демографії, гендерна рівність та параметри здоров'я населення. Підвищення якості управління дозволяє здійснювати більш ефективний вплив на такі сфери суспільного життя як довіра до інституцій, соціальна активність та соціальні зв'язки, тоді як зростання ефективності уряду виступає дієвим напрямком покращення соціального розвитку країни в цілому.

2.3. Розвиток методичного інструментарію оцінювання ефективності політичних інститутів в Україні

Державне регулювання національної економіки є комплексом економічних, соціальних та політичних впливів на існуючу в суспільстві систему господарювання. Воно має бути спрямоване на забезпечення захисту прав і свобод громадян, соціально-економічної стабільності та підтримку національної безпеки. У той же час, від реакції політичного середовища держави залежить ефективність регуляторних впливів на розвиток національної економіки, особливо в середньо- та довгостроковій перспективі [117]. Це можливо прослідкувати в розрізі швидкості прийняття та виконання нормативних актів, що залежить від рівня ефективності функціонування політичних інститутів держави. Тобто, довгострокова політична стабільність

в країні та відсутність деструктивних політичних процесів є необхідним мінімумом дієвого державного регулювання національної економіки.

В той же час, справедливо зазначити, що наразі в науковій літературі відсутнє узгоджене трактування поняття «політичний розвиток» суспільства. Так, В. Корельський зазначає, що політичний розвиток суспільства відбувається внаслідок взаємодії і протиборства різних політичних сил, функціонування всіх політичних інститутів і характеризується демократизмом або антидемократизмом [117].

Стабільність характеризується відсутністю в суспільстві протиправного насилля або спроможність держави за настання надзвичайних ситуацій контролювати його та низькою ймовірністю настання військових конфліктів, в тому числі й громадянських війн. Стабільність є однією з функцій демократичного суспільства, яка характеризується: можливістю управління державою громадянами через відповідні інститути громадянського суспільства; сталим функціонуванням незмінного уряду; наявністю конституційного порядку [145]. Наявні фактори дестабілізації в суспільстві можуть проявлятися через збільшення рівня невдоволення владою народом, зміну цілей владних інституцій із забезпечення добробуту народу до підтримання інтересів правлячого прошарку, зростання диференціації доходів населення, зростання рівня безробіття, розростання політичного екстремізму, загострення міжнаціональних, міжрегіональних конфліктів, конфлікти на основі ідеології, віросповідання, мови тощо.

За своїм характером політичний розвиток та механізми функціонування політичних інститутів держави є унікальними для кожної країни. Деякі організації розробили власні підходи до визначення ефективності діяльності політичних інститутів, але враховуючи різноманітність підходів та особливості кожної країни, ці методи можуть давати різні результати. Різні підходи вимагають високого рівня гнучкості у визначенні аналітичної бази та цілеспрямованість для оцінки ефективності функціонування політичних інститутів держави (табл. 2.19).

Таблиця 2.19 – Порівняльний аналіз підходів до оцінювання ефективності функціонування політичних інститутів держави

Інструмент	Мета	Напрямки оцінювання
USAID		
Оцінювання демократії та врядування	оцінювання основних аспектів управління для розробки демократичних стратегій управління державою	основні політичні інституції та процеси; ключові політичні дійові особи; соціально-політична інтеграція
Оцінювання конфліктів	визначення пріоритетів, причин і наслідків насильства та нестабільності в країні	стимули для конфлікту; доступ до ресурсів; потенціал для управління конфліктами; динаміка вразливості
Оцінювання дестабілізуючих факторів	глибше розуміння джерел нестабільності країни з метою розробки більш ефективних стратегій та заходів її подолання	соціальні, політичні та економічні причини нестабільності держави; законність та ефективність державного управління
DFID		
Причини змін	оцінювання основних питань політичної економіки	політична економія; динаміка змін; структури, інститути та дійові особи
Оцінювання стратегічних конфліктів	оцінювання впливів та ризиків настання конфліктів	джерела конфліктів; політекономічний підхід; структура, дійові особи та динаміка
Оцінка соціального відторгнення	оцінювання інституційних обмежень соціального відторгнення і розробка фреймворків соціальної інтеграції для конкретної країни	економічні, соціальні та політичні виміри соціального відторгнення; владні відносини та інституції
Sida		
Аналіз потужності	краще розуміння владних відносин	політична економія; розподіл формальної та неформальної влади; інституції та структури
Багатовимірний аналіз бідності	забезпечення багатовимірного аналізу бідності	інтегрований економічний, соціальний і політичний аналіз; структури, інституції та процеси; динаміка бідності
GERMAN DEVELOPMENT COOPERATION (BMZ and GIZ)		
Соціо-культурні дослідження країн	забезпечення короткого аналізу політичних та соціальних проблем на рівні країни	соціальні групи; легітимність та функціонування державних установ та громадянського суспільства; структурні перешкоди розвитку
Опитувальник управління	аналіз питань управління та політичної економіки	політичні інституції та їхню соціальну діяльність, політичних діячів
Аналіз конфліктів	аналіз політичних та соціальних конфліктів в країнах-партнерах з метою розробки стратегій управління, послаблення та подолання цих конфліктів	причини конфліктів; учасники конфліктів; інтереси; ресурси

Підхід, запропонований USAID, базується на оцінюванні нестабільності, «крихкості» держави з метою розроблення більш ефективних стратегій реагування на основні джерела нестабільності [15].

Для оцінювання ефективності функціонування політичних інститутів держави в дослідженнях USAID розглядаються наступні напрямки:

- рівень політичного консенсусу або підтримка наявної інституційної структури;

- застосування верховенства права;

- ступінь політичного плюралізму;

- ступінь політичної та соціальної інтеграції;

- ефективність загального управління (наприклад надання послуг).

DFID використовує конфлікт-орієнтований підхід до аналізу ефективності функціонування політичних інститутів держави.

Підхід, запропонований USAID, базується на оцінюванні нестабільності, «крихкості» держави з метою розроблення більш ефективних стратегій реагування на основні джерела нестабільності.

Для оцінювання ефективності функціонування політичних інститутів держави в дослідженнях USAID розглядаються наступні напрямки:

- рівень політичного консенсусу або підтримка наявної інституційної структури;

- застосування верховенства права;

- ступінь політичного плюралізму;

- ступінь політичної та соціальної інтеграції;

- ефективність загального управління (наприклад надання послуг).

DFID використовує конфлікт-орієнтований підхід до аналізу ефективності функціонування політичних інститутів держави [71].

Цей метод базується на використанні гнучкої моделі, яка включає аналіз політичних агентів, владних структур, інституцій та установ. Оцінки конфліктів включають три етапи:

- аналіз самого конфлікту;

- аналіз міжнародних реакцій на ситуацію;
- розробка стратегій вирішення конфліктів при програмуванні та підходах.

Агенція з питань міжнародної співпраці та розвитку (SIDA) проводить багатовимірний аналіз бідності на рівні країни, який включає аналіз економічних, соціальних та політичних аспектів бідності. Використовуваний цією організацією метод визначає розподіл формальної та неформальної влади між різними суб'єктами влади в країні [16]. Він включає в себе аналіз установ та структур, які формують можливості реалізації прав цих суб'єктів, з огляду на кінцеву мету – подолання бідності. В дослідженнях розглядаються масштаби та стимули для розвитку бідного населення, а також спроможність бідних забезпечити підзвітність установ та користування виборчим правом.

Даний метод враховує характер державної влади, розглядає бідність як безсилля держави вплинути на цей процес, здатність бідних відстоювати свої інтереси та співпрацювати з державою для отримання політичних, соціальних та економічних можливостей.

Методологія визначення ефективності функціонування політичних інститутів держави Німецького співробітництва у галузі розвитку (BMZ та GIZ) спирається на проведення аналізу конфліктів, а також анкетування з питань управління - інструмент для емпіричного аналізу питань управління та політичної економії [64].

Соціокультурні дослідження BMZ включають обговорення ключових соціальних груп, законності та функціонування державних інститутів та громадянського суспільства та ключових структурних перешкод для його розвитку. Дослідження завершуються рекомендаціями щодо державного управління. Як показують дослідження, такий підхід не намагається генерувати нових, поглиблених знань про проблеми політичної економіки, а лише дозволяє простежити основні риси соціального та політичного контексту країни.

Анкетування з питань управління є інструментом для аналізу політичних інституцій в країні. Опитування проводиться в розрізі наступних питань:

- відносини між державою та суспільством;
- політична система;
- політична культура, причини змін та парадигми розвитку;
- політика та гендер;
- економічна політика та політична база ринків;
- міжнародна інтеграція.

Всі ці підходи характеризуються конкретною спрямованістю та визначеною метою, яка найчастіше виходить з особливостей кожної країни. Проте, у визначенні ефективності функціонування політичних інститутів держави вагомий внесок зробив Світовий банк під час розробки Світових показників управління (Worldwide Governance Indicators), в яких враховано переваги і недоліки локальних інституцій [14].

За цим підходом показники управління представлені у шести аспектах:

- голос і підзвітність;
- політична стійкість і відсутність насильства;
- ефективність уряду;
- якість регулювання;
- верховенство права;
- контроль над корупцією.

Голос та підзвітність – відображає доступність громадян країни до виборів власного уряду, а також свободу слова, свободу створення громадських організацій і наявність у країні незалежних засобів масової інформації.

Політична стійкість і відсутність насильства – це вимірювання сприйняття вірогідності політичної нестабільності та/або політичного мотивованого насильства, включаючи тероризм.

Ефективність уряду – відображає сприйняття якості державних послуг, якість державної служби та ступінь її незалежності від політичного тиску, якість формування та реалізації політики уряду та впевненість у виконанні урядом своїх зобов'язань.

Якість регулювання – відображає здатність уряду формувати та впроваджувати продуману політику та правила, які дозволяють розвивати приватний сектор.

Верховенство права – відображає ступінь впевненості у правилах суспільства та їх дотримання, зокрема, якості виконання контрактів, якості дотримання прав власності, якості діяльності поліції та судів, а також ймовірності виникнення злочинів та застосування насильства.

Контроль над корупцією – відображає рівень застосування державної влади для отримання неправомірної вигоди, отриманої незаконним шляхом, включаючи як дрібні, так і великі форми корупції, а також «захоплення» держави елітами та приватними інтересами.

Кожен з цих показників розраховується на основі більш ніж 30 основних джерел даних. Використовуючи статистичну методологію ці джерела даних повторно розподілені та об'єднані у шість загальних показників.

Автори методики розрахунку Світових показників управління зазначають, що наведені шість показників управління мають розглядатися як сукупність взаємопов'язаних показників державного управління через їх взаємозалежність. Розвиток механізмів підзвітності призводить до зменшення корупції. Чим ефективнішим є уряд, тим якісніше регулювання в країні він може забезпечити. Верховенство права, в свою чергу, також призводить до зменшення корупції та до формування справедливих процесів відбору та заміни урядів [38].

На основі цих показників і буде доцільно розраховувати інтегральний показник ефективності функціонування політичних інститутів держави.

З вибірки необхідно одразу виключити показник «Голос та підзвітність» через його незалежність від діяльності політичних інститутів держави.

Оцінювання ефективності функціонування політичних інститутів держави потрібно проводити у декілька етапів.

На першому етапі необхідно сформувати вхідний масив статистичних даних. Вхідним масивом даних для оцінювання ефективності функціонування політичних інститутів держави будуть слугувати Світові показники управління (WGI), які являють собою зведений набір даних, який підсумовує погляди щодо якості державного управління, представлені великою кількістю респондентів: підприємств, громадян та експертів у більшості країнах світу. До цих показників входять: Політична стійкість і відсутність насильства (Political Stability and Absence of Violence) – *PSAV*, Ефективність уряду (Government Effectiveness) – *GE*, Якість регулювання (Regulatory Quality) – *RQ*, верховенство права (Rule of Law) – *RL* та Контроль над корупцією (Control of Corruption) – *CC*. У таблиці 2.20 приведено загальний вигляд вхідного масиву даних.

Оскільки дані агреговані показники мають однакову розмірність від -2,5 (найнижчий рівень) до 2,5 (найвищий рівень) та не мають пропущених даних, то немає необхідності проводити попередню підготовку даних та стандартизацію. Для аналізу обрано період з 2002 по 2016 роки.

Таблиця 2.20 – Динаміка показників оцінювання ефективності функціонування політичних інститутів держави

Рік	<i>PSAV</i>	<i>GE</i>	<i>RQ</i>	<i>RL</i>	<i>CC</i>
1	<i>PSAV</i> ₁	<i>GE</i> ₁	<i>RQ</i> ₁	<i>RL</i> ₁	<i>CC</i> ₁
...
t	<i>PSAV</i> _t	<i>GE</i> _t	<i>RQ</i> _t	<i>RL</i> _t	<i>CC</i> _t
...
T	<i>PSAV</i> _T	<i>GE</i> _T	<i>RQ</i> _T	<i>RL</i> _T	<i>CC</i> _T

На рисунку 2.5 зображена динаміка обраних показників оцінки ефективності функціонування політичних інститутів держави.

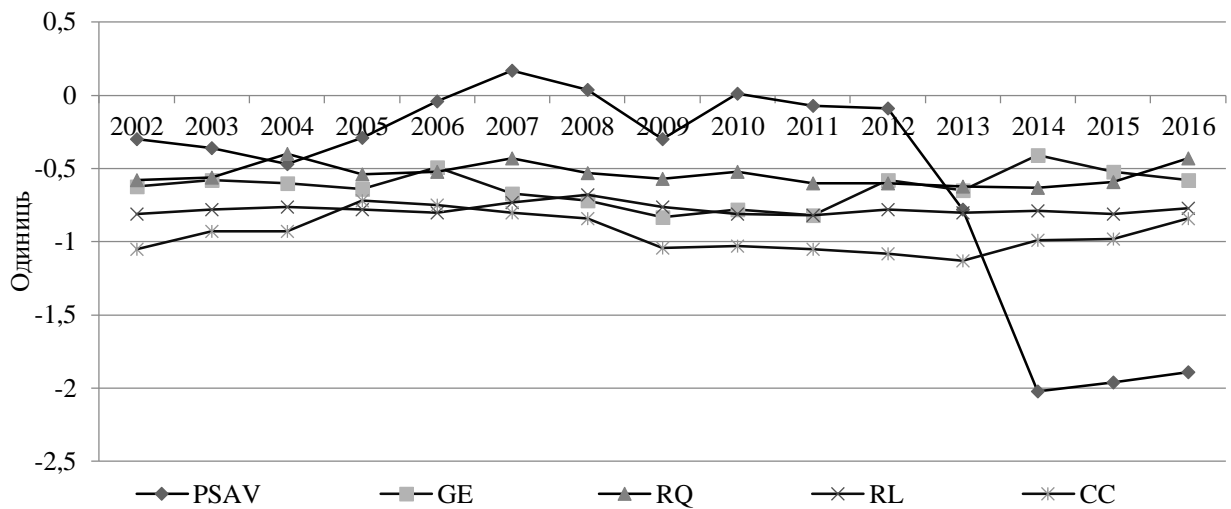

Рисунок 2.5 – Динаміка показників оцінки ефективності функціонування політичних інститутів держави за період 2002–2016 рр.

З рисунку 2.5 видно, що за досліджуваний період найбільше змінювався показник *PSAV* (політична стійкість і відсутність насильства). Так, з 2007 по 2008 рік в Україні були позитивні значення даного показника (0,17 у 2007 році, 0,04 у 2008 році), що відповідало періоду відносної політичної стійкості країни. Після 2012 року відбувся значний спад показника, який досяг свого мінімуму у 2014 році і склав -2,02 одиниці. Саме в даний період відбулись багатомісячні акції протесту в Києві, анексія півострова Крим, дострокові президентські вибори та початок антитерористичної операції на Донбасі. Після 2014 року починається повільне зростання даного показника. Інші ж показники, хоч і мають постійно низький рівень, але характеризуються відносною стабільністю і відсутністю коливань.

На другому етапі проведено факторний аналіз за методом головних компонент для виявлення прихованих факторів, які впливають на ефективність функціонування політичних інститутів держави.

На початку факторного аналізу висувається гіпотеза про те, що існує невелика кількість факторів, які впливають на ефективність функціонування політичних інститутів дежрави. Метою є виділення найменшої кількості прихованих загальних факторів, які максимально точно наближали спостережувані параметри та описували зв'язки між ними. Виділені таким чином фактори є загальними, так як вони пов'язані з усіма ознаками, які характеризують функціонування політичних інститутів держави та гіпотетичними (прихованими), їх не можна виміряти безпосередньо. Також даний аналіз дозволяє виявити та оцінити зв'язки між обраними вхідними показниками [88].

Для проведення факторного аналізу використаний статистичний пакет STATISTICA 10 (рис. 2.6).

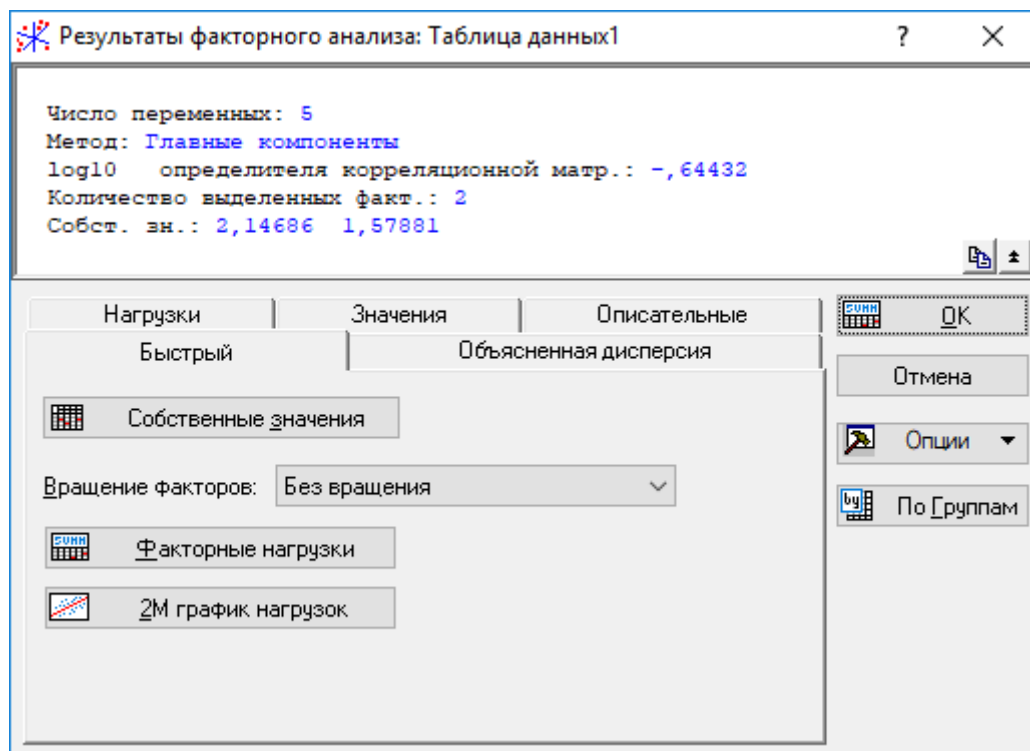

Рисунок 2.6 – Результати факторного аналізу ефективності функціонування політичних інститутів держави

Класичним методом визначення оптимальної кількості факторів (числа головних компонент) є запропоноване Гуттманом і Кайзером прийняття тих факторів, власні значення яких більші за 1 [96].

На основі аналізу критерія Кайзера (рисунок 2.7), виділено 2 фактори з власними значеннями 2,147 та 1,579. Тобто лише 2 фактори пояснюють дисперсію більш ніж однієї змінної.

Перемен.	Фактор.нагрузки (Без вращ.) (Таблица данных1) Выделение: Главные компоненты (Отмечены нагрузки >.700000)	
	Фактор 1	Фактор 2
Rule of Law	0,804755	-0,025871
Control of Corruption	0,743485	-0,480771
Regulatory Quality	0,804018	-0,235673
Government Effectiveness	-0,246438	-0,882417
Political Stability and Absence of Violence	0,489162	0,716102
Общ.дис.	2,146857	1,578814
Доля общ	0,429371	0,315763

Рисунок 2.7 – Факторні навантаження ефективності функціонування політичних інститутів держави

Переглянувши факторні навантаження, можна зробити висновок, що для першого фактору статистично значущими є змінні «Верховенство права», «Контроль над корупцією» та «Якість регулювання», для другого фактору – «Ефективність управління» та «Політична стійкість і відсутність насильства».

Для підтвердження рішення про застосування у подальшому аналізі двох факторів скористаємось запропонованим Кеттелем графіком кам'янистого осипу (рис. 2.8). По горизонтальній осі даного графіку розміщено число факторів, по вертикальній – власні значення, а точки відповідають відсотку поясненої дисперсії виділених факторів [204].

Аналіз графіку кам'янистого осипу (рисунок 2.8) свідчить, що використання двох факторів забезпечить 74,52 % власних значень, що є

достатнім для наших цілей. Виходячи з цього, всі змінні є статистично значущими і допускаються до подальшого аналізу.

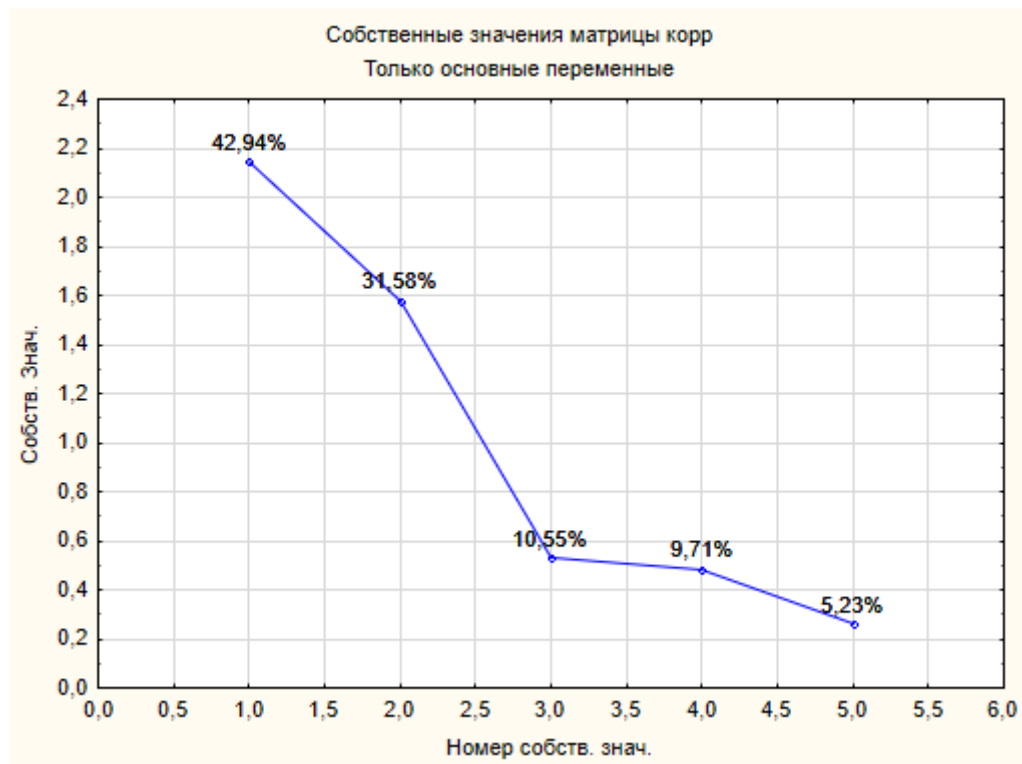

Рисунок 2.8 – Графік кам'янистого осипу

Для визначення вкладу кожної змінної в результат та сили зв'язку між ними використаний інструмент «Аналіз головних компонент та класифікація». Аналіз кореляції між змінними (рисунок 2.9) показав наявність прямого помірною зв'язку між «Верховенством права», «Контролем над корупцією» і «Якістю регулювання», помірною оберненого зв'язку між «Ефективністю управління» та «Політичною стійкістю і відсутністю насильства». Слабкий зв'язок прослідковується між «Верховенством права» та «Ефективністю управління», «Верховенством права» та «Політичною стійкістю і відсутністю насильства», «Контролем над корупцією» та «Ефективністю управління», «Політичною стійкістю і відсутністю насильства» та «Ефективністю управління», «Якістю регулювання» та «Ефективністю управління». Загалом, аналіз кореляції показує щільний зв'язок між змінними в середині кожного фактору.

Переменная	Корреляции (Таблица данных1)				
	Rule of Law	Control of Corruption	Regulatory Quality	Government Effectiveness	Political Stability and Absence of Violence
Rule of Law	1,000000	0,479846	0,494446	-0,163664	0,262293
Control of Corruption	0,479846	1,000000	0,585118	0,234275	0,109987
Regulatory Quality	0,494446	0,585118	1,000000	-0,052077	0,156033
Government Effectiveness	-0,163664	0,234275	-0,052077	1,000000	-0,579009
Political Stability and Absence of Violence	0,262293	0,109987	0,156033	-0,579009	1,000000

Рисунок 2.9 – Кореляції змінних, які характеризують ефективність політичних інститутів держави

На рисунку 2.10 наведена питома вага кожної змінної, яка має враховуватися при формуванні інтегрального показника ефективності політичних інститутів держави. Змінна «Верховенство права» має найбільший внесок – 0,301665, змінна «Якість регулювання» – має внесок 0,301112, змінна «Контроль над корупцією» – 0,257479, змінна «Політична стійкість і відсутність насильства» – 0,111456, а змінна «Ефективність уряду» – 0,028289.

Переменная	Вклад переменных на основе корреляций (Таблица данных1)	
	Фактор 1	Фактор 2
Rule of Law	0,301665	0,000424
Control of Corruption	0,257479	0,146401
Regulatory Quality	0,301112	0,035179
Government Effectiveness	0,028289	0,493193
Political Stability and Absence of Violence	0,111456	0,324803

Рисунок 2.10 – Внесок змінних на основі кореляцій змінних, які характеризують ефективність функціонування політичних інститутів держави

При подальшому аналізі дані коефіцієнти слугуватимуть ваговими коефіцієнтами при побудові інтегрального показника. Сформований вектор вагових коефіцієнтів (ω) буде мати вигляд:

$$\omega = \{0.111456, 0.028289, 0.301112, 0.301665, 0.257479\} \quad (2.7)$$

На третьому етапі здійснено обчислення результативного інтегрального показника оцінювання ефективності політичних інститутів держави.

Побудова інтегрального показника є доцільною, оскільки політичний розвиток як об'єкт дослідження являє собою складне явище, на яке впливають багато різнорідних факторів, наявні латентні зв'язки між факторами, які неможливо чи недоцільно досліджувати іншими методами, виходячи із цілей дослідження. Задачу оцінки ефективності функціонування політичних інститутів держави шляхом побудови інтегрального показника і приведення його до шкали $[-1,1]$ запропоновано вирішувати, використовуючи згортку на основі метрики Мінковського [168]:

$$I_p = 1 - \sqrt[n]{\sum_{j=1}^k \omega_i \cdot \left|1 - \frac{x_{ij}}{x_{maxj}}\right|^n + \sum_{j=k+1}^n \omega_i \cdot \left|1 - \frac{x_{minj}}{x_{ij}}\right|^n}, \quad (2.8)$$

де I_p – інтегральний показник оцінювання політичної складової державного управління;

ω_i – ваговий коефіцієнт i -го показника;

x_{ij} – відповідне значення i -го показника за j -й період часу;

x_{maxj} – максимальне значення i -го показника;

n – кількість показників.

У той же час, враховуючи відсутність серед змінних показників-дестимуляторів, загальний вид моделі 2.8 має бути модифікований:

$$I_p = 1 - \sqrt[n]{\sum_{j=1}^n \omega_i \cdot \left|1 - \frac{x_{ij}}{x_{maxj}}\right|^n} \quad (2.9)$$

Дану модель і будемо в подальшому використовувати в розрахунках.

Таблиця 2.21 – Динаміка показників оцінювання ефективності політичних інститутів держави

Рік	Політична стійкість і відсутність насильства	Ефективність уряду	Якість регулювання	Верховенство права	Контроль над корупцією	Інтегральний показник
2002	-0,297	-0,618	-0,577	-0,808	-1,053	-0,31
2003	-0,363	-0,582	-0,557	-0,781	-0,928	-0,29
2004	-0,472	-0,603	-0,400	-0,757	-0,933	-0,28
2005	-0,286	-0,640	-0,535	-0,779	-0,722	-0,26
2006	-0,036	-0,491	-0,523	-0,796	-0,751	-0,26
2007	0,173	-0,667	-0,432	-0,727	-0,797	-0,24
2008	0,042	-0,718	-0,534	-0,681	-0,838	-0,25
2009	-0,302	-0,834	-0,570	-0,759	-1,039	-0,30
2010	0,013	-0,785	-0,516	-0,808	-1,027	-0,30
2011	-0,070	-0,824	-0,603	-0,819	-1,050	-0,31
2012	-0,092	-0,583	-0,595	-0,783	-1,077	-0,31
2013	-0,777	-0,646	-0,624	-0,804	-1,132	-0,34
2014	-2,021	-0,413	-0,629	-0,791	-0,994	-0,42
2015	-1,962	-0,524	-0,595	-0,814	-0,980	-0,41
2016	-1,891	-0,583	-0,430	-0,765	-0,841	-0,37

Графічна інтерпретація інтегрального показника оцінювання ефективності політичних інститутів держави представлено на рисунку 2.11.

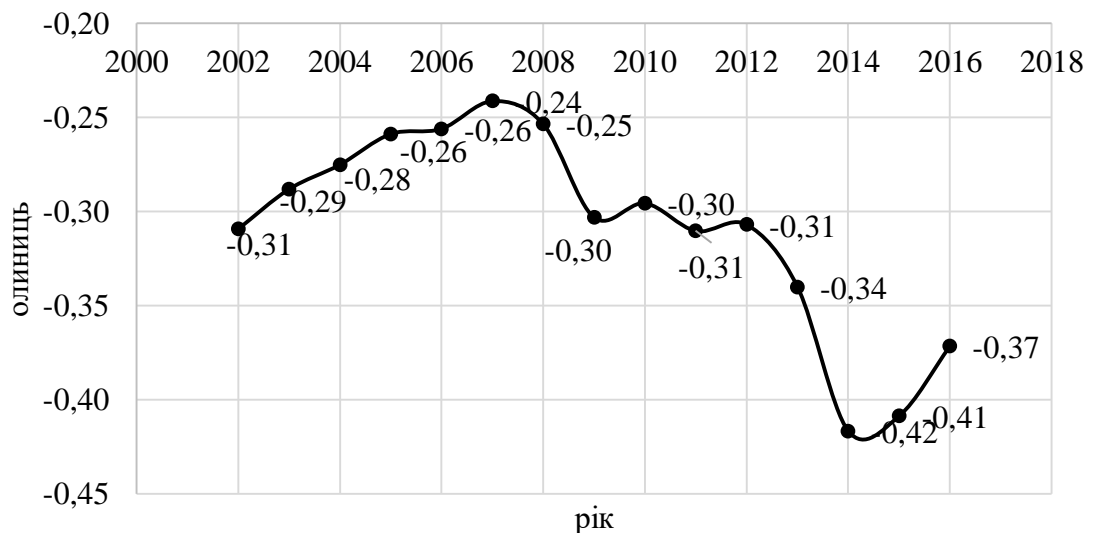

Рисунок 2.11 – Динаміка інтегрального показника оцінювання ефективності політичних інститутів держави

Отримана оцінка ефективності політичних інститутів держави є суб'єктивною і значення, отримані в результаті розрахунків, можуть бути порівняні лише з їх граничними межами $[-1;1]$ та з попередніми значеннями. Для якісної інтерпретації отриманої оцінки доцільно використовувати вербально-числову шкалу. Головна особливість даної шкали полягає в тому, що за її допомогою можна визначити ступінь інтенсивності розрахованої оцінки ефективності політичних інститутів держави. До складу вербально-числової шкали входять словесний опис виділених градацій і відповідні їм числові значення. Найвідомішою вербально-числовою шкалою є шкала Харрінгтона.

Для якісної інтерпретації інтегрального показника ефективності політичних інститутів необхідно модифікувати шкалу Харрінгтона, додавши до неї декілька проміжних рівнів. Для відображення показника в межах від -1 до 1 з кроком 0,25 доцільно використовувати шкалу, приведену в таблиці 2.22.

Таблиця 2.22 – Якісна шкала оцінювання ефективності політичних інститутів держави

Верхня межа	Нижня межа	Рівні показника
1,00	0,75	Стабільний
0,75	0,50	Дуже високий
0,50	0,25	Високий
0,25	0,00	Задовільний
0,00	-0,25	Незадовільний
-0,25	-0,50	Низький
-0,50	-0,75	Дуже низький
-0,75	-1,00	Критичний

Виходячи з даної шкали, проведемо співставлення кількісних значень інтегрального показника з їх якісними відповідниками. Результати наведено в таблиці 2.23.

За досліджуваний період рівень ефективності функціонування політичних інститутів в Україні був низьким. Причому, починаючи з 2007 року даний рівень постійно знижувався.

Таблиця 2.23 – Співставлення кількісних значень інтегрального показника ефективності політичних інститутів держави, розрахованого для України, з якісними відповідниками

Рік	Інтегральний показник	Якісний відповідник
2002	-0,31	Низький
2003	-0,29	Низький
2004	-0,28	Низький
2005	-0,26	Низький
2006	-0,26	Низький
2007	-0,24	Незадовільний
2008	-0,25	Низький
2009	-0,30	Низький
2010	-0,30	Низький
2011	-0,31	Низький
2012	-0,31	Низький
2013	-0,34	Низький
2014	-0,42	Низький
2015	-0,41	Низький
2016	-0,37	Низький

Досягнувши свого мінімуму у 2014 році на рівні -0,42, ефективність функціонування політичних інститутів держави стабілізувалась і набула позитивної тенденції до зростання (рис. 2.12).

Таким чином, можна зробити висновок, що низький рівень ефективності політичних інститутів держави веде до ускладнення економічних та соціальних реформ у країні або взагалі унеможливлення їх здійснення. Оцінене значення показника ефективності політичних інститутів держави для України у 2002–2016 роках та характерні цьому періоду соціально-політичні кризи в державі корелюють між собою та зі спадом економічного розвитку України.

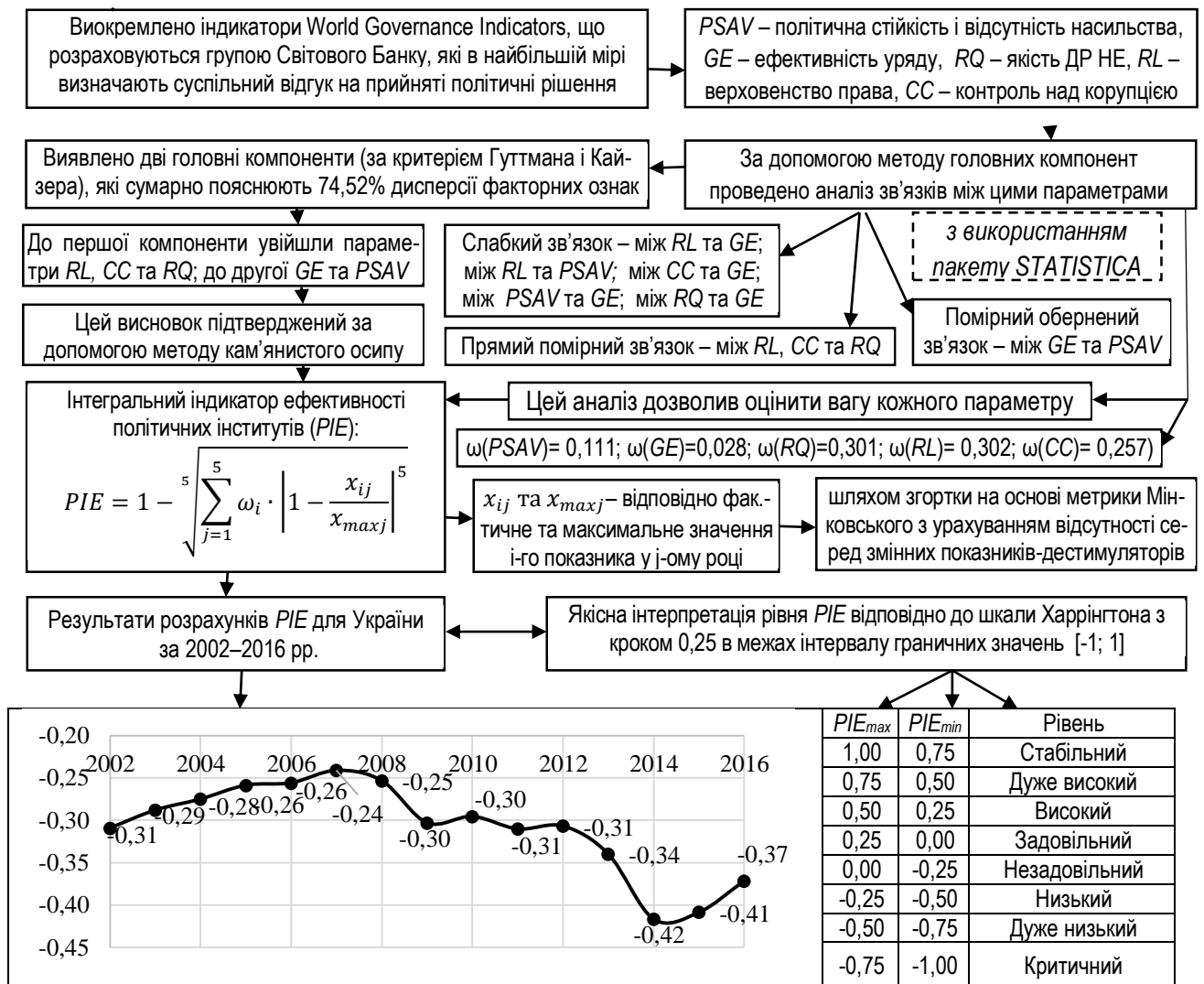

Рисунок 2.12 – Динаміка інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів (PIE) в Україні за 2002–2016 рр.

Запропонований методичний підхід до оцінки ефективності функціонування політичних інститутів держави (рис. 2.12) може використовуватись як один з методів управління політичним станом у країні., а розрахований рівень ефективності політичних інститутів спроможний сформувати інформаційну базу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо планування економічних реформ у країні.

Висновки до розділу 2

1. На сьогодні результативність економічної політики держави в значній мірі залежить від якісних характеристик системи державного управління та скоординованості дій між відповідними уповноваженими інститутами. Тому перш ніж застосовувати регуляторні інструменти, необхідно визначити їх потенційний вплив на найбільш важливі макроекономічні параметри та ефекти від їх можливого використання. Для вирішення цього завдання необхідно сформувати індикатор економічного розвитку країни, який інтегруватиме лише ті макроекономічні параметри, які мають високий рівень чутливості до якості та ефективності державного регулювання національної економіки.

2. Алгоритм розробки індикатора регуляторної спроможності доцільно проводити у розрізі наступних етапів: 1) індикатор регуляторної спроможності держави запропоновано визначати на основі адитивної згортки (з ваговими коефіцієнтами 0,5) двох індикаторів World Governance Indicators, що розраховуються групою Світового Банку: а) якість державного регулювання національної економіки (відображає ефективність діяльності влади щодо створення сприятливого бізнес-середовища в країні); б) ефективність уряду (відображає рівень довіри та лояльності з боку економічних агентів до рішень уряду); 2) на основі інструментарію регресійного моделювання з використанням панельних даних за допомогою програмного продукту Stata 12/SE відібрано макроекономічні параметри (з бази World Development Indicators), які мають статистично значимий зв'язок з індикатором регуляторної спроможності держави. До вибірки увійшли 38 європейських країн, часовий горизонт дослідження – 2002–2016 рр.; 3) здійснено розподіл відібраних показників на стимулятори / дестимулятори економічного розвитку країни та їх нормалізацію (оцінка у діапазоні [0; 1]); 4) нормалізовані показники на основі використання адитивно-

мультиплікативної згортки об'єднані в єдиний композитний індикатор, динаміка якого відображає відгук макроекономічних параметрів на зміну рівня регуляторної спроможності держави.

3. Дослідження засвідчило, що статистично значимим на допустимому довірчому інтервалі 90 % виявився вплив індикатора регуляторної спроможності держави лише на 7 таких показників: баланс рахунку поточних операцій у відсотках до ВВП; приріст ВВП, %; ВВП на душу населення, дол. США; загальні витрати на кінцеве споживання уряду до ВВП, %; валове нагромадження капіталу до ВВП; зайнятість населення, % до загальної чисельності населення E_{Ptp} (прийнято як значимий, враховуючи незначне відхилення $P > |t|$ від 0,1). Таким чином, збільшення на одиницю індикатора регуляторної спроможності держави сприяє зростанню ВВП на 1,67 %, ВВП на душу населення – на 8867,61 дол. США, профіциту рахунку поточних операцій у ВВП – на 2,11 %, кількості зайнятих у загальній чисельності населення – на 0,84 %; вимагає зростання загальних витрат уряду на кінцеве споживання на 1,18 % у ВВП та скорочення розміру загальних резервів у місяцях імпорту на 0,46 %; супроводжується інтенсифікацією процесу нагромадження капіталу на 1,18 % до ВВП. Не підтверджено гіпотезу про значущий позитивний вплив зростання регуляторної спроможності держави на зовнішню торгівлю країни.

4. Дослідження засвідчило, що в Україні протягом 2004–2014 рр. макроекономічні параметри демонстрували відносну резистентність до регуляторних впливів держави. Найбільше значення показника регуляторної спроможності держави у 2004 р. (0,53) складає лише 28,5 % від його максимального значення. За 2014–2016 рр. позитивну динаміку досліджуваного показника продемонстрували: з пострадянських республік – Естонія, Латвія, Таджикистан; з високорозвинутих країн – Бельгія, Нідерланди, Іспанія; з країн з середнім рівнем економічного розвитку – Албанія, Сербія, Чехія, Ісландія, Італія, Польща. Досвід цих країн щодо формування трансмісійних регуляторних механізмів, які забезпечують

швидкий відгук макроекономічних параметрів на зміни якості державного регулювання національної економіки та ефективності уряду, є найбільш цікавим з точки зору впровадження в Україні, враховуючи найнижчі значення індикатора регуляторної спроможності держави для України порівняно з усіма досліджуваними країнами за цей період.

5. В контексті реалізації державної економічної політики важливого значення набуває виявлення часових лагів, через які національна економіка найбільш відчутно реагує на заходи державного регулювання. Для вирішення цього завдання в роботі побудовано дистрибутивно-лагову модель, яка дозволяє формалізувати вплив індикатора регуляторної спроможності держави на показники економічного розвитку 38 досліджуваних країн (на основі панельних даних за допомогою програмного комплексу Stata 12/SE з послідовним введенням лагу від 1 до 5 років).

6. Узагальнення даних щодо впливу індикатора регуляторної спроможності держави на показники економічного розвитку країни дозволяє зробити такі висновки. Найбільш чутливими до регуляторних інтервенцій у коротко-строковій перспективі (без лагу) є баланс поточного рахунку до ВВП, приріст ВВП та ВВП на душу населення (збільшення індикатора регуляторної спроможності держави на одиницю супроводжується відповідним зростанням цих показників на 2,11 %, 1,67 % та 8867,61 дол. США відповідно). Найсильніший відгук загальних витрат на кінцеве споживання уряду у відношенні до ВВП на зростання індикатора регуляторної спроможності держави зафіксовано з лагом в 1 рік (приріст факторного параметра на одиницю обумовлює зростання результативної змінної на 1,13 %). Максимально еластичними до регуляторних трансформацій з дворічним лагом виявились валове нагромадження капіталу до ВВП та експорт товарів і послуг (при зростанні на одиницю індикатора регуляторної спроможності держави відбувається скорочення першого з показників на 1,56 % і зниження другого на 1,7110 дол. США). Трирічний лаг не є релевантним для жодного з макроекономічних показників. Натомість,

найкращу силу реакції при збільшенні на один пункт індикатора регуляторної спроможності держави з чотирирічним лагом мають показники: обсяг резервів у місяцях імпорту (супроводжується скороченням результативного параметра на 0,92 од.) та співвідношення сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП (2,5 %, зв'язок прямий), а з п'ятирічним лагом – дефлятор ВВП (122,06 %, обернений зв'язок), імпорт товарів і послуг (1,6210 дол. США, зв'язок прямий) та зайнятість населення (2,25 %, зв'язок прямий). Ці висновки мають практичну цінність при формуванні та таргетуванні дорожньої карти реформ системи державного регулювання національної економіки, прогнозуванні їх наслідків для економічного розвитку України.

7. В контексті реформування системи державного регулювання економіки України важливо визначити вплив регуляторної спроможності держави на параметри не лише економічного, а й соціального розвитку. Не вирішеною в теперішній час остаточно методичною проблемою є відсутність інтегрального індикатора, який би коректно узагальнював різні напрямки, що характеризують соціальний розвиток (демографія, здоров'я, освіта, безпека, соціальні зв'язки та соціальна активність, гендерна рівність тощо). В роботі розроблено методичні засади формування такого показника, оцінено вплив якості державного регулювання національної економіки та ефективності уряду як на інтегральний індикатор в цілому, так і на окремі його субіндекси для України.

8. Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки: 1) інтегральний індекс соціального розвитку України суттєво і напряду залежить від ефективності уряду, тоді як практично не залежить від якості державного регулювання національної економіки; 2) субіндекси демографія, гендерна рівність та здоров'я мають тісний позитивний зв'язок з обома складовими регуляторної спроможності держави; 3) довіра до інституцій, соціальні зв'язки та соціальна активність є чутливими до зміни якості державного регулювання національної економіки та відносно резистентними

до зміни ефективності уряду; 4) рівень добробуту населення, безпеки та освіти не є еластичними до динаміки обох складових регуляторної спроможності держави. Отримані результати можуть бути покладені в основу вибору найбільш дієвих регуляторних каналів забезпечення соціального прогресу в Україні.

9. Результативність державного регулювання національної економіки визначається узгодженою реакцією на регуляторні інтервенції не лише параметрів економічного та соціального розвитку, а й політичною стабільністю в країні. Тому актуальності набуває комплексне вимірювання ефективності функціонування політичних інститутів держави. Для вирішення цього завдання в роботі запропоновано використовувати інтегральний індикатор. Дослідження засвідчило, що за 2002–2007 рр. ефективність політичних інститутів в Україні зростала незначними темпами, у 2007–2014 рр. тенденція змінилася на спадну, а з 2014 р. – знов на зростаючу. У той же час, абсолютне значення індикатора ефективності функціонування політичних інститутів за весь період відповідало низькому рівню.

Основні положення другого розділу дисертаційної роботи опубліковано автором в роботах [41, 92, 136, 139, 141, 142, 157].

РОЗДІЛ III

ВРАХУВАННЯ СТІЙКОСТІ СОЦІО-ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНИХ
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ В ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА
ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ3.1. Розвиток методичних засад визначення рівня стійкості в системі
«економічний розвиток – політичний розвиток – соціальний розвиток»

Необхідною умовою ефективності застосування заходів державного регулювання національної економіки є їх спрямування на досягнення комплексу цілей соціального, економічного та політичного розвитку, що створює передумови для отримання довгострокового позитивного тренду розвитку національної економіки. У той же час, цілі та пріоритети соціального, економічного та політичного розвитку в окремих аспектах характеризуються виникненням конфлікту інтересів, що обумовлює необхідність узгодження інструментів державного регулювання національної економіки. У даному контексті набуває актуальності оцінювання інтегрального взаємного впливу компонент економічного, соціального та політичного розвитку, результати якого створюють методичне підґрунтя для коригування системи інструментів державного регулювання національної економіки з урахуванням стійкості мультиплексивних системних соціо-економіко-політичних взаємозв'язків.

У попередніх розділах дисертаційної роботи розроблено узагальнюючі інтегральні показники соціального, економічного та політичного розвитку, які дозволили визначити їх поточний рівень та напрямки трендів їх динаміки за останні роки. На наступному етапі дослідження актуальності набуває формування інтегрального індикатора стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків в національній економіці, що дозволить оцінювати вплив державного регулювання національної економіки на систему «соціальний розвиток – економічний розвиток – політичний розвиток» у взаємозв'язку її

трьох складових та визначати доцільність застосування відповідних державних регуляторних інструментів з урахуванням синергетичного ефекту, досягнення якого вони забезпечують.

Реалізацію завдання розроблення методичного підґрунтя оцінювання інтегрального рівня стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці України запропоновано здійснювати у розрізі чотирьох послідовних етапів.

На першому етапі здійснено систематизацію розрахункових даних індексів економічного, соціального та політичного розвитку з метою порівняння основних тенденцій їх динаміки (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Вхідні розрахункові дані, що характеризують інтегральні рівні соціального, економічного та політичного розвитку України

Рік	Показник		
	Інтегральний індекс соціального розвитку	Інтегральний індикатор ефективності політичних інститутів	Композитний індикатор економічного розвитку
2002		-0,309	0,417
2003		-0,288	0,453
2004		-0,275	0,531
2005		-0,259	0,394
2006		-0,256	0,201
2007		-0,241	0,212
2008		-0,253	0,184
2009		-0,303	0,149
2010	0,250	-0,296	0,178
2011	0,520	-0,310	0,180
2012	0,560	-0,307	0,144
2013	0,570	-0,340	0,132
2014	0,590	-0,417	0,108
2015	0,560	-0,409	0,129
2016	0,640	-0,371	0,155
2017	0,779	-0,424	0,211
2018	0,904	-0,440	0,196

На рис. 3.1 графічно представлена динаміка індексів інтегрального оцінювання економічного, соціального та політичного розвитку національної економіки України.

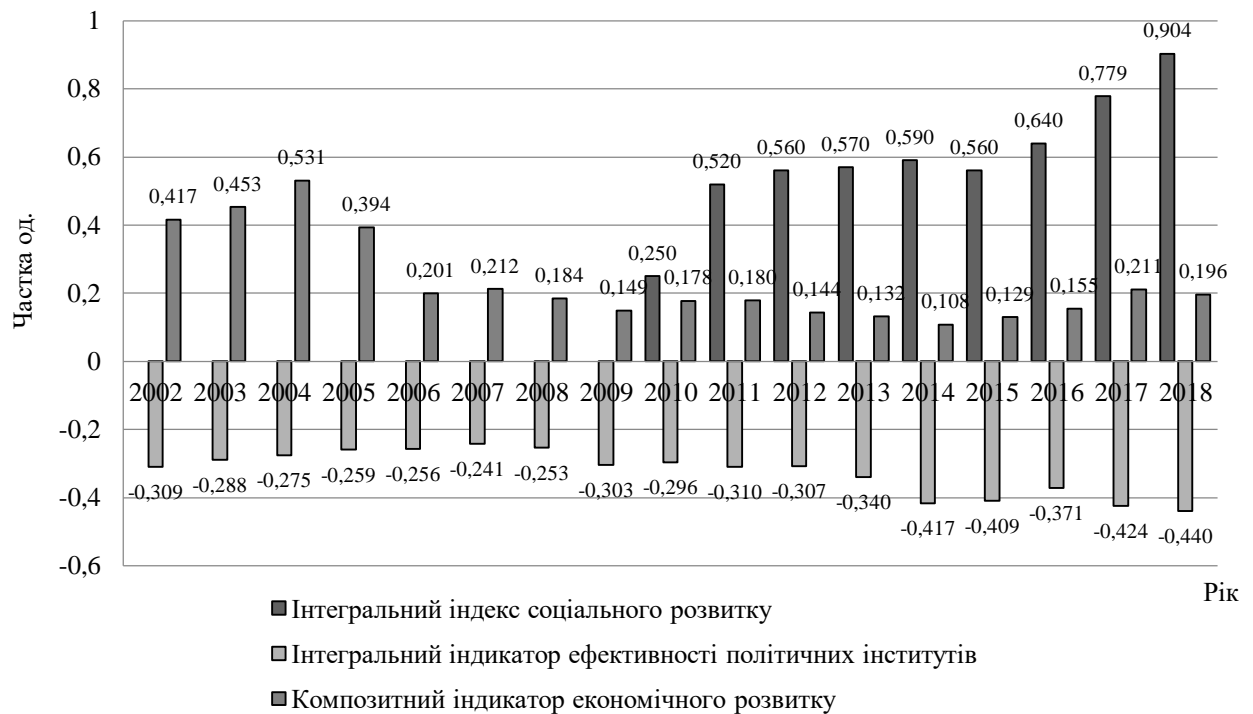

Рисунок 3.1 – Динаміка інтегральних індикаторів соціального, економічного та політичного розвитку України

Слід зауважити, що динаміка даних індикаторів носить циклічний характер, проте хвилі кожного з них не накладаються на хвилі інших показників. Це дозволяє зробити висновок про відсутність єдиного тренду впливу заходів державного регулювання на досліджувані напрямки розвитку національної економіки в кожному році. Це підтверджує попередньо висунуту тезу про необхідність узгодження параметрів економічного, соціального та політичного розвитку для визначення єдиного вектору впливу інструментів державного регулювання національної економіки. Також можна відмітити різну розмірність розрахованих індикаторів, що вимагає необхідність приведення їх до співставного вигляду.

На другому етапі дослідження узагальнюючі показники (інтегральний індекс соціального розвитку, інтегральний індикатор ефективності

політичних інститутів, композитний індикатор економічного розвитку) приведено до співставного вигляду. Необхідність цього обумовлена відмінностями у характері розрахунку зазначених індикаторів, різними інтервальними межами варіації їх значень (для соціального та економічного розвитку показники змінюються в інтервалі від нуля до одиниці, для політичного розвитку – від мінус одиниці до одиниці), а також неможливістю їх зведення до єдиного інтегрального показника у поточному вигляді.

Переходячи до нормалізації вхідних розрахункових значень інтегрального індексу соціального розвитку, зазначимо, що характер впливу даного індексу на розвиток національної економіки є стимулюючим, тому запропоновано використати природний метод нормалізації. Крім того, з метою уникнення нульових значень нормалізованого показника, виникає необхідність коригування максимального та мінімального значень на величину середнього квадратичного відхилення (для мінімального значення зменшення на величину середнього квадратичного відхилення, для максимального значення – відповідно збільшення на величину середнього квадратичного відхилення):

$$\check{S}_t = \left| \frac{SDI_t - \min_t\{SDI_t\} - \sigma_{SDI}}{\max_t\{SDI_t\} - \min_t\{SDI_t\} + 2 \cdot \sigma_{SDI}} \right| \quad (3.1)$$

де \check{S}_t – нормалізовані значення інтегрального індексу соціального розвитку за t-ий рік;

SDI_t – вхідні розрахункові значення інтегрального індексу соціального розвитку за t-ий рік;

$\min_t\{SDI_t\}$ - мінімальне значення інтегрального індексу соціального розвитку за розглянутий період часу;

σ_{SDI} – середнє квадратичне відхилення інтегрального індексу соціального розвитку за розглянутий період часу;

$\max_t \{SDI_t\}$ – максимальне значення інтегрального індексу соціального розвитку за розглянутий період часу.

Переходячи до нормалізації інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів, зазначимо, що його вплив на розвиток національної економіки також має стимулюючий характер, що також обумовлює доцільність застосування природного методу нормалізації:

$$\check{P}_t = \frac{PIE_t - \min_t \{PIE_t\}}{\max_t \{PIE_t\} - \min_t \{PIE_t\}} \quad (3.2)$$

де \check{P}_t – нормалізовані значення інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів за t-ий рік;

PIE_t – вхідні розрахункові значення інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів за t-ий рік;

$\min_t \{PIE_t\}$, $\max_t \{PIE_t\}$ – мінімальне та максимальне значення інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів за розглянутий період часу.

В той же час, оскільки $\min_t \{PIE_t\} = -1$, $\max_t \{PIE_t\} = 1$, то формула (3.2) набуває вигляду:

$$\check{P}_t = \frac{PIE_t + 1}{2} \quad (3.3)$$

Переходячи до нормалізації композитного індикатора економічного розвитку, скористаємось тим же підходом, який було використано у випадку нормалізації інтегрального індексу соціального розвитку, тобто:

$$\check{E}_t = \left| \frac{ED(RegQ)_t - \min_t \{ED(RegQ)_t\} - \sigma_{ED(RegQ)}}{\max_t \{ED(RegQ)_t\} - \min_t \{ED(RegQ)_t\} + 2 \cdot \sigma_{ED(RegQ)}} \right| \quad (3.4)$$

де \check{E}_t – нормалізовані значення композитного індикатора економічного розвитку за t-ий рік;

$ED(RegQ)_t$ – вхідні розрахункові значення композитного індикатора економічного розвитку за t-ий рік;

$\min_t\{ED(RegQ)_t\}$, $\max_t\{ED(RegQ)_t\}$ – мінімальне та максимальне значення композитного індикатора економічного розвитку за розглянутий період часу

$\sigma_{ED(RegQ)}$ – середнє квадратичне відхилення індексу оцінювання композитного індикатора економічного розвитку за розглянутий період часу.

Результати розрахунків нормалізованих значень досліджуваних індикаторів за формулами (3.1), (3.3), (3.4) значень індикаторів наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Нормалізовані значення інтегральних індикаторів соціального, економічного та політичного розвитку України

Рік	Нормалізовані значення		
	Інтегрального індексу соціального розвитку	Інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів	Композитного індикатора економічного розвитку
2002		0,345	0,245
2003		0,356	0,297
2004		0,362	0,409
2005		0,371	0,213
2006		0,372	0,064
2007		0,379	0,048
2008		0,373	0,087
2009		0,348	0,139
2010	0,198	0,352	0,097
2011	0,221	0,345	0,094
2012	0,283	0,347	0,146
2013	0,298	0,330	0,163
2014	0,329	0,292	0,197
2015	0,283	0,296	0,166
2016	0,407	0,314	0,130
2017	0,291	0,288	0,222
2018	0,405	0,280	0,236

Графічно динаміку нормалізованих значень інтегральних індикаторів соціального, економічного та політичного розвитку національної економіки представлено на рисунку 3.2.

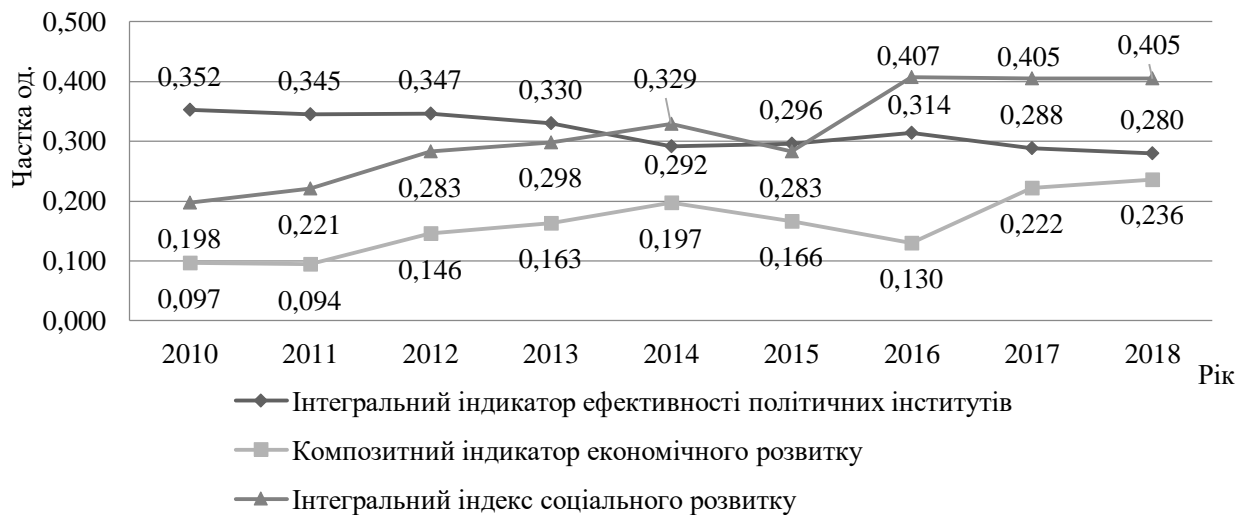

Рисунок 3.2 – Динаміка нормалізованих значень інтегральних індикаторів соціального, економічного та політичного розвитку України

Проведені розрахунки засвідчили, що починаючи з 2016 року мали місце висхідні тренди у політичному та соціальному розвитку національної економіки України, у той час як нормалізовані значення композитного індикатора економічного розвитку протягом всього зазначеного періоду демонструють мінімальний серед трьох досліджених показників рівень, що можна відмітити як негативну тенденцію. Так, протягом дев'яти років нормалізоване значення композитного індикатора економічного розвитку не перевищувало рівня 0,24 од. Це цілком відповідає реальній ситуації в економіці України протягом 2010–2018 рр., коли темп зростання ВВП не перевищував 5%, розмір золотовалютних резервів був на критичному рівні, а курс гривні до долара США збільшився в три рази.

Таким чином, тенденції динаміки нормалізованих значень показників соціального, економічного та політичного розвитку засвідчили, що з одного боку, відсутній єдиний тренд зміни кожного з них, протягом періоду мають

місце досить значні коливання, а з іншого боку – в динаміці відбувається зміна рівнів окремих показників відносно один одного.

Тому наступним етапом дослідження є розрахунок інтегрального індикатора стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці, за допомогою якого можна визначити стратегічні пріоритети застосування заходів державного регулювання.

Формалізацію інтегрального індикатора стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці запропоновано здійснювати шляхом застосування геометричного підходу. Доцільність вибору даного підходу обумовлена можливістю наочного представлення результатів, що особливо актуально при вирішенні достатньо складних економічних задач з точки зору подальшої інтерпретації їх результатів. Побудована за допомогою геометричного методу триполюсна барицентрична економетрична модель дозволяє описати системні взаємозв'язки та врахувати комплементарний вплив раніше розрахованих інтегральних індикаторів економічного, соціального та політичного розвитку.

В процесі моделювання розраховуються скориговані кути трикутника, сторонами якого виступають нормалізовані значення інтегрального індексу соціального розвитку, інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів, композитного індикатора економічного розвитку.

Суму цих скоригованих кутів трикутника запропоновано вважати індикатором стійкості або нестійкості стану соціо-економіко-політичних взаємозв'язків ($SSEPI_t$):

$$\left\{ \begin{array}{l} SSEPI_t = \alpha^{corr}(\check{P}_t) + \alpha^{corr}(\check{S}_t) + \alpha^{corr}(\check{E}_t) \\ \alpha(\check{P}_t) = \frac{\check{P}_t}{2 \cdot \sin R_t}, \\ \alpha(\check{S}_t) = \frac{\check{S}_t}{2 \cdot \sin R_t}, \\ \alpha(\check{E}_t) = \frac{\check{E}_t}{2 \cdot \sin R_t}, \end{array} \right. \quad (3.5)$$

де $SSEPI_t$ – індикатор стійкості (нестійкості) стану соціо-економіко-політичних зв'язків за t-ий рік;

$\alpha(\check{P}_t)$ – кут трикутника, сторонами якого виступають нормалізовані значення інтегрального індексу соціального розвитку, інтегрального індикатора оцінювання ефективності політичних інститутів, композитного індикатора економічного розвитку за t-ий рік;

$\alpha(\check{S}_t)$ – кут трикутника, що лежить навпроти інтегрального індикатора оцінювання ефективності політичних інститутів за t-ий рік;

$\alpha(\check{E}_t)$ – кут трикутника, що лежить навпроти композитного індикатора економічного розвитку за t-ий рік.

R_t – радіус кола, описаного навколо трикутника, сторонами якого виступають нормалізовані значення інтегрального індексу соціального розвитку, інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів, композитного індикатора економічного розвитку за t-ий рік.

Радіус кола, описаного навколо даного трикутника, розраховується наступним чином:

$$R_t = \frac{\check{S}_t \cdot \check{P}_t \cdot \check{E}_t}{\sqrt{(\check{S}_t + \check{P}_t + \check{E}_t)(-\check{S}_t + \check{P}_t + \check{E}_t)(\check{S}_t - \check{P}_t + \check{E}_t)(\check{S}_t + \check{P}_t - \check{E}_t)}} \quad (3.6)$$

В процесі моделювання можуть виникнути три альтернативні варіанти:

- 1) на основі нормалізованих значень інтегрального індексу соціального розвитку, інтегрального індикатора оцінювання ефективності політичних інститутів, композитного індикатора економічного розвитку взагалі *неможливо побудувати трикутник*. Це свідчить про критично нестійкий стан соціо-економіко-політичних зв'язків, тобто в національній економіці мають місце загрозливі дисбаланси, наприклад, високо-ефективні політичні інститути та політична стабільність на фоні економічного занепаду тощо;

- 2) нормалізовані значення трьох індексів дають змогу побудувати трикутник, але він є *гострокутим (центроїд розташований в його середині)*. Це свідчить про стійкість соціо-економіко-політичних взаємозв'язків. У такому випадку скориговані кути трикутника дорівнюють їх абсолютним значенням: $\alpha^{corr}(\bar{P}_t; \bar{S}_t; \bar{E}_t) = \alpha(\bar{P}_t; \bar{S}_t; \bar{E}_t)$;
- 3) нормалізовані значення трьох індексів дають змогу побудувати трикутник, але він є *тупокутим трикутником (центр мас розташований за межами трикутника)*. Це свідчить про нестійкий стан соціо-економіко-політичних взаємозв'язків. У такому випадку при наявності кутів більше 90 градусів, скориговані значення кута розраховується як 180 градусів мінус фактичне значення тупого кута: $\alpha^{corr}(\bar{P}_t; \bar{S}_t; \bar{E}_t) = 180^\circ - \alpha(\bar{P}_t; \bar{S}_t; \bar{E}_t)$.

Загальний висновок про рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків запропоновано робити на основі значення показника $SSEPI_t$:

- 1) якщо $SSEPI_t = 180^\circ$, то застосування заходів ДР дозволяє збалансувати соціо-економіко-політичні взаємозв'язки та в цілому обумовлює стійкість і гармонійність розвитку національної економіки;
- 2) якщо $SSEPI_t < 180^\circ$, то соціо-економіко-політичні взаємозв'язки є нестійкими, тобто регуляторні інтервенції держави здійснюють нерівномірний вплив на економіку, соціальний прогрес та політичну стабільність.

Максимальний рівень стійкості (еталонний сценарій) досягається за умови повної збалансованості соціального, економічного та політичного розвитку (трикутник є рівностороннім, нормалізовані значення усіх трьох індикаторів дорівнюють 1).

Результати проведених обчислень за формулами (3.5) і (3.6) наведені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Результати розрахунків показників для оцінювання стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків в Україні за період 2010–2018 рр.

Показник	Рік								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
\check{P}_t	0,352	0,345	0,347	0,330	0,292	0,296	0,314	0,288	0,280
\check{E}_t	0,097	0,094	0,146	0,163	0,197	0,166	0,130	0,222	0,236
\check{S}_t	0,198	0,221	0,283	0,298	0,329	0,283	0,407	0,405	0,405
R_t	#NUM!	#NUM!	0,178	0,165	0,166	0,151	0,257	0,209	0,208
$\alpha(\check{P}_t)$	#NUM!	#NUM!	76,795	86,057	61,334	77,575	37,706	43,679	42,415
$\alpha(\check{S}_t)$	#NUM!	#NUM!	24,148	29,488	36,311	33,282	14,670	32,193	34,716
$\alpha(\check{E}_t)$	#NUM!	#NUM!	52,647	64,455	82,356	69,143	52,377	75,872	77,131
Інтегральний індикатор стійкості соціо-економіко-політичних зв'язків	#NUM!	#NUM!	153,591	180,000	180,000	180,000	104,754	151,743	154,262

Примітка: #NUM! – розрахункові значення відсутні, оскільки в даних випадках неможливо побудувати трикутник соціо-економіко-політичних зв'язків (одна сторона перевищує суму двох інших), що свідчить про критично нестійкий стан таких взаємозв'язків

Аналізуючи дані табл. 3.3 відмітимо, що протягом 2010–2011 рр. в Україні соціо-економіко-політичні взаємозв'язки були критично нестійкими (не можливо побудувати трикутник у зв'язку з перевищенням нормалізованого значення індикатора оцінювання ефективності політичних інститутів над сумою нормалізованих значень інтегрального індексу соціального розвитку та композитного індикатора економічного розвитку у зазначений період).

У той же час, за період 2012–2018 рр. нормалізовані значення показників соціального, економічного та політичного розвитку дали змогу побудувати трикутник. Аналізуючи отримані значення інтегрального індикатора стійкості соціо-економіко-політичних зв'язків відмітимо, що його потрапляння в інтервал від 0° до 180° свідчить про нестійкий стан соціо-економіко-політичних зв'язків (що геометрично відповідає побудованому тупокутому трикутнику), у той час як значення інтегрального індикатора на

рівні 180° відповідає побудованому гострокутому трикутнику та характеризує стійкий стан зв'язків у системі «економічний розвиток – соціальний розвиток – політичний розвиток». Таким чином, стійкий стан соціо-економіко-політичних зв'язків за досліджений період спостерігається лише протягом трьох років – з 2013 по 2015 рік, тоді як в інші роки зазначені зв'язки є нестійкими.

Розраховане значення інтегрального індикатора стійкості соціо-економіко-політичних зв'язків дозволяє скоригувати систему заходів державного регулювання національної економіки з точки зору співвідношення пріоритетів економічного, політичного і соціального розвитку для досягнення їх балансу та підтримання стійкого стану. У даному контексті набуває актуальності перспективне оцінювання економічного, політичного і соціального розвитку та їх взаємозв'язків, що дозволяє сформулювати підґрунтя для визначення стратегії реформування державного регулювання національної економіки.

Виходячи з цього, на четвертому етапі здійснюється прогнозування індексів оцінювання соціального розвитку, політичного розвитку, економічного розвитку та інтегрального індикатора стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків.

Спочатку опишемо механізм прогнозування інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів за допомогою побудови нелінійного множинного регресійного рівняння методом найменших квадратів.

Доцільність застосування нелінійних моделей обумовлена складним характером систем, які розглядаються, наявністю взаємообумовленості і взаємозалежності їх складових частин, що дуже важко формалізувати в лінійному вигляді з урахуванням вимоги відхилення фактичних і прогнозних значень на рівні не більше 5%, який є загальноприйнятим в економіці. В той же час, доцільність вибору саме множинних регресійних залежностей обумовлена наявністю значної варіації часових рядів, можливістю виявлення закономірностей лише в середньому для досліджуваних об'єктів, а не в

кожному конкретному випадку, і, як наслідок, отримання узагальнюючих характеристик. Так, в якості результативної ознаки прийнято інтегральний індикатор ефективності політичних інститутів. Факторні ознаки було обрано серед таких параметрів часового ряду як індекс року, квадрат індексу року, його синус, косинус, логарифм, експоненційна та гіперболічна залежність. Критерієм відбору виступив рівень статистичної значущості критерію Стюдента, значення якого засвідчили, що факторними ознаками для інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів виступають чотири фактори, які представлені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Вхідні дані та результати побудови нелінійного множинного регресійного рівняння для прогнозування інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів

Рік	Показник					
	Інтегральний індикатор ефективності політичних інститутів	x	x ²	lnx	sinx	Прогноз
2002	-0,309	1,000	1,000	0,000	0,841	-0,317
2003	-0,288	2,000	4,000	0,693	0,909	-0,283
2004	-0,275	3,000	9,000	1,099	0,141	-0,262
2005	-0,259	4,000	16,000	1,386	-0,757	-0,250
2006	-0,256	5,000	25,000	1,609	-0,959	-0,250
2007	-0,241	6,000	36,000	1,792	-0,279	-0,262
2008	-0,253	7,000	49,000	1,946	0,657	-0,280
2009	-0,303	8,000	64,000	2,079	0,989	-0,294
2010	-0,296	9,000	81,000	2,197	0,412	-0,301
2011	-0,310	10,000	100,000	2,303	-0,544	-0,306
2012	-0,307	11,000	121,000	2,398	-1,000	-0,318
2013	-0,340	12,000	144,000	2,485	-0,537	-0,340
2014	-0,417	13,000	169,000	2,565	0,420	-0,368
2015	-0,409	14,000	196,000	2,639	0,991	-0,393
2016	-0,371	15,000	225,000	2,708	0,650	-0,411
2017		16,000	256,000	2,773	-0,288	-0,424
2018		17,000	289,000	2,833	-0,961	-0,440
2019		18,000	324,000	2,890	-0,751	-0,466
2020		19,000	361,000	2,944	0,150	-0,501
2021		20,000	400,000	2,996	0,913	0,408
2022		21,000	441,000	3,045	0,837	-0,548

Примітка: x – індекс року (1 для 2002 р., 2 для 2003 р. і т.д.); x² – квадрат індексу року; ln x – натуральний логарифм індексу року; sin x – синус індексу року; прогноз –

прогнозні значення інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів, розраховані за допомогою регресійного рівняння

На основі даних таблиці 3.4 за допомогою інструментарію «Аналіз даних, Регресія» було побудовано нелінійне множинне регресійне рівняння (3.7), згідно з яким 85,58% варіації результативної ознаки пояснюється обраними факторними ознаками, що свідчить про високу якість моделі та її адекватність.

$$PIE_x = -0.2932 - 0.0146 \cdot x - 0.0004 \cdot x^2 + 0.0724 \cdot \ln x - 0.0101 \cdot \sin x \quad (3.7)$$

де PIE_x – інтегральний індикатор ефективності політичних інститутів;
 x – індикатор року.

Фактичне значення критерію Фішера (критерій достовірності та значущості моделі) дорівнює 14,83, що майже втричі перевищує його критично допустимий рівень. Це є свідченням високого рівня статистичної значущості побудованої моделі. Результати оцінювання та показники адекватності регресійної моделі представлено в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Результати статистичного аналізу залежності інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів від часового фактору

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	-0,2932	0,0240	-12,1959	0,0000	-0,3467	-0,2396
x	-0,0146	0,0227	-0,6416	0,5356	-0,0652	0,0360
x2	-0,0004	0,0009	-0,4496	0,6626	-0,0023	0,0016
ln	0,0724	0,0568	1,2736	0,2316	-0,0543	0,1991
sin	-0,0101	0,0100	-1,0094	0,3366	-0,0324	0,0122

Примітка: x – індекс року (1 для 2002 р., 2 для 2003 р. і т.д.); x^2 – квадрат індексу року; $\ln x$ – натуральний логарифм індексу року; $\sin x$ – синус індексу року; intercept – константа; *Coefficients* – коефіцієнти впливу факторних ознак на результативну; *Standard Error* – стандартна похибка коефіцієнта регресії; *t Stat* – критерій Стьюдента; *P-value* – довірчий інтервал критерію Стьюдента; *Lower 95%* – нижні 95% довірчого інтервалу оцінки параметрів регресії; *Upper 95%* – верхні 95% довірчого інтервалу оцінки параметрів регресії

Прогнозні значення інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів, розраховані за допомогою формули (3.7), представлені графічно на рисунку 3.3.

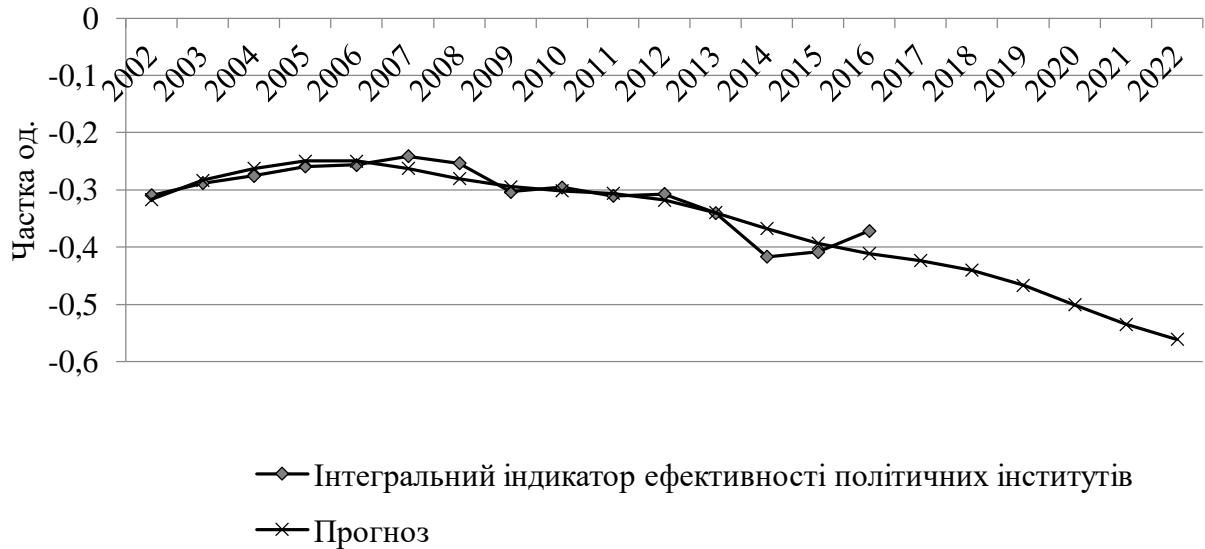

Рисунок 3.3 – Динаміка фактичних та прогнозних значень інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів

Отже, на основі даних, зображених на рисунку 3.3, можна зробити висновок про негативний прогноз щодо динаміки інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів в національній економіці. Таким чином, державне регулювання національної економіки має здійснюватись з урахуванням негативного тренду політичного розвитку.

Результати прогнозування композитного індикатора економічного розвитку демонструє табл. 3.6.

На основі даних таблиці 3.6 за допомогою інструментарію «Аналіз даних, Регресія» було побудовано нелінійне множинне регресійне рівняння:

$$ED(RegQ)_x = 0.5596 - 0.0684 \cdot x + 0.0027 \cdot x^2 - 0.0538 \cdot \cos x \quad (3.8)$$

де $ED(RegQ)_x$ – композитний індикатор економічного розвитку;

x – індикатор року.

Таблиця 3.6 – Вхідні дані та результати побудови нелінійного множинного регресійного рівняння для прогнозування композитного індикатора економічного розвитку

Рік	Показник				
	Композитний індикатор економічного розвитку	x	x ²	cos	Прогноз
2002	0,417	1,000	1,000	0,540	0,465
2003	0,453	2,000	4,000	-0,416	0,456
2004	0,531	3,000	9,000	-0,990	0,432
2005	0,394	4,000	16,000	-0,654	0,365
2006	0,201	5,000	25,000	0,284	0,270
2007	0,212	6,000	36,000	0,960	0,195
2008	0,184	7,000	49,000	0,754	0,173
2009	0,149	8,000	64,000	-0,146	0,194
2010	0,178	9,000	81,000	-0,911	0,213
2011	0,180	10,000	100,000	-0,839	0,192
2012	0,144	11,000	121,000	0,004	0,135
2013	0,132	12,000	144,000	0,844	0,084
2014	0,108	13,000	169,000	0,907	0,080
2015	0,129	14,000	196,000	0,137	0,127
2016	0,155	15,000	225,000	-0,760	0,185
2017		16,000	256,000	-0,958	0,211
2018		17,000	289,000	-0,275	0,196
2019		18,000	324,000	0,660	0,172
2020		19,000	361,000	0,989	0,187
2021		20,000	400,000	0,408	0,255
2022		21,000	441,000	-0,548	0,350

Примітка: x – індекс року (1 для 2002 р., 2 для 2003 р. і т.д.); x² – квадрат індексу року; cosx – косинус індексу року; прогноз – прогнозні значення композитного індикатора економічного розвитку, розраховані за допомогою регресійного рівняння

Адекватність економетричної моделі (3.8) обумовлена, перш за все, отриманим значенням коефіцієнта детермінації на рівні 90,25%, що підтверджує значну ступінь варіації результативної ознаки під впливом факторних; фактичним значенням критерію Фішера 33,92, що майже в 6 раз перевищує допустимий рівень; статистично значущими параметрами зазначеного рівняння, про що свідчать як критерій Стьюдента, так і довірчі межі, які не містять нульових значень.

Результати перевірки побудованої моделі на адекватність представлено в табл. 3.7.

Таблиця 3.7 – Результати статистичного аналізу залежності композитного індикатора економічного розвитку від часового фактору

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	0,5596	0,0434	12,9005	0,0000	0,4641	0,6551
x	-0,0684	0,0125	-5,4934	0,0002	-0,0958	-0,0410
x ²	0,0027	0,0008	3,5911	0,0042	0,0011	0,0044
cos	-0,0538	0,0182	-2,9479	0,0133	-0,0939	-0,0136

Примітка: x – індекс року (1 для 2002 р., 2 для 2003 р. і т.д.); x² – квадрат індексу року; cos – косинус індексу року; intercept – константа; *Coefficients* – коефіцієнти впливу факторних ознак на результативну; *Standard Error* – стандартна похибка коефіцієнта регресії; *t Stat* – критерій Стьюдента; *P-value* – довірчий інтервал критерію Стьюдента; *Lower 95%* – нижні 95% довірчого інтервалу оцінки параметрів регресії; *Upper 95%* – верхні 95% довірчого інтервалу оцінки параметрів регресії

Розраховані прогностні значення композитного індикатора економічного розвитку демонструє рис. 3.4.

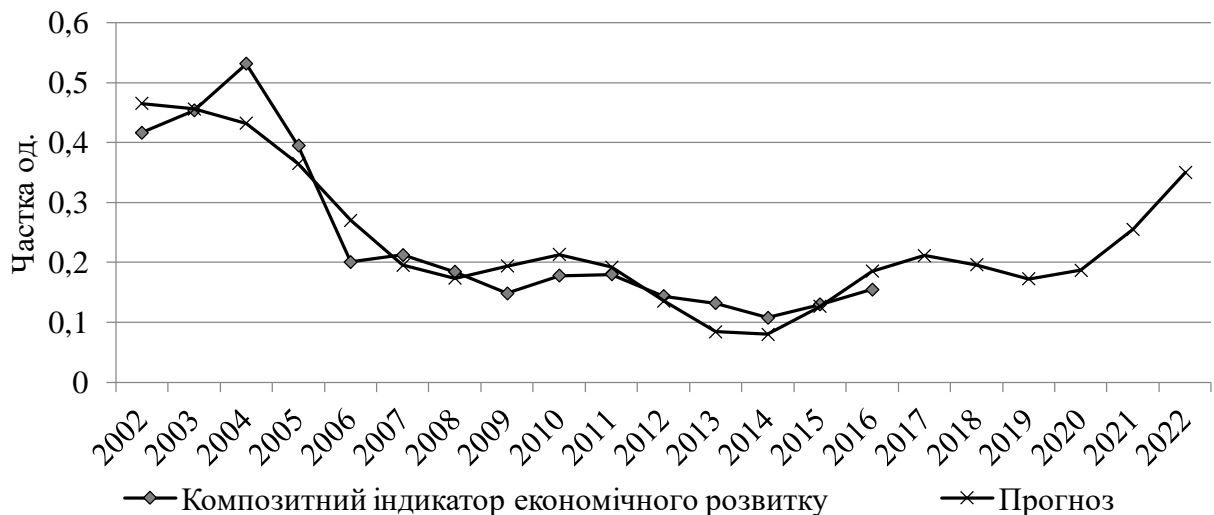

Рисунок 3.4 – Динаміка фактичних та прогностних значень композитного індикатора економічного розвитку

На основі даних, наведених на рисунку 3.4, можна зробити висновок, що розраховані прогностні значення композитного індикатора економічного розвитку підтверджують продовження його циклічного тренду та падіння в 2018 році після певного зростання в 2017 р., яке змінюється висхідним трендом починаючи з 2020 р. Це обумовлює необхідність врахування

циклічної складової економічного розвитку при розробці середньострокової та довгострокової стратегії державного регулювання національної економіки.

Результати прогнозування інтегрального індексу соціального розвитку демонструє табл. 3.8.

Таблиця 3.8 – Вхідні дані та результати побудови нелінійного множинного регресійного рівняння для прогнозування інтегрального індексу соціального розвитку

Рік	Показник				
	Інтегральний індекс соціального розвитку	x	x ²	cos	Прогноз
2010	0,250	1,000	1,000	0,540	0,283
2011	0,520	2,000	4,000	-0,416	0,451
2012	0,560	3,000	9,000	-0,990	0,577
2013	0,570	4,000	16,000	-0,654	0,607
2014	0,590	5,000	25,000	0,284	0,573
2015	0,560	6,000	36,000	0,960	0,562
2016	0,640	7,000	49,000	0,754	0,637
2017		8,000	64,000	-0,146	0,779
2018		9,000	81,000	-0,911	0,904
2019		10,000	100,000	-0,839	0,940
2020		11,000	121,000	0,004	0,895
2021		12,000	144,000	0,844	0,847
2022		13,000	169,000	0,907	0,874

Примітка: x – індекс року (1 для 2002 р., 2 для 2003 р. і т.д.); x² – квадрат індексу року; cosx – косинус індексу року; прогноз – прогнозні значення інтегрального індексу соціального розвитку, розраховані за допомогою регресійного рівняння

На основі даних таблиці 3.8 за допомогою інструментарію «Аналіз даних, Регресія» було побудовано нелінійне множинне регресійне рівняння:

$$SDI_x = 0.2631 - 0.0763 \cdot x - 0.0017 \cdot x^2 - 0.1015 \cdot \cos x \quad (3.9)$$

де SDI_x – інтегральний індекс соціального розвитку.

Адекватність економетричної моделі (3.9) обумовлена, перш за все, отриманим значенням коефіцієнта детермінації на рівні 91,99%. Це означає, що 91,99% варіації інтегрального індексу соціального розвитку пояснюється часовим фактором, що свідчить про високу якість моделі та її адекватність.

Фактичне значення критерію Фішера 11,49 майже вдвічі перевищує критично допустимий його рівень, що характеризує модель як достовірну.

Результати перевірки побудованої моделі на адекватність представлено в табл. 3.9.

Таблиця 3.9 – Результати статистичного аналізу залежності інтегрального індексу соціального розвитку від часового фактору

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	0,2631	0,0928	2,8341	0,0660	-0,0323	0,5586
x	0,0763	0,0627	1,2164	0,3108	-0,1233	0,2758
x2	-0,0017	0,0085	-0,2014	0,8533	-0,0286	0,0252
cos	-0,1015	0,0478	-2,1214	0,1240	-0,2537	0,0507

Примітка: x – індекс року (1 для 2002 р., 2 для 2003 р. і т.д.); x2 – квадрат індексу року; cos – косинус індексу року; intercept – константа; *Coefficients* – коефіцієнти впливу факторних ознак на результативну; *Standard Error* – стандартна похибка коефіцієнта регресії; *t Stat* – критерій Стьюдента; *P-value* – довірчий інтервал критерію Стьюдента; *Lower 95%* – нижні 95% довірчого інтервалу оцінки параметрів регресії; *Upper 95%* – верхні 95% довірчого інтервалу оцінки параметрів регресії

Результати прогнозування інтегрального індексу соціального розвитку демонструє рис. 3.5. Аналіз даних, представлених на рисунку 3.5, засвідчив, що, на відміну від попередніх показників, інтегральний індекс соціального розвитку демонструє тренд до постійного зростання в прогнозованому періоді. Таким чином, можна відмітити, що соціальна компонента розвитку національної економіки має значний потенціал з точки зору забезпечення ефективності заходів державного регулювання, що має бути враховане при розробці дорожньої карти регуляторних інтервенцій держави.

Використовуючи розраховані прогнози значення інтегрального індексу соціального розвитку, інтегрального індикатора оцінювання ефективності політичних інститутів, композитного індикатора економічного розвитку необхідно привести їх у співставний вигляд.

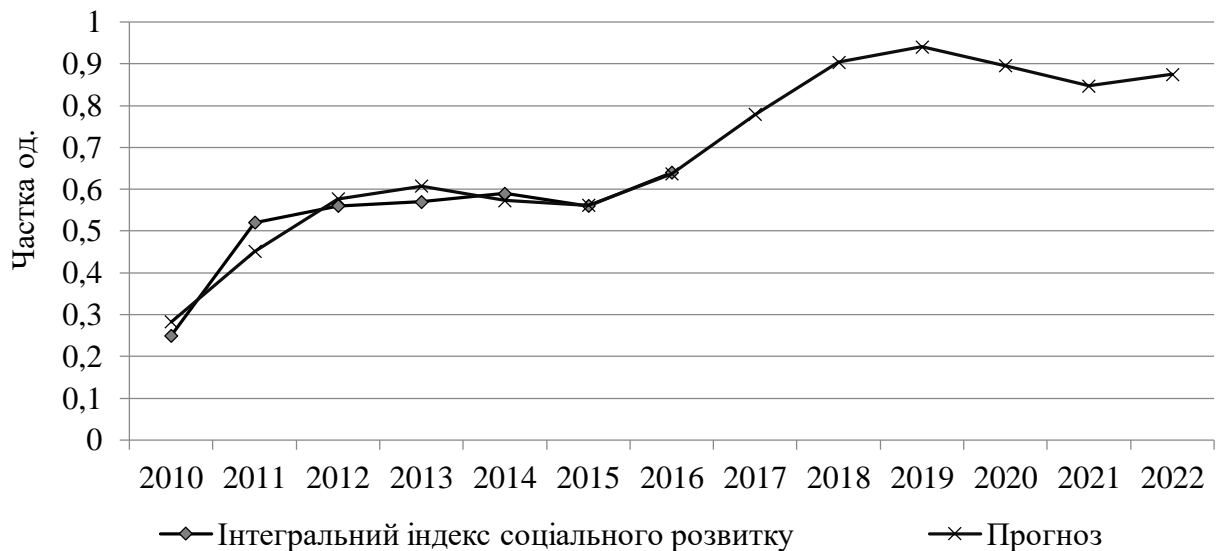

Рисунок 3.5 – Динаміка фактичних та прогнозних значень інтегрального індексу соціального розвитку

Для нормалізації використано формули (3.1), (3.3), (3.4). Результати дослідження демонструє табл. 3.10.

Таблиця 3.10 – Фактичні та нормалізовані прогнозні значення інтегральних індексів соціального, економічного та політичного розвитку

Рік	Фактичні значення			Нормалізовані значення		
	Інтегральний індекс соціального розвитку	Інтегральний індикатор ефективності політичних інститутів	Композитний індикатор економічного розвитку	Інтегральний індекс соціального розвитку	Інтегральний індикатор ефективності політичних інститутів	Композитний індикатор економічного розвитку
2019	0,940	-0,466	0,172	0,438	0,267	0,258
2020	0,895	-0,501	0,187	0,397	0,250	0,245
2021	0,847	-0,535	0,255	0,353	0,233	0,183
2022	0,874	-0,561	0,350	0,378	0,219	0,201

На останньому етапі здійснюється прогнозування інтегрального індикатора стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків. Для прогнозування за формулами (3.5) і (3.6) розраховано кути трикутника в градусах та визначено суму цих кутів.

Результати прогнозування інтегрального індикатора стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків представлено на рис. 3.6.

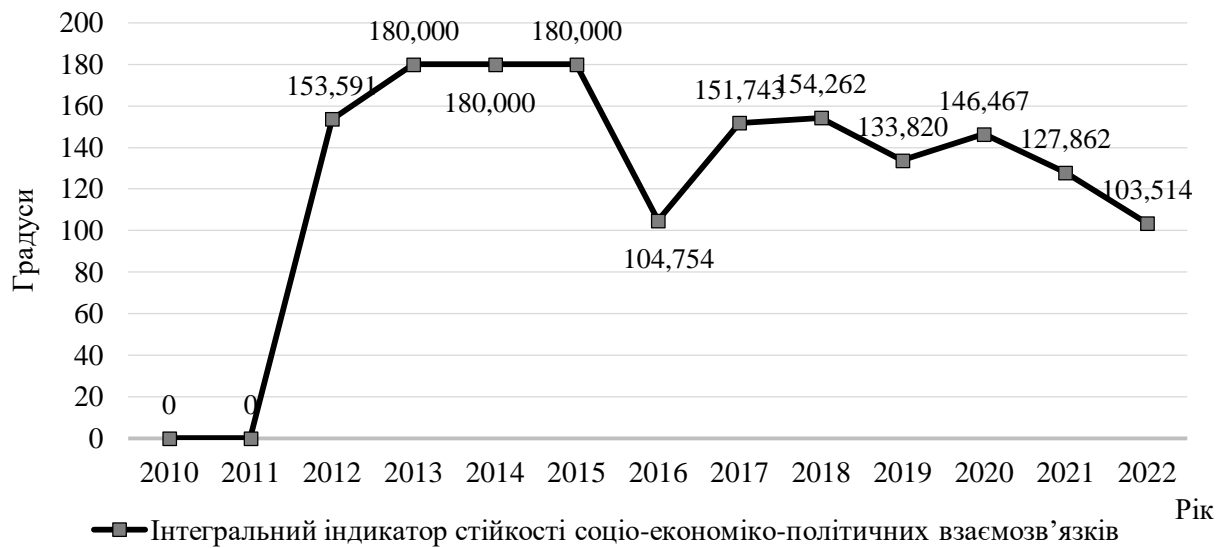

Рисунок 3.6 – Динаміка фактичних і прогнозних рівнів інтегрального індикатора стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків

Аналізуючи результати прогнозування відмітимо, що у період до 2022 р. соціо-економіко-політичні взаємозв'язки в національній економіці України будуть нестійкими (значення інтегрального індикатора є нижчим рівня 180°), що обумовлено поєднанням спадних трендів політичного та економічного розвитку. Позитивно можна оцінити баланс системи «соціальний – економічний – політичний розвиток» протягом 2013–2015 років. Максимальне відносне наближення соціо-економіко-політичних взаємозв'язків національної економіки України до стійкого стану прогнозується у 2021 році. Рівень розбалансування соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у 2019 та 2022 роки майже досягне рівня 2016 року, який є найгіршим за весь період дослідження.

Узагальнення результатів дослідження стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків можна представити у вигляді структурно-логічної схеми, яку демонструє рис. 3.7.

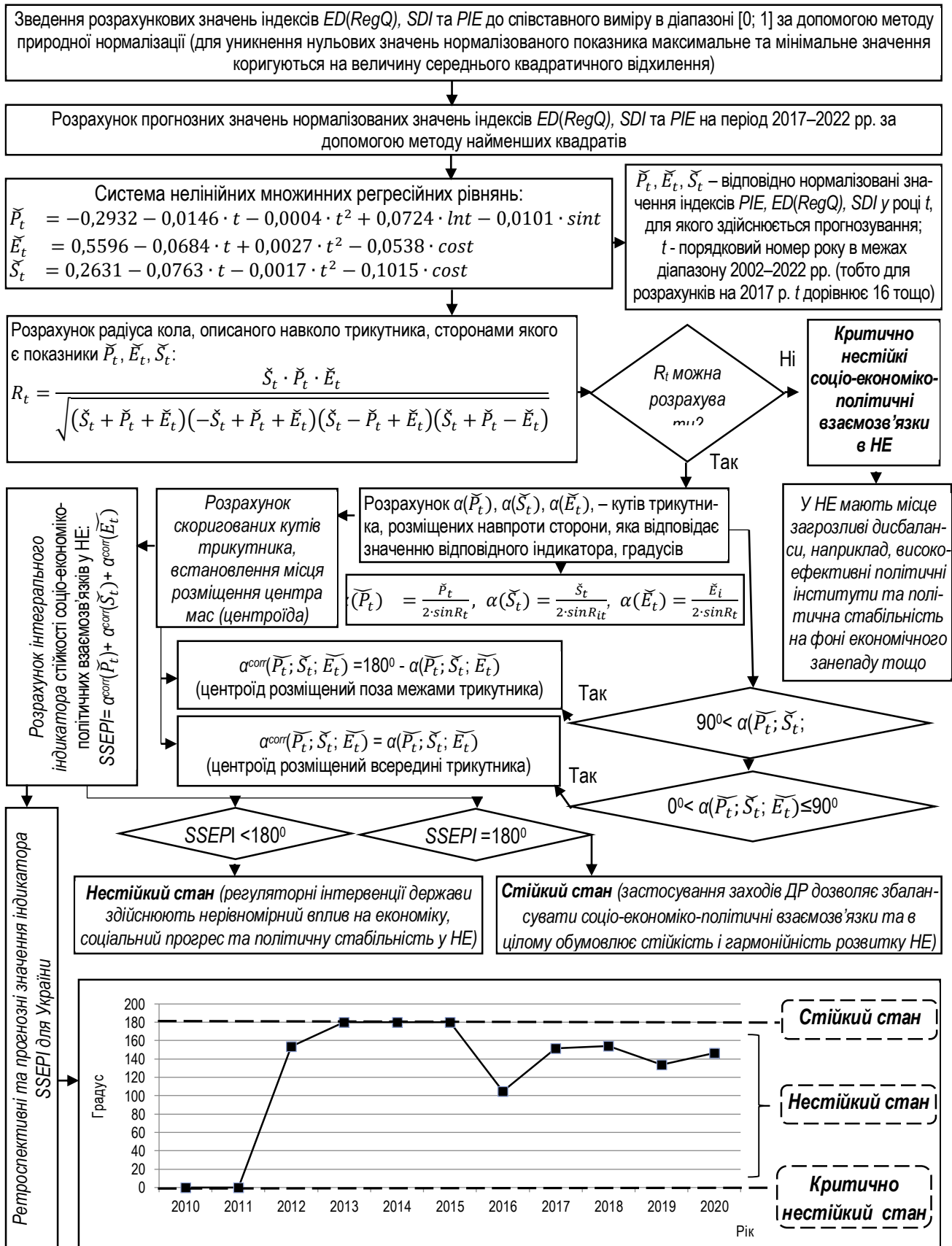

Рисунок 3.7 – Структурно-логічна схема та результати визначення інтегрального рівня стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці (НЕ)

Ретроспективне та перспективне оцінювання інтегрального індикатора стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків засвідчило, що на сучасному етапі та в середньостроковій перспективі розвитку національної економіки України не очікується досягнення збалансованого соціо-економіко-політичного розвитку, оскільки заходи державної політики здійснюють нерівномірний вплив на соціальний, економічний та політичний розвиток. Враховуючи результати прогнозування, необхідною є розробка комплексу регуляторних інтервенцій держави, спрямованих на збалансування соціального, економічного та політичного розвитку національної економіки України в середньостроковій перспективі.

3.2. Науково-методичні засади визначення взаємного впливу соціо-економіко-політичних взаємозв'язків

Визначені показники напрямку та сили впливу заходів державного регулювання на окремі складові економічного, політичного та соціального розвитку, а також результати оцінювання стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків засвідчують неможливість одночасного позитивного впливу інструментів державного регулювання на всі три складові розвитку національної економіки. Обмежуючим фактором досягнення збалансованого позитивного впливу державного регулювання національної економіки є також недостатність обсягу фінансових ресурсів, необхідного для комплексної трансформації національної економіки. Саме тому стратегію реформування державного регулювання національної економіки доцільно розробляти у покроковому форматі з урахуванням пріоритетності застосування регуляторних інструментів з точки зору їх комплексного впливу на соціо-економіко-політичний розвиток.

У даному контексті необхідним напрямком дослідження є оцінювання внутрішніх взаємозв'язків у системі «соціальний розвиток – економічний розвиток – політичний розвиток». Враховуючи багатокомпонентний характер інтегральних показників соціального, економічного та політичного розвитку, дослідження їх взаємного впливу доцільно здійснювати з використанням інструментарію структурного моделювання та факторного аналізу.

Метою структурного моделювання є визначення напрямку та сили взаємозалежності параметрів соціального, економічного та політичного розвитку. Використання даного математичного інструментарію передбачає побудову системи лінійних парних та множинних регресійних рівнянь. Розв'язання даної системи за допомогою застосування двокрокового методу найменших квадратів дозволить визначити параметри взаємного впливу соціального, економічного та політичного розвитку в середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Оцінювання внутрішніх взаємозв'язків у системі соціо-економіко-політичного розвитку доцільно здійснювати окремо у середньостроковій та довгостроковій перспективі, приймаючи до уваги той факт, що вплив окремих складових соціального, економічного та політичного розвитку може бути диференційованим як між собою, так і з точки зору стійкості системи їх взаємозв'язків у різні періоди часу.

Отже, для здійснення структурного моделювання внутрішніх взаємозв'язків в системі «соціальний розвиток – економічний розвиток – політичний розвиток» в середньостроковій перспективі використаємо інструментарій поглиблених методів аналізу програмного пакету Statistica.

Інформаційне забезпечення реалізації науково-методичного підходу формують нормалізовані значення інтегрального індексу соціального розвитку, інтегрального індексу ефективності політичних інститутів, композитного індексу економічного розвитку, а також параметр інтегрального показника стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків – радіус кола, описаного навколо трикутника, сторонами якого

виступають зазначені нормалізовані значення. Масив статистичної інформації за вхідними даними для реалізації структурного моделювання представлено в табл. 3.11.

Для проведення розрахунків використано два типи змінних, для яких прийняті наступні позначення: 1) явні змінні: соціальна – нормалізовані значення інтегрального індексу соціального розвитку, екзогенна змінна; економічна – нормалізовані значення композитного індексу економічного розвитку, ендегенна змінна; політична – нормалізовані значення інтегрального індексу ефективності політичних інститутів, ендегенна змінна; 2) латентні неявні змінні: $LV(S)_t$ – рівень соціального розвитку, $LV(E)_t$ – рівень економічного розвитку, $LV(P)_t$ – рівень політичного розвитку (рис. 3.8).

Таблиця 3.11 – Інформаційне забезпечення структурного моделювання внутрішніх взаємозв'язків в системі «економічний – політичний – соціальний розвиток» в середньостроковій перспективі

Рік	Параметри			
	Інтегральний індикатор ефективності політичних інститутів	Композитний індикатор економічного розвитку	Інтегральний індикатор соціального розвитку	Інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків
2012	0,3465	0,1456	0,2829	0,1780
2013	0,3300	0,1628	0,2984	0,1654
2014	0,2917	0,1968	0,3294	0,1662
2015	0,2957	0,1662	0,2829	0,1514
2016	0,3143	0,1301	0,4070	0,2569
2017	0,2882	0,2223	0,4046	0,2086
2018	0,2799	0,2364	0,4046	0,2075
2019	0,2668	0,2579	0,4377	0,2379
2020	0,2496	0,2449	0,3969	0,2072

Отже, для проведення моделювання внутрішніх взаємозв'язків у системі «економічний – політичний – соціальний розвиток» за допомогою методу структурних рівнянь було побудовано систему лінійних парних та

множинних регресійних рівнянь, загальний вигляд якої демонструє формула (3.10):

$$\begin{cases} \check{E}_t = s_1 \cdot LV(S)_t \\ R_t = LV(SSEPI)_t + r_0 \\ LV(SSEPI)_t = r_1 \cdot LV(S)_t + r_2 \cdot LV(E)_t + r_3 \cdot LV(P)_t \\ LV(E)_t = e_1 \cdot LV(S)_t + e_0 \\ LV(P)_t = p_1 \cdot LV(S)_t + p_2 \cdot LV(E)_t \end{cases} \quad (3.10)$$

де \check{E}_t – нормалізовані значення інтегрального індексу економічного розвитку за t-ий рік;

$LV(S)_t$ – латентна змінна рівня соціального розвитку;

R_t – радіус кола, описаного навколо трикутника, сторонами якого виступають нормалізовані значення інтегрального індексу соціального розвитку, інтегрального індексу ефективності політичних інститутів, композитного індексу економічного розвитку за t-ий рік;

$LV(SSEPI)_t$ – латентна змінна інтегрального рівня стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків;

$LV(E)_t$ – латентна змінна рівня економічного розвитку;

$LV(P)_t$ – латентна змінна рівня політичного розвитку;

$s_1, r_0, r_1, r_2, r_3, e_1, e_0, p_1, p_2$ – константи.

Побудована система одночасних взаємозалежних структурних рівнянь (3.10) є надідентифікованою, тобто, кількість структурних коефіцієнтів перевищує кількість приведених коефіцієнтів. Таким чином, оцінювання структурних коефіцієнтів рівняння за допомогою параметрів приведеної форми моделі є неможливим та вимагає пошуку іншого методу оцінювання. Отже, в даному випадку необхідно застосовувати двокроковий метод найменших квадратів, сутність якого полягає:

1) в приведенні форми моделі до виду, коли ендогенні змінні правої частини рівняння набувають теоретичних числових значень;

2) застосуванні методу найменших квадратів до рівняння, в якому фактичні значення ендогенних змінних правої частини рівняння замінені їх теоретичними значеннями.

Результати визначення параметрів даної системи парних та множинних лінійних регресійних рівнянь, розрахованих за допомогою програмного пакету Statistica, демонструє рис. 3.8.

	Оценки модели (Таблица 3.sta)	
	Оценка Параметра	Стандартн. ошибка
(LV(S)) -1->[Соціальн]	0,195	0,000
(DELTA1) -->[Соціальн]		
(DELTA1) -2- (DELTA1)	0,000	0,000
(LV(E)) -->[Економічн]		
(LV(P)) -->[Політичн]		
(R) -->[R]		
(EPSILON1) -->[Економічн]		
(EPSILON2) -->[Політичн]		
(EPSILON3) -->[R]		
(EPSILON1) -3- (EPSILON1)	0,000	0,000
(EPSILON2) -4- (EPSILON2)	0,000	0,000
(EPSILON3) -5- (EPSILON3)	0,500	0,000
(ZETA1) -->(LV(E))		
(ZETA2) -->(LV(P))		
(ZETA3) -->(R)		
(ZETA1) -6- (ZETA1)	0,115	0,000
(ZETA2) -7- (ZETA2)	0,000	0,000
(ZETA3) -8- (ZETA3)	0,000	0,000
(LV(S)) -9->(R)	-0,268	0,000
(LV(E)) -10->(R)	0,965	0,000
(LV(P)) -11->(R)	0,500	0,000
(LV(S)) -12->(LV(E))	0,307	0,000
(LV(S)) -13->(LV(P))	0,363	0,000
(LV(E)) -14->(LV(P))	0,500	0,000

Рисунок 3.8 – Результати структурного моделювання внутрішніх взаємозв'язків у системі «економічний – політичний – соціальний розвиток» в середньостроковій перспективі

Результати оцінювання дозволили ідентифікувати коефіцієнти, що відображають напрямок та інтенсивність внутрішніх взаємозв'язків індикаторів соціального, економічного та політичного розвитку, а також їх вплив на інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних зв'язків.

Враховуючи числові значення розрахованих параметрів, система структурних рівнянь (3.10) набуває наступного вигляду:

$$\begin{cases} \check{E}_t = 0.195 \cdot LV(S)_t \\ R_t = LV(SSEPI)_t + 0.500 \\ LV(SSEPI)_t = -0.268 \cdot LV(S)_t + 0.965 \cdot LV(E)_t + 0.500 \cdot LV(P)_t \\ LV(E)_t = 0.307 \cdot LV(S)_t + 0.115 \\ LV(P)_t = 0.363 \cdot LV(S)_t + 0.500 \cdot LV(E)_t \end{cases} \quad (3.11)$$

Аналіз системи рівнянь (3.11) дозволяє зробити наступні висновки:

– інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у середньостроковій перспективі характеризується оберненою залежністю від інтегрального індексу соціального розвитку – при зростанні рівня соціального розвитку на 1 одиницю стійкість системи соціо-економіко-політичних взаємозв'язків буде погіршуватись на 0,268. Зазначена залежність обумовлена, по-перше, негативними для економічного розвитку наслідками пріоритетного спрямування бюджетних ресурсів на фінансування соціальних програм та, відповідно, стримуванням інвестиційних процесів та державної підтримки економіки, а по-друге, посилення ролі соціального сектору в державі обумовлює зростання впливу суспільства на політичні процеси, що обумовлює необхідність перебудови політичного режиму та, відповідно, позначається розбалансуванням національної економіки;

– показники економічного та політичного розвитку мають позитивний вплив на рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків (зростання рівнів економічного та політичного розвитку на одиницю забезпечує приріст результативного індикатора на 0,965 та 0,500 одиниці відповідно). У той же час, порівнюючи абсолютні коефіцієнти впливу, можна відмітити, що інтенсивність впливу рівня економічного розвитку на стійкість системи «економічний – політичний –соціальний розвиток» є майже вдвічі вищою за вплив показника політичного розвитку. Таким чином, можна зробити висновок, що в середньостроковій перспективі підвищення стійкості

соціо-економіко-політичних зв'язків має забезпечуватися, в першу чергу, за рахунок зростання рівня економічного розвитку, яке має максимальний мультиплексивний ефект в системі взаємозв'язків національної економіки;

– аналізуючи взаємний вплив складових системи «економічний – політичний – соціальний розвиток» слід відмітити їх позитивну синергію, що відображає напрямок виявлених зв'язків. Так, соціальний розвиток позитивно впливає на економічний та політичний розвиток, у той час як зростання рівня економічного розвитку є каталізатором політичного розвитку. Аналізуючи силу такого впливу, варто звернути увагу на той факт, що максимальний ефект зафіксовано для взаємозв'язків економічного та політичного розвитку (зростання рівня економічного розвитку на 1 одиницю обумовлює покращення рівня політичного розвитку на 0,500 одиниці), тоді як найменшою силою характеризується вплив соціального розвитку на економічний (зростання рівня соціального розвитку на 1 одиницю призводить до зростання рівня економічного розвитку на 0,307 одиниці).

У той же час, важливим етапом використання математичного інструментарію для моделювання економічних процесів є перевірка отриманих результатів на адекватність, що дозволяє підтвердити статистичну значимість та достовірність побудованої моделі. За результатами розрахунку критеріїв адекватності, представлених на рис. 3.9, можна констатувати високий рівень адекватності та статистичної значущості побудованої структурної моделі, про що свідчить:

- наближення поточних значень функції незгоди до мінімуму;
- значення критерію максимуму косинусів залишків, які наближаються до 1;
- значення ICS Criterion (показник УИМ на рис. 3.9), яке наближається до нуля (відображає стійкість структурної моделі до змін масштабу);
- значення RMS стандартних залишків (Root Mean Square Standardized Residual) на рівні менше 0,05, що є свідченням високої точності опису даних (адекватність моделі підтверджують значення показника не більше 0,1).

	Основные итоги	
	Значение	
Функция несогласия	0,000	
Максимум косинуса остатков	0,768	
Макс.по модулю компонента градиента	0,000	
Критерий УУПММ	0,000	
Критерий УИМ	0,000	
МП Хи-квадрат		
Число степеней свободы	0,000	
p-значение		
RMS стандартизованных остатков	0,000	

Рисунок 3.9 – Показники адекватності структурної моделі взаємного впливу внутрішніх соціо-економіко-політичних зв'язків у середньостроковій перспективі

Підтвердженням адекватності побудованої моделі є також графік розподілу нормалізованих залишків (рис. 3.10). Як видно з даних рисунку, розташування точок графіку залишків близько до лінії підтверджує відповідність даних нормальному закону розподілу.

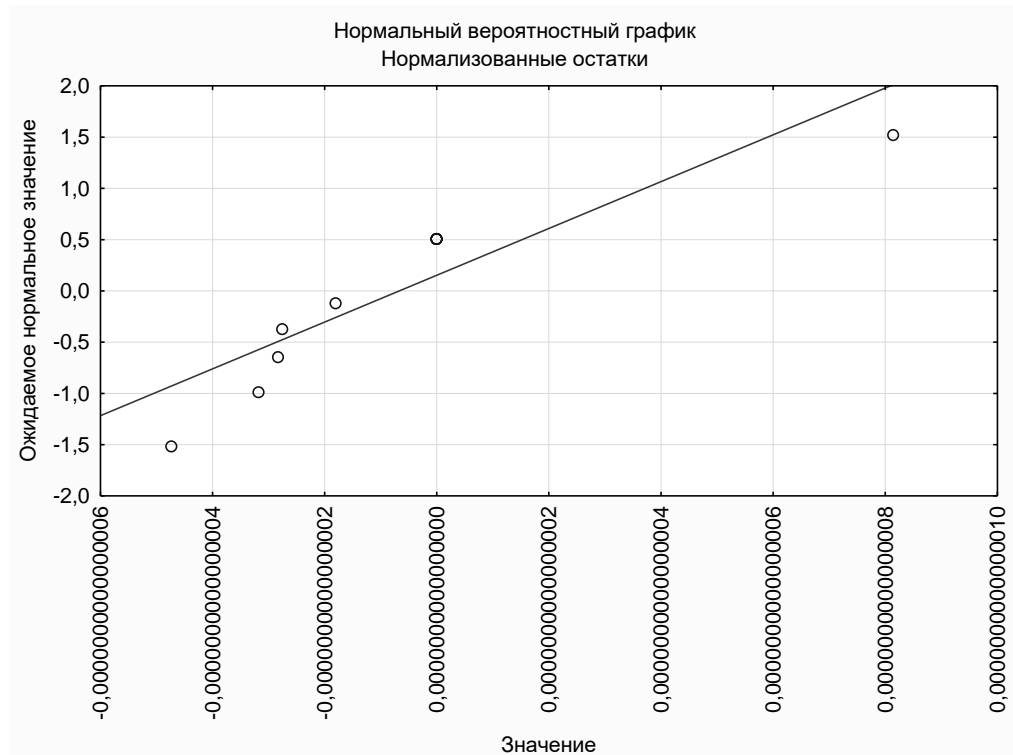

Рисунок 3.10 – Графік нормалізованих залишків структурної моделі взаємного впливу соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у середньостроковій перспективі

У той же час, для прийняття ефективних управлінських рішень в сфері державного регулювання національної економіки важливе значення має не лише ідентифікація напрямку та сили взаємозв'язків напрямків соціального, економічного та політичного розвитку, а і визначення пріоритетності впливу окремих компонент на рівень стійкості в системі «соціальний – економічний – політичний розвиток». Реалізацію даного кроку дослідження слід проводити за допомогою інструментарію факторного аналізу, що у даному випадку ґрунтується на комбінації методу головних компонент та методу кам'янистого осипу.

Оцінювання частки дисперсії інтегрального індикатора стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків під впливом інтегрального індексу соціального розвитку, композитного індексу економічного розвитку та інтегрального індексу ефективності політичних інститутів здійснено за допомогою побудови графіку кам'янистого осипу. Для реалізації даного етапу оцінювання використано програмний пакет Statistica, а саме інструментарій «Аналіз», «Багатомірний аналіз», «Аналіз головних компонент та класифікація».

Представлений на рис. 3.11 графік кам'янистого осипу засвідчив, що для аналізу пріоритетності впливу складових на інтегральний індикатор стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків доцільно розглядати лише перший фактор, оскільки 81,85% дисперсії результативного показника обумовлене варіацією лише одного першого фактора.

У той же час, варто відзначити, що варіація першого фактора характеризує вплив повноцінного вектора параметрів, що характеризують окремо економічний, соціальний та політичний розвиток. Таким чином, результати, отримані за методом кам'янистого осипу, покладено в основу оцінювання вкладу окремих змінних (інтегрального індексу соціального розвитку, композитного індексу економічного розвитку та інтегрального індексу ефективності політичних інститутів) на основі застосування методу головних компонент.

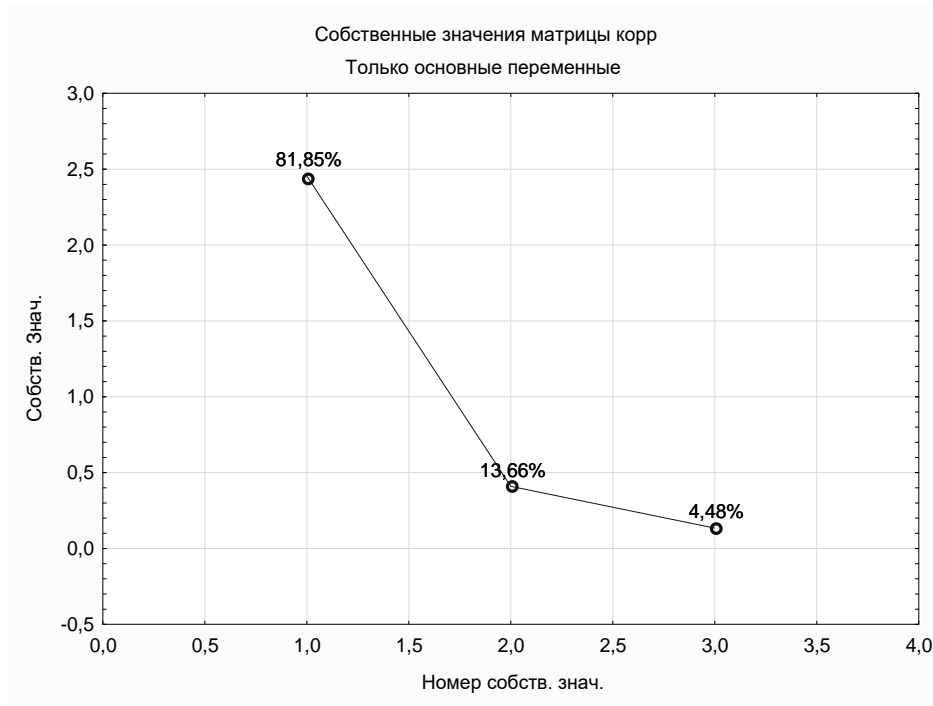

Рисунок 3.11 – Графік кам'янистого осипу дисперсії інтегрального індикатора стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків під впливом індексів економічного, соціального та політичного розвитку

Застосування методу головних компонент дозволило обчислити рівень кореляції у розрізі складових соціо-економіко-політичного розвитку, який демонструє рис. 3.12.

Переменная	Вклад переменных на основе корреляций		
	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Інтегральний індекс ефективності політичних інститутів	0,35970	0,11107	0,52921
Композитний індекс економічного розвитку	0,35139	0,18115	0,46745
Інтегральний індекс соціального розвитку	0,28889	0,70777	0,00332

Рисунок 3.12 – Результати факторного аналізу впливу факторних показників на стійкість оцінювання соціо-економіко-політичних взаємозв'язків

Аналіз даних, наведених на рисунку 3.12, дозволяє визначити кількісну оцінку впливу складових на інтегральний показник стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків. Так, найбільший вплив здійснюють параметри економічного та політичного розвитку – частка їх впливу становить 35,14 % та 35,97 % відповідно. У той же час, індекс соціального розвитку найменшою мірою впливає на рівень стійкості системи «економічний – політичний – соціальний розвиток» – рівень впливу складає 28,89 %.

Таким чином, результати оцінювання свідчать, що в середньостроковому періоді стійкість соціо-економіко-політичного розвитку фактично рівномірно визначається силою впливу окремих складових інтегрального індикатора, що підтверджує необхідність розробки та застосування комплексних інструментів державного регулювання національної економіки. У той же час, варто відмітити менш значну роль впливу соціального розвитку порівняно з параметрами економічного та політичного розвитку, що свідчить про відсутність в Україні сформованої системи дієвих інструментів соціального регулювання розвитку національної економіки. Таким чином, у середньостроковій перспективі система державного регулювання економіки має бути спрямована, в першу чергу, на забезпечення економічного та політичного розвитку, що, в результаті, дозволить досягти збалансованого та стійкого стану національної економіки більш швидкими темпами, ніж у випадку спрямування регуляторних інструментів на досягнення соціального розвитку.

Важливого значення з точки зору забезпечення стратегічного розвитку системи державного регулювання національної економіки набуває оцінювання структурних взаємозв'язків у системі «економічний – політичний – соціальний розвиток» у довгостроковій перспективі. Масив статистичних даних для проведення даного етапу оцінювання представлено в табл. 3.12.

Таблиця 3.12 – Інформаційне забезпечення структурного моделювання внутрішніх взаємозв'язків в системі «економічний – політичний – соціальний розвиток» в довгостроковій перспективі

Рік	Параметри			
	Інтегральний індикатор ефективності політичних інститутів	Композитний індикатор економічного розвитку	Інтегральний індикатор соціального розвитку	Інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків
2012	0,3465	0,1456	0,2829	0,1780
2013	0,3300	0,1628	0,2984	0,1654
2014	0,2917	0,1968	0,3294	0,1662
2015	0,2957	0,1662	0,2829	0,1514
2016	0,3143	0,1301	0,4070	0,2569
2017	0,2882	0,2223	0,4046	0,2086
2018	0,2799	0,2364	0,4046	0,2075
2019	0,2668	0,2579	0,4377	0,2379
2020	0,2496	0,2449	0,3969	0,2072
2021	0,2326	0,1827	0,3533	0,1967
2022	0,2194	0,2006	0,3779	0,2406

Загальний вигляд системи одночасних лінійних парних та множинних регресійних рівнянь для проведення структурного моделювання в довгостроковій перспективі можна представити наступним чином:

$$\begin{cases} \check{P}_t = s_1 \cdot LV(P)_t \\ R_t = LV(SSEPI)_t + r_0 \\ LV(SSEPI)_t = r_1 \cdot LV(P)_t + r_2 \cdot LV(E)_t + r_3 \cdot LV(S)_t \\ LV(E)_t = e_1 \cdot LV(P)_t + e_0 \\ LV(S)_t = p_1 \cdot LV(P)_t + p_2 \cdot LV(E)_t \end{cases} \quad (3.12)$$

де \check{P}_t – нормалізовані значення інтегрального індексу ефективності політичних інститутів за t-ий рік;

R_t – радіус кола, описаного навколо трикутника, сторонами якого виступають нормалізовані значення інтегрального індексу соціального розвитку, інтегрального індексу ефективності політичних інститутів, композитного індексу економічного розвитку за t-ий рік;

$LV(S)_t$ – латентна змінна рівня соціального розвитку;

$LV(SSEPI)_t$ – латентна змінна інтегрального рівня стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків;

$LV(E)_t$ – латентна змінна рівня економічного розвитку;

$LV(P)_t$ – латентна змінна рівня політичного розвитку;

$s_1, r_0, r_1, r_2, r_3, e_1, e_0, p_1, p_2$ – константи.

Ідентифікацію параметрів системи системи парних та множинних лінійних регресійних рівнянь (3.12) реалізовано за допомогою програмного пакету Statistica. Результати розрахунків, проведених за допомогою двокрокового методу найменших квадратів, представлені на рисунку 3.13.

	Оценки модели (Таблица 3.sta)	
	Оценка Параметра	Стандартн. ошибка
(LV(P)) -1->[Політичн]	0,345	0,000
(DELTA1) -->[Політичн]		
(DELTA1) -2-(DELTA1)	0,000	0,000
(LV(E)) -->[Економічн]		
(LV(S)) -->[Соціальн]		
(R) -->[R]		
(EPSILON1) -->[Економічн]		
(EPSILON2) -->[Соціальн]		
(EPSILON3) -->[R]		
(EPSILON1) -3-(EPSILON1)	0,000	0,000
(EPSILON2) -4-(EPSILON2)	0,000	0,000
(EPSILON3) -5-(EPSILON3)	0,500	0,000
(ZETA1) -->(LV(E))		
(ZETA2) -->(LV(S))		
(ZETA3) -->(R)		
(ZETA1) -6-(ZETA1)	0,191	0,000
(ZETA2) -7-(ZETA2)	0,000	0,000
(ZETA3) -8-(ZETA3)	0,000	0,000
(LV(S)) -9->(R)	0,224	0,000
(LV(E)) -10->(R)	0,112	0,000
(LV(P)) -11->(R)	0,492	0,000
(LV(P)) -12->(LV(E))	0,391	0,000
(LV(P)) -13->(LV(S))	0,904	0,000
(LV(E)) -14->(LV(S))	-0,692	0,000

Рисунок 3.13 – Результати структурного моделювання внутрішніх взаємозв'язків у системі «економічний – політичний – соціальний розвиток» в довгостроковій перспективі

Отже, застосування двокрокового методу найменших квадратів для визначення параметрів системи структурних одночасних лінійних регресійних рівнянь (3.12) дозволяє перетворити її до наступного вигляду:

$$\left\{ \begin{array}{l} \check{P}_t = 0.345 \cdot LV(P)_t \\ R_t = LV(SSEPI)_t + 0.500 \\ LV(SSEPI)_t = 0.224 \cdot LV(P)_t + 0.112 \cdot LV(E)_t + 0.492 \cdot LV(S)_t \\ LV(E)_t = 0.391 \cdot LV(P)_t + 0.191 \\ LV(S)_t = 0.904 \cdot LV(P)_t - 0.692 \cdot LV(E)_t \end{array} \right. \quad (3.13)$$

Аналізуючи результати оцінювання, отримані в довгостроковій перспективі, варто відмітити наявність певних відмінностей порівняно з показниками впливу, отриманими в середньостроковому періоді. Так, рівень соціального розвитку характеризується зміною напрямку впливу на інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків з негативного на позитивний, причому сила впливу характеризується зростанням інтегрального індикатора на 0,492 одиниці при збільшенні латентної змінної характеристики рівня соціального розвитку на 1 одиницю.

У той же час, параметри економічного та політичного розвитку демонструють збереження позитивного напрямку впливу на стійкість соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у довгостроковому періоді. Однак, порівняно з результатами оцінок для середньострокового періоду, можна відмітити зниження рівня такого впливу як для показника економічного розвитку (коефіцієнт впливу знизився з 0,965 до 0,112), так і для параметра політичного розвитку (зниження зміни інтегрального рівня стійкості з 0,500 до 0,224 при зростанні рівня політичного розвитку на 1 одиницю).

Оцінені значення коефіцієнтів взаємного впливу складових соціо-економіко-політичного розвитку свідчать, що максимальний рівень впливу має рівень політичного розвитку на рівень соціального розвитку, причому такий вплив є позитивним – зростання рівня політичного розвитку на 1 одиницю обумовлює підвищення рівня соціального розвитку на 0,904

одиниці. Позитивним, але менш значним є вплив політичного розвитку на рівень економічного розвитку (коефіцієнт такого впливу становить 0,391), що цілком закономірно, враховуючи той факт, що соціальний сектор більшою мірою залежить від бюджетного фінансування, а отже, характеризується визначальним впливом політичних рішень на його розвиток, у той час як ринкова економіка є самоорганізованою системою, яка може адаптуватися до поточних умов політичного розвитку. У той же час, варто звернути увагу на той факт, що між рівнем економічного та політичного розвитку в довгостроковій перспективі виявлено обернений зв'язок – зростання економічного розвитку на 1 одиницю призводить до погіршення рівня соціального розвитку на 0,692 одиниці. Такі взаємозв'язки обумовлені наявністю дисбалансів державного регулювання національної економіки України, які виникають під впливом перманентного дефіциту бюджетних ресурсів, фактичної відсутності середнього класу та невідповідності темпів економічного розвитку, темпам соціального розвитку. Так, економічне зростання держави не супроводжується пропорційним приростом показників добробуту, соціального забезпечення та можливостей населення, а спрямування зусиль держави на розбудову та відновлення економіки створює додаткове навантаження на соціальний сектор, що особливо актуально в умовах поточного зовнішньополітичного конфлікту (наприклад, запровадження військового збору).

Узагальнюючи результати структурного моделювання внутрішніх взаємозв'язків у системі «економічний – політичний – соціальний розвиток» можна відмітити, що при зростанні часового горизонту дослідження пріоритетності впливу на стійкість соціо-економіко-політичних зв'язків у національній економіці набуває латентна змінна соціального розвитку, що є цілком закономірним, враховуючи визначальну роль рівня розвитку суспільства у забезпеченні економічного прогресу та політичної стабільності. Так, підвищення стандартів життя та рівня кваліфікації населення створює умови для накопичення та інвестування заощаджень, розвитку приватного

підприємництва та формування якісно нового ринку праці, що створює підґрунтя довгострокового економічного зростання, а посилення соціальних зв'язків та соціальної активності є важливим чинником забезпечення громадської участі та контролю за розвитком політичних процесів та обумовлює розвиток демократії у країні.

Розрахунок параметрів адекватності побудованої структурної моделі (рис. 3.14) в цілому засвідчує її достовірність та статистичну значущість. Так, нульове значення функції незгоди відображає адекватність моделі (нормативом адекватності є прямування зазначеної функції до мінімуму).

	Основные итоги	
	Значение	
Функция несогласия	0,000	
Максимум косинуса остатков	0,000	
Макс.по модулю компонента градиента	0,000	
Критерий УУГММ	-39996,000	
Критерий УИМ	9999,000	
МП Хи-квадрат		
Число степеней свободы	-4,000	
p-значение		
RMS стандартизованных остатков	263,234	

Рисунок 3.14 – Показники адекватності структурної моделі взаємного впливу соціо-економіко-політичних зв'язків у довгостроковій перспективі

Підтвердженням високої описової здатності побудованої моделі є рисунок 3.15, з якого можна відмітити, що точки на графіку нормалізованих залишків структурної моделі розташовані близько до лінії, що характеризує відповідність даних нормальному закону розподілу.

Проведені емпіричні розрахунки створюють науково-методичне підґрунтя для розробки стратегічних та тактичних напрямків реформування системи державного регулювання національної економіки України. З урахуванням вимог щодо забезпечення стійкості структурних соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у середньостроковому періоді пріоритетним напрямком державного регулювання має виступати економічний розвиток країни. У довгостроковій перспективі застосування

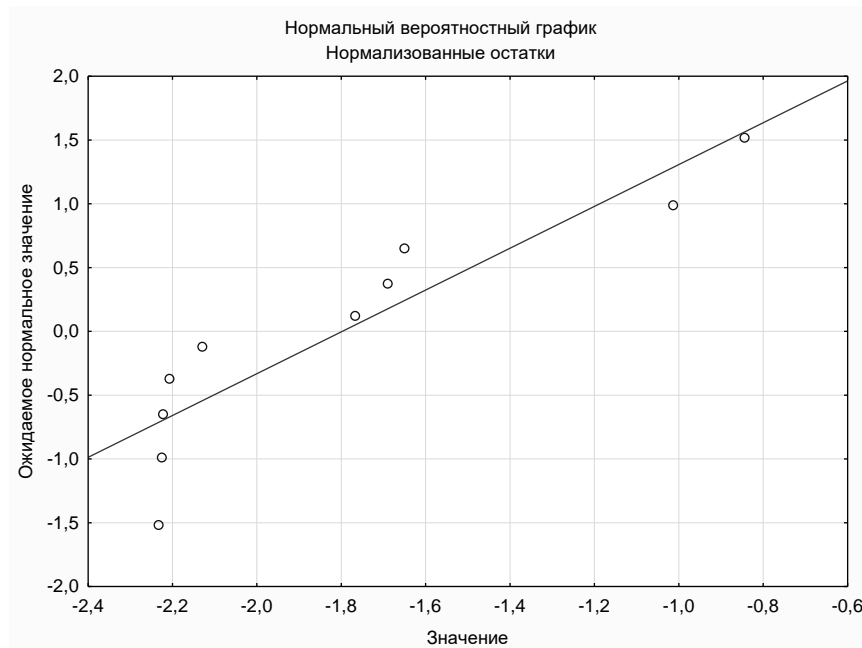

Рисунок 3.15 – Графік нормалізованих залишків структурної моделі взаємного впливу соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у довгостроковій перспективі

важелів державного впливу на національну економіку має зосереджуватися на досягненні позитивних соціальних змін. Такий підхід дозволить уникнути деструктивного впливу соціо-економіко-політичних дисбалансів та забезпечить позитивну синергію соціальних, економічних та політичних трансформацій.

3.3 Концептуальні напрямки реформування системи державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків

Державне регулювання національної економіки є системоутворюючим чинником забезпечення стійкого розвитку, підвищення національної конкурентоспроможності країни, підтримання економічної безпеки та ефективного функціонування ринку. На сучасному етапі розвитку економіка

України проходить через ряд галузевих та секторальних реформ, ефективна реалізація яких є запорукою довгострокового економічного зростання та переходу країни на новий рівень розвитку у світовому економічному просторі. У той же час, забезпечення помітного прогресу реформування національної економіки можливе лише при реалізації комплексного підходу та врахування системи соціальних, економічних та політичних взаємозв'язків у процесі втілення ключових трансформаційних заходів. Експертні оцінки та практичні рекомендації щодо проведення реформ державного регулювання економіки надано багатьма міжнародними організаціями. У той же час, залишаються невирішеними питання узгодження соціальних, економічних та політичних ефектів проведення реформ державного регулювання національної економіки.

Система державного регулювання національної економіки має містити у собі комплекс інструментів та важелів впливу на різні сфери та галузі національного господарства. Пріоритети державної політики та стадія економічного розвитку країни визначають напрямок дії інструментів державного регулювання та об'єкти першочергового їх впливу. Однак, останнім часом спостерігається трансформація підходів до здійснення державного регулювання в напрямку розробки його напрямків з одночасним урахуванням економічних, соціальних та політичних зв'язків. Так, визначено, що діяльність регуляторних інститутів має здійснюватися в контексті економічного, політичного і соціального середовища, а поточний стан такого середовища визначає форми державного регулювання [27]. Категорія «соціальне регулювання» використовується неурядовою організацією «Комітет для економічного розвитку» (CED). Даним підходом визначено, що регулювання економіки має забезпечувати споживачів, працівників та інвесторів прозорою інформацією про продукти і послуги, а також дотримуватися вимог справедливого розподілу чистої вигоди. Такий підхід має назву «соціального регулювання» [66]. Ефективність державного регулювання значною мірою залежить від готовності суспільства сприймати

дію заходів впливу, а також від прийнятих політичних рішень. З іншого боку, аналіз дії регуляторних заходів має бути сигналом для політичних структур щодо напрямків державного регулювання [67]. Особливого значення необхідність політичного і соціального консенсусу набуває в процесі реформування системи державного регулювання [65].

Розробка концепції державного регулювання національної економіки з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків має базуватися на врахуванні сильних та слабких сторін економічного, соціального та політичного розвитку України. Проведений на попередніх етапах дослідження аналіз зміни місця України у ряді міжнародних рейтингів засвідчив наявність ряду проблем, пов'язаних з реалізацією економічних, соціальних та політичних трансформацій, які призвели до послаблення позиції держави у глобальному просторі. У даному контексті доцільно більш детально проаналізувати оцінки структурних елементів, що формують індекси політичного, економічного і соціального розвитку для виокремлення потенційних каталізаторів та інгібіторів стійкості системи «соціальний – економічний – політичний розвиток».

Отже, найбільш комплексним параметром політичного розвитку слід вважати щорічний рейтинг оцінки демократії, який публікує Міжнародна організація Freedom House. Даний рейтинг дозволяє визначити політичний режим у країні та формується за бальною шкалою від 1 до 7, де 1 – найбільш демократичний режим, 7 – найменш демократичний режим [58]. Відповідно до даних рейтингу Україна належить до групи країн з перехідним державним управлінням та гібридним режимом, причому можна відмітити погіршення загального рівня з показника 4,39 бала у 2009 році до 4,61 у 2017 році. У той же час, найгіршу загальну оцінку політичного режиму було отримано за підсумками 2014 року – 4,93 бала. Зазначений рейтинг є композитним та враховує 7 окремих напрямків, за якими оцінюється рівень демократії політичного режиму. З рис. 3.16 можна відмітити, що найбільш проблемними протягом всього періоду дослідження в Україні залишаються напрямки

місцеве державне управління, судова система та незалежність, а також корупція. Причому за напрямком місцеве демократичне управління спостерігаються позитивні зрушення після 2015 року, що є результатом децентралізації влади та створення об'єднаних територіальних громад, тоді як показники судової системи та незалежності і корупції характеризуються їх найгіршим рівнем протягом 2012-2016 років та лише за підсумками 2017 року демонструють незначне покращення, що може бути пов'язано з реалізацією судових та антикорупційних реформ. У той же час, поточний рівень показників є недостатнім для ефективного функціонування демократичного політичного режиму.

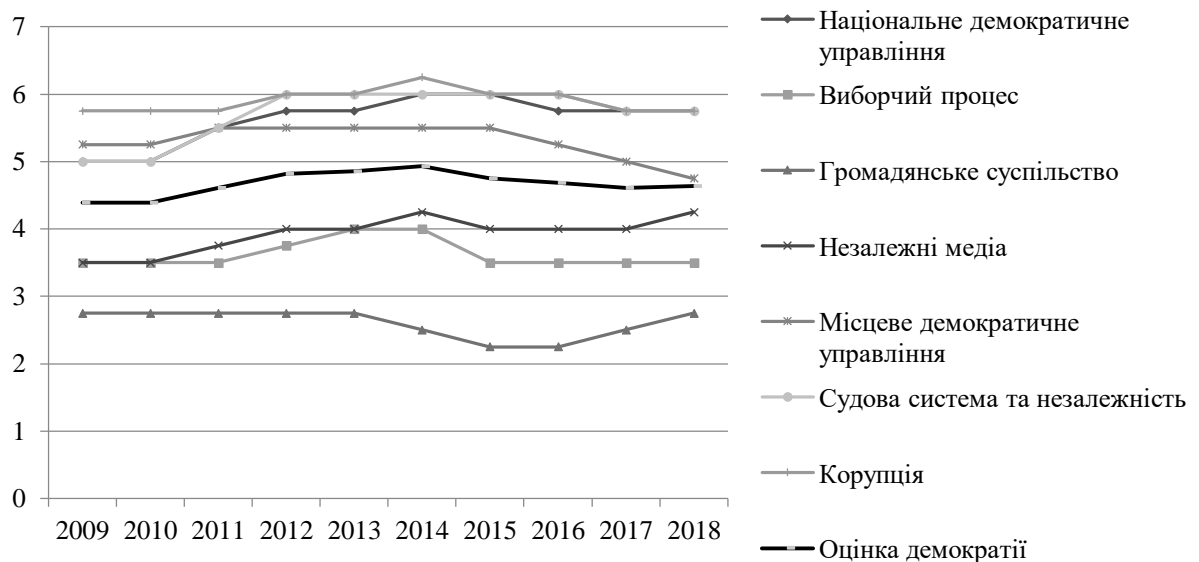

Рисунок 3.16 – Оцінки демократії в Україні протягом 2009-2018 рр. (складено за даними [58])

З іншого боку, перспективними для розбудови демократії в Україні є напрямки виборчий процес, громадянське суспільство та незалежні медіа. Особливої уваги потребує саме напрямок громадянське суспільство, динаміка якого протягом всього аналізованого періоду демонструвала позитивні тенденції, однак, за підсумками 2017 року зростання нетолерантності та посилення крайніх правих політичних сил призвело до

певного погіршення позиції за даним блоком оцінювання. За напрямком виборчий процес можна відмітити несуттєві коливання в напрямку погіршення показника у 2012-2014 роках та відновлення попереднього рівня протягом 2015-2018 років за наслідками проведення місцевих виборів у 2015 році. Слід відзначити також загальне погіршення за напрямком незалежні медіа, ключовою проблемою яких в Україні залишається їх підконтрольність бізнес-структурам, що створює перешкоди для реалізації демократичного режиму.

Комплексну оцінку економічного стану країни можна здійснити за допомогою аналізу компонентів Індексу глобальної конкурентоспроможності (рис. 3.17).

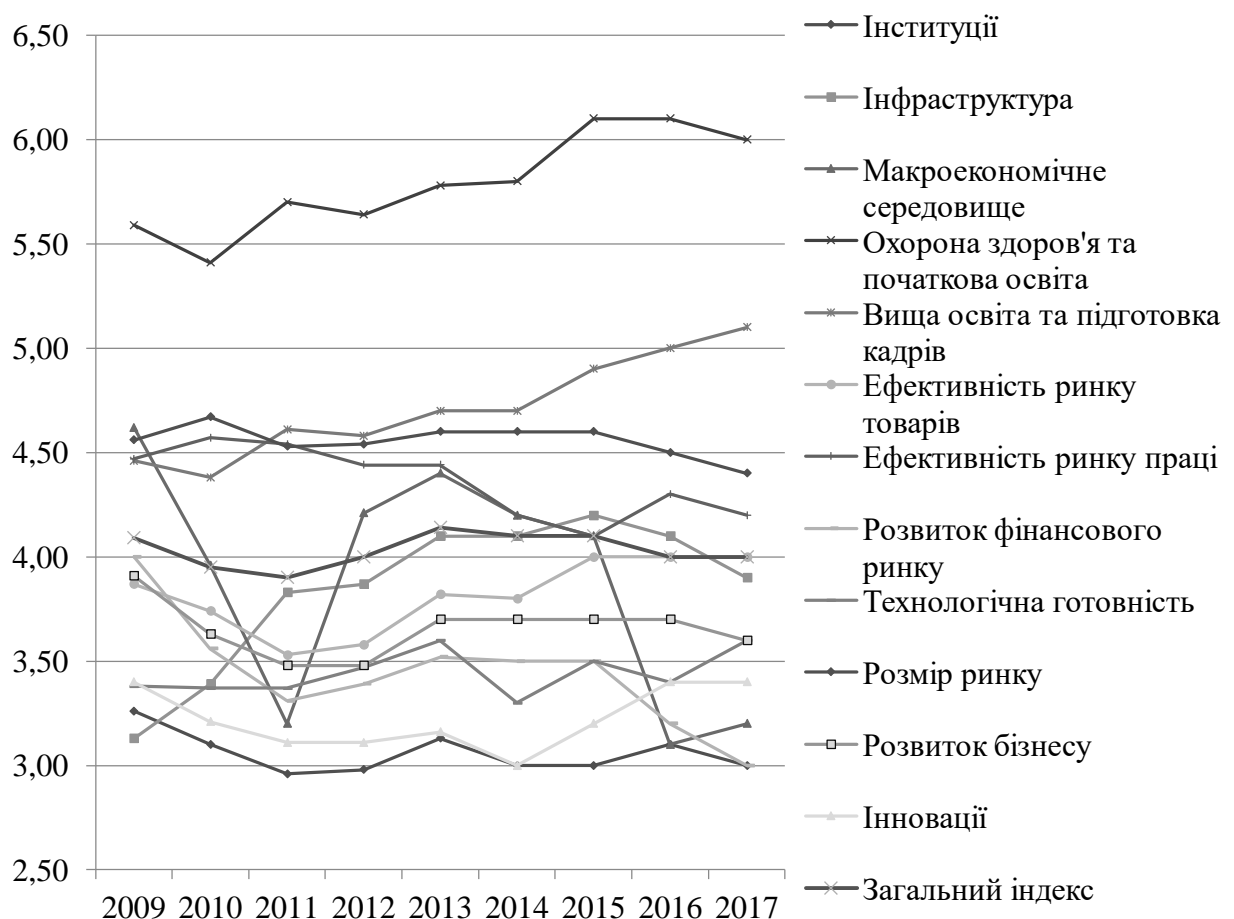

Рисунок 3.17 – Динаміка Індексу глобальної конкурентоспроможності України за період 2009-2017 рр. (складено за даними [95])

Показник сформовано за бальною шкалою від 1 до 7, причому зростання індексу відображає покращення національної економіки. За даними Всесвітнього економічного форуму станом на 2009 рік Україна посідала 72 місце в загальному рейтингу з 134 країн, тоді як у 2017 році погіршила свою позицію до 85 місця з 138 країн, тоді як протягом періоду дослідження найкращу значення індексу було отримано у 2013 році – 4,14 бала з 7 можливих.

Індекс формується з 12 окремих показників, об'єднаних у три блоки – базові вимоги, драйвери ефективності, інновації. Аналізуючи сильні та слабкі місця конкурентоспроможності національної економіки України у розрізі окремих блоків, відмітимо, що за блоком базові вимоги найкраща позиція спостерігається для показника охорона здоров'я та початкова освіта – протягом всього періоду дослідження його значення становило не менше 5,4 бала, а в динаміці відбувається стійке зростання. Досить високі значення спостерігаються також для показника інфраструктури, однак в останні роки зафіксоване певне скорочення його оцінок. У той же час, такі базові вимоги як інституції та макроекономічне середовище характеризуються суттєво нижчим рівнем загальних оцінок, причому в останні роки для показника інституцій можна відмітити зростання порівняно з початком аналізованого періоду, тоді як показник макроекономічного середовища суттєво погіршує свою позицію.

Характеризуючи блок драйверів ефективності варто звернути увагу на три параметри – вища освіта та підготовка кадрів, ефективність ринку праці та розмір ринку, які можна вважати сильними сторонами національної економіки. Зазначені показники демонструють як загальний високий рівень, так і позитивну динаміку, яка особливо чітко спостерігається за напрямком вища освіта та підготовка кадрів. Потенційними драйверами ефективності національної економіки є також ефективність ринку товарів та технологічна готовність – попри їх суттєво нижчий рівень ніж показники попередньо зазначених індикаторів даного блоку тенденція до перманентного

покращення оцінок свідчить про зростання можливостей розвитку національної економіки. З іншого боку, негативно можна відмітити параметр розвитку фінансового ринку, який протягом аналізованого періоду характеризувався суттєвим зниженням оцінок, що створює значні перешкоди розвитку ринкових відносин та свідчить про погіршення інвестиційного клімату України.

Останнім напрямком аналізу є інновації та розвиток. Відмітимо, що в цілому за даним блоком рівень України є суттєво нижчим, ніж за попередніми напрямками. Однак, певні позитивні характеристики слід відмітити стосовно загального ступеня розвитку бізнесу, а також тенденції до відновлення показника інновацій, що може бути використано та поглиблено в довгостроковій перспективі.

Узагальнюючим показником соціального розвитку є Індекс соціального прогресу, розроблений американською організацією The Social Progress Imperative у 2013 році [74]. Представлені для України значення індексу за період 2014-2017 років засвідчили, що в цілому значення індексу є вищими за середній рівень, а протягом періоду аналізу відсутні значні зрушення. У той же час, варто відмітити той факт, що базові людські потреби забезпечуються на високому рівні, напрямком основи добробуту в цілому можна охарактеризувати як достатній, тоді як напрямком можливості, порівняно з іншими показниками, має суттєво нижчий рівень. Таким чином, аналіз соціальних аспектів засвідчив недостатній рівень соціального розвитку саме з точки зору ефективного впливу суспільства на процес реформування державного регулювання економіки.

В процесі формування концепції трансформації державного регулювання варто також звернути увагу на існуючі міжнародні підходи та рекомендації щодо побудови системи державного регулювання.

Так, Економічною комісією форуму Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва розроблено рекомендації щодо проведення регуляторних реформ. Зокрема, визначено, що необхідними кроками

реалізації ефективних реформ у сфері державного регулювання мають виступати:

- готовність до здійснення реформ у всіх секторах регулювання, що збільшує ефективність досягнення встановлених регуляторних цілей та завдань, а також зменшує опозиційні бар'єри та бюрократичну і політичну інерцію;

- встановлення чітких цілей політики та засобів їх досягнення, що сприятиме системності та стійкості процесу реформування, а також дозволяє конкретизувати відповідальність за використання регуляторних повноважень;

- підвищення ефективності координації та співпраці через створення загальних рамок, що допомагає забезпечити узгодженість та комплексність регуляторного середовища;

- уповноваження та залучення адміністрації до регуляторних дій, що дозволяє подолати протидію держслужбовців при проведенні регуляторних реформ, викликану конфліктом з інтересами окремих груп;

- посилення прозорості проведення реформ та підвищення довіри до них шляхом уточнення відповідності регуляторних реформ загальним економічним та соціальним цілям;

- забезпечення прозорості цілей уряду та стратегій реформування, що дозволяє створювати підзвітність за результати та координувати уряд і громадян [27].

Фахівцями Світового банку визначено, що реформи публічного сектору мають здійснюватися з урахуванням трьох пріоритетів – внутрішні правила та обмеження, голосування та партнерство, конкуренція. Під внутрішніми правилами та обмеженнями розуміється функціонування єдиної системи, яка поєднує внутрішній облік та аудит, бюджетні правила та публічні послуги, незалежні наглядові органи та забезпечує незалежність центрального банку. Залучення громадськості до регуляторних процесів комплексно втілюється через голосування та партнерство та забезпечується через децентралізацію

повноважень та зворотний зв'язок. Конкуренція реалізується через приватне партнерство в створенні інфраструктури, механізми альтернативного вирішення суперечок, формування ринкових відносин [65].

Неурядовою організацією «Комітет для економічного розвитку» (CED) розроблено перелік рекомендацій, яких варто дотримуватися при розробці регуляторної політики економіки з урахуванням соціального регулювання:

- узгодження очікуваних вигід та витрат на проведення регуляторних програм при їх написанні;
- усунення чи коригування існуючих обмежень, які запобігають розгляду вигід та пільг регуляторними організаціями;
- створення професійної непов'язаної організації для проведення регуляторного аналізу;
- встановлення вимог для аналізу регуляторного впливу та співвідношення витрат і вигід до запровадження системи регулювання в дію;
- регулярна публікація найбільш значимих цілей регулювання кожним органом, що здійснює таке регулювання;
- спрямування зусиль та ресурсів на аналіз інформації щодо регулювання;
- щорічні звіти про витрати та вигоди регуляторної політики, що дозволяє створювати «регулятивний бюджет» [66].

Варто звернути увагу на підхід Організації економічного співробітництва і розвитку, відповідно до якого в процесі удосконалення регуляторної політики пріоритетними є наступні питання:

1) Чи правові та конституційні практики узгоджуються та підтримуються верховенством права? Ефективна регуляторна політика має забезпечувати неупереджене функціонування правової системи, яка чинить рівне правосуддя та створює умови для функціонування системи оскарження адміністративних рішень.

2) Чи є нормативні акти, діяльність регуляторних органів, процеси регулювання прозорими та доступними? Прозорість та підзвітність знижує

ризика впливу зацікавлених сторін на регуляторні процеси, забезпечує залучення суспільства до прийняття політичних рішень та покращує якість регулювання.

3) Чи проаналізовано регулювання з точки зору його необхідності та ефективності у досягненні політичних цілей? Впровадження регуляторних заходів завжди пов'язується з ризиками неефективності, яким може запобігти інтегрована система аналізу регулювання, яка має бути спрямована на визначення об'єктивності встановлення політичних цілей та їх відповідності реальним потребам суспільства.

4) Чи є регулювання простим та усуває зайве адміністративне навантаження? Негативними проявами складної системи регулювання є зростання можливостей корупції та розвиток неформальної економіки, а також відсутність чіткого розуміння регуляторних процедур в суспільстві, що призводить до бюрократичної плутанини та порушення інтересів, тому зменшення адміністративних витрат на реалізацію регуляторної політики стимулює її економічну ефективність.

5) Чи регуляторне та нормативно-правове забезпечення є ефективним у боротьбі з корупцією? Необхідним напрямком протидії корупції є функціонування громадських установ та галузевих регуляторів, уповноважених перевіряти та контролювати економічні процеси для запобігання корупції та притягнення до відповідальності осіб, винних у корупційних діях [67].

Враховуючи вітчизняні реалії функціонування національної економіки та міжнародні практики державного регулювання, відзначимо, що реформування державного регулювання національної економіки України має здійснюватись у розрізі ряду концептуальних напрямків, які мають бути спрямовані на вирішення найбільш значимих проблем соціального, економічного та політичного розвитку.

Визначені на попередніх етапах дослідження проблеми погіршення соціальних зв'язків та соціальної активності у складі інтегрального індексу

соціального розвитку, низький рівень показника можливості за Індексом соціального прогресу, погіршення показників громадянського суспільства за Індексом оцінки демократії обумовлюють необхідність посилення громадської участі. Інструментами досягнення даного напрямку є залучення громадян до розроблення програм державного регулювання національної економіки, функціонування системи зворотного зв'язку; посилення громадського контролю за виконанням цілей; визначення відповідальних сторін та засобів впливу на них.

Особливого значення даний напрямок набуває з точки зору підвищення ефективності стратегічного планування національних програм соціального, економічного та політичного розвитку як за окремими напрямками, так і у їх комплексі [114]. Практичним втіленням даного напрямку має стати залучення громадськості до процесу визначення цільових індикаторів соціального, економічного та політичного розвитку, які є цільовими для застосування інструментів державного регулювання. Саме державне програмування національної економіки має стати запорукою стійкого соціо-економіко-політичного розвитку. У даному контексті ключовими кроками є обґрунтування цільових значень (таргетів) відібраних індикаторів, які мають бути досягнуті в короткостроковій перспективі, а також визначення критичних рівнів значень даних індикаторів та їх відхилень від встановлених таргетів, досягнення яких свідчатиме про виникнення дисбалансів національної економіки [111]. Залучення громадськості до даних процесів, з одного боку, дозволить краще врахувати наявний потенціал для досягнення встановлених показників, а з іншого боку – посилить загальне розуміння важливості визначених цілей та, відповідно, забезпечить максимізацію зусиль, спрямованих на їх досягнення.

Низькі рейтингові позиції України за Індексом відкритості бюджету свідчать про його обмежену відкритість на даному етапі розвитку, що, з урахуванням інших умов функціонування національної економіки, створює перешкоди для ефективного та цільового використання бюджетних ресурсів.

Саме тому наступним пріоритетним напрямком концепції реформування державного регулювання національної економіки має стати зростання прозорості та підзвітності діяльності регуляторних органів.

Реалізацію даного напрямку слід здійснювати шляхом публікації звітів про діяльність регулюючих органів з зазначенням фінансових показників витрат їх діяльності та конкретних досягнутих результатів; розробки індикаторів ефективності державного регулювання та їх щорічний аналізу; оприлюднення стратегічних та тактичних цілей державного регулювання та ключових індикаторів їх досягнення, перехід до середньострокового бюджетного планування тощо. Як результат, здійснення державного регулювання національної економіки має відбуватися лише за умови обґрунтування відповідних бюджетних витрат. Першим кроком впровадження такого підходу має стати оцінювання економічного ефекту, досягненого при фінансуванні окремих напрямків розвитку. За результатами такого оцінювання має здійснюватися спрямування бюджетних коштів на фінансування саме тих напрямків соціального, економічного та політичного розвитку, синергетичний ефект співвідношення яких є найвищим. Посилення прозорості та підзвітності як бюджетного процесу так і діяльності регуляторних органів дозволить підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів саме на фінансування тих напрямків, які є об'єктивно необхідними для забезпечення стійкого соціо-економіко-політичного розвитку [112]. У свою чергу, такий підхід дозволить підвищити рівень масштабності та доступності надання публічних послуг.

Визначені раніше проблеми погіршення Індексу сприйняття корупції, невирішені проблеми корупції, судової системи та незалежності за Індексом оцінки демократії обумовлюють відсутність довіри до урядових і регуляторних структур, що в результаті формує протистояння суспільства і бізнесу відносно діяльності регуляторних органів. Для вирішення даної проблеми пріоритетним напрямком концепції реформування державного

регулювання національної економіки має бути підвищення його незалежності та об'єктивності.

Заходами по досягненню даного напрямку мають стати незалежний контроль регуляторів, реалізація принципу верховенства права, об'єктивність судової системи, ефективна антикорупційна політика, узгодження правових норм, дотримання принципів стабільності законодавства та верховенства права. Результатом трансформації системи державного регулювання у напрямку підвищення її об'єктивності і незалежності має бути запобігання виникненню системних дисбалансів соціо-економіко-політичного розвитку. Першим кроком у процесі практичного втілення даного концептуального напрямку слід вважати усунення існуючих та недопущення прийняття нових регуляторних норм, що дискримінують інтереси більшості та є результатом існування неформальних економіко-політичних зв'язків. У результаті державне регулювання національної економіки має зосереджуватися на розробці комплексних програм соціо-економіко-політичного розвитку, що відповідають реальним потребам суспільства.

Проблемними аспектами економічного розвитку в Україні залишаються низький рівень захисту прав власності, свободи інвестицій та фінансової свободи за Індексом економічної свободи; низький рівень розвитку фінансового ринку та інновацій за Індексом глобальної конкурентоспроможності. Враховуючи пріоритетність впливу макроекономічних трансформацій на інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у середньостроковій перспективі пріоритетного значення в процесі реформування системи державного регулювання національної економіки набуває такий концептуальний напрямок як стимулювання інвестиційної та інноваційної активності.

Першочерговими в цьому контексті мають стати такі кроки як покращення інвестиційного клімату, посилення захисту прав інвесторів, узгодження цілей державних програм, формування чітких інструкцій та рекомендацій здійснення адміністративних процедур. Реалізація зазначених

заходів забезпечить формування ліберального бізнес-середовища, зростання підприємницької активності та підвищення стабільності національної економіки, що, у свою чергу, є основою для формування середнього класу, підвищення добробуту суспільства та розвитку демократії [183].

У той же час, в довгостроковій перспективі ключовим драйвером стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці виступає рівень соціального розвитку. Визначені на сьогоднішній день в Україні критичні рівні розшарування доходів населення, масштабу «відтоку мізків», масштабності та доступності надання публічних послуг за Індексом недієдатності держав свідчать про необхідність виокремлення такого концептуального напрямку реформування системи державного регулювання національної економіки як зниження диспропорцій розвитку суспільства.

Досягнення прогресу в даному напрямку вимагає стратегічного спрямування інструментів державного регулювання на детінізацію ринку праці, забезпечення довіри до влади та готовності до сприйняття реформ, підвищення якості публічних послуг, покращення показників безпеки. Реалізація зазначених завдань дозволить сформувати цілісний комплекс забезпечення стійкого соціо-економіко-політичного розвитку національної економіки з урахуванням існуючих трансмісійних ефектів між його компонентами.

У загальному вигляді концептуальні напрямки реформування державного регулювання економіки України можна представити на рис. 3.18. Відмітимо, що реалізація зазначених концептуальних напрямків має відбуватися у єдиному їх комплексі, що дозволить уникнути розбалансування рівнів соціального, економічного та політичного розвитку, максимізувати їх комплементарний вплив та забезпечити стійке зростання національної економіки. У той же час, враховуючи ресурсну обмеженість проведення реформ державного регулювання, важливим аспектом є оптимізація співвідношення зусиль, витрачених на досягнення кожного з напрямків.

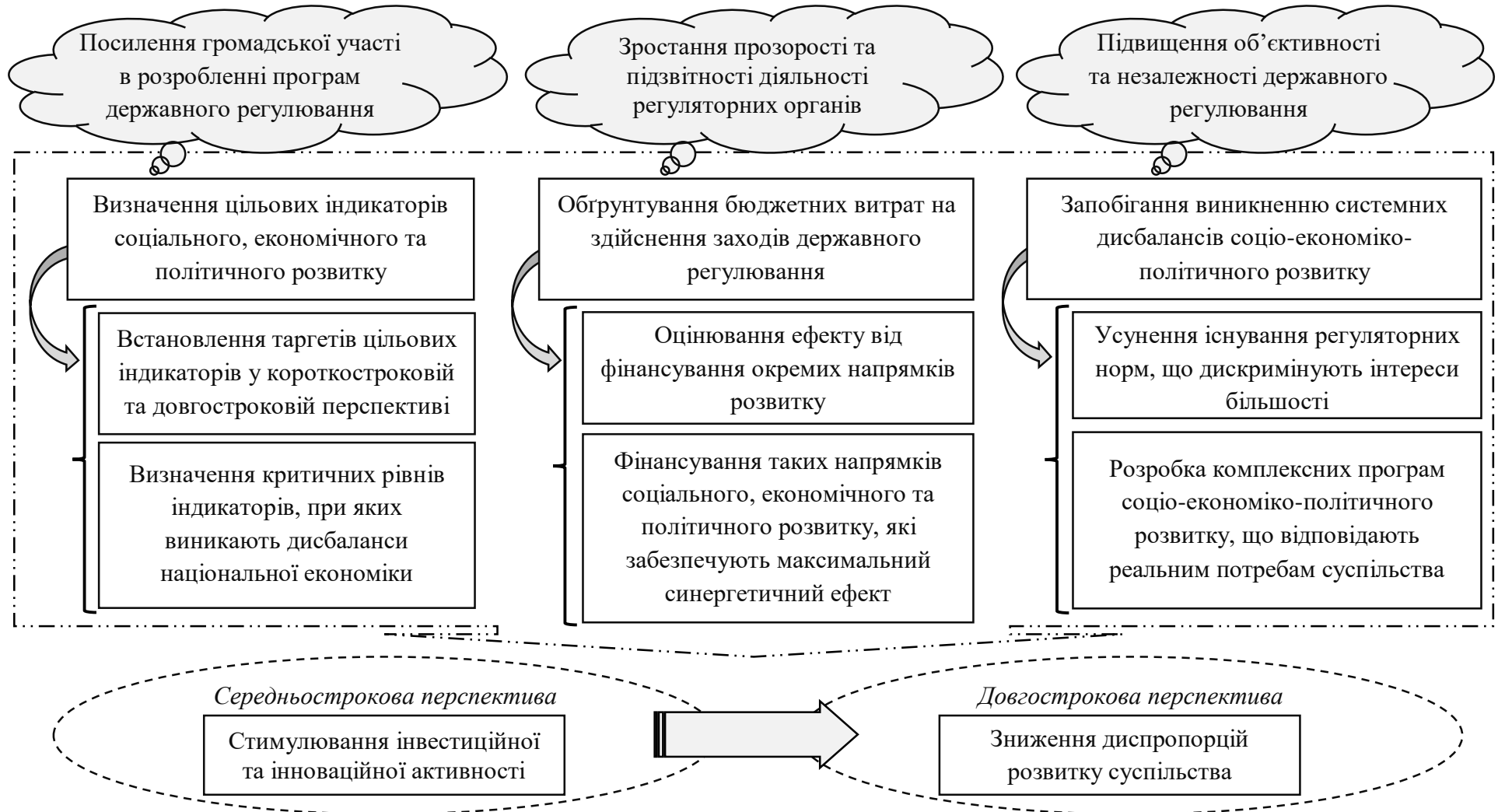

Рисунок 3.18 – Концептуальні напрямки реформування державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв’язків

Так, перспективи для ефективного державного регулювання створюють такі напрямки економічного розвитку як освіта та ринок праці, інфраструктура, розмір ринку та інновації, тоді як перешкодами виступають інституції, макроекономічне середовище, розвиток фінансового ринку та розвиток бізнесу. Базові параметри соціального стану України можна охарактеризувати як задовільні, у той час як соціальні можливості виступають найбільшою проблемою повноцінного втілення комплексної концепції державного регулювання національної економіки саме з точки зору залучення громадськості для прийняття та реалізації економічних реформ. Потенціал для позитивного впливу на державне регулювання в Україні мають такі характеристики політичного середовища як виборчий процес, громадянське суспільство та незалежні медіа, у той час як проблемними аспектами залишаються місцеве державне управління, судова система та незалежність, а також корупція. Врахування визначених економічних, соціальних та політичних зв'язків у процесі трансформації державного регулювання національної економіки дозволить досягти помітного прогресу в розробці комплексу регуляторних ініціатив, які будуть дієвими при різній тривалості часових горизонтів.

Висновки до розділу 3

1. В процесі функціонування національної економіки як відкритої складної системи між соціальними, політичними та економічними процесами формуються явні та неявні конвергентні взаємозв'язки, виникають мультиплексивні трансмісійні ефекти, які можуть призводити до системних дисбалансів. Тому особливої актуальності набуває прогнозування рівня стійкості в системі «економічний – політичний – соціальний розвиток» з метою його подальшого врахування в процесі розроблення регуляторної

політики. Для вирішення цього завдання розроблено триполюсну барицентричну економіко-математичну модель. В її основу покладено гіпотезу, що системні взаємозв'язки та комплементарний вплив економічного, соціального та політичного розвитку країни можуть бути описані за допомогою пошуку центроїда трикутника, сторонами якого виступають нормалізовані значення композитного індексу економічного розвитку, інтегрального індексу соціального розвитку та інтегрального індексу ефективності політичних інститутів. Максимальний рівень стійкості (еталонний сценарій) досягається при умові повної збалансованості соціального, економічного та політичного розвитку (трикутник є рівностороннім, нормалізовані значення всіх трьох індикаторів дорівнюють 1). У випадку розміщення центроїда поза межами трикутника (трикутник є тупокутним) національна економіка характеризується нестійким станом, тоді як неможливість розрахунку радіуса кола, описаного навколо такого трикутника свідчить про критично нестійкі соціо-економіко-політичні взаємозв'язки в національній економіці.

2. Проведене дослідження засвідчило, що в Україні у 2010–2011 рр. інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків був критичним, у 2013–2015 рр. – ці взаємозв'язки були доволі стійкими, а у 2012 р. та протягом прогнозованого періоду 2017–2022 рр. – нестійкими.

3. У контексті прогнозування розвитку національної економіки та формування ефективної системи регуляторних заходів у відповідності до прогнозованих трендів актуальності набуває дослідження внутрішніх взаємозв'язків в системі «економічний – політичний – соціальний розвиток». Для вирішення цього завдання в роботі за допомогою інструментарію структурного моделювання встановлено міру впливу кожного з трьох досліджуваних параметрів (композитного індексу економічного розвитку, інтегрального індексу соціального розвитку та інтегрального індексу ефективності політичних інститутів) як між собою, так і на інтегральний індикатор стійкості соціо-економіко-політичних

взаємозв'язків в національній економіці в найближчій перспективі. Дослідження здійснено для двох горизонтів прогнозування (2012-2020 рр. та 2012-2022 рр.). Для кожного випадку побудовано систему структурних рівнянь, яка включає латентні (неявні) змінні, що характеризують ступінь взаємного впливу індексів соціального розвитку, ефективності політичних інститутів та еластичності макроекономічних трансформацій до зміни рівня регуляторної спроможності держави як між собою, так і на інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці.

4. При прогнозуванні на 2012-2020 рр. зростання індексу соціального розвитку на 1 одиницю буде супроводжуватись зменшенням інтегрального рівня стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків в національній економіці на 0,268 одиниці, тоді як розширення горизонту прогнозування до 2022 р. змінює не лише напрям цього впливу (він стає позитивним), а й силу впливу (призведе до збільшення на 0,492 од.).

5. Вплив еластичності макроекономічних трансформацій до зміни рівня регуляторної спроможності держави на інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків в національній економіці як при середньостроковому, так і при довгостроковому прогнозуванні є позитивним, але сила впливу відрізняється майже в 9 разів: зростання прогнозується на рівні 0,965 та 0,112 одиниць відповідно.

6. Зростання ефективності політичних інститутів позитивно впливає на стійкість соціо-економіко-політичних взаємозв'язків в національній економіці, але цей вплив в середньостроковій перспективі майже вдвічі вище, ніж в довгостроковій: зростання прогнозується на рівні 0,500 та 0,224 одиниць відповідно.

7. В середньостроковій перспективі стійкість соціо-економіко-політичних взаємозв'язків в найбільшій мірі буде визначатися ефективністю економічних перетворень, тоді як у довгостроковій – результативністю соціальних змін.

8. У середньостроковій перспективі найбільшим виявився вплив економічних трансформацій на політичні (зростання композитного індексу економічного розвитку на 1 одиницю призведе до зростання інтегрального індексу ефективності політичних інститутів на 0,5 одиниці); у довгостроковій – вплив політичних на соціальні (зростання інтегрального індексу ефективності політичних інститутів на 1 одиницю призводить до зростання , інтегрального індексу соціального розвитку на 0,904 одиниці). Найменшим виявився вплив соціальних трансформацій на економічні у середньостроковому горизонті прогнозування, тоді як у довгостроковому – політичних змін на економічні.

9. У роботі розроблено концептуальні напрямки реформування системи державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків. Пріоритетними напрямками визначено такі: 1) зростання прозорості та підзвітності. Практичними заходами для реалізації цього завдання мають бути: публікація звітів про діяльність органів державного регулювання національної економіки з зазначенням фінансових показників витрат їх діяльності та конкретних досягнутих результатів; розроблення індикаторів ефективності державного регулювання національної економіки та їх щорічний аналіз; оприлюднення стратегічних та тактичних цілей державного регулювання національної економіки, а також ключових індикаторів їх досягнення тощо; 2) підвищення об'єктивності та незалежності державного регулювання національної економіки. Першими кроками на шляху вирішення цього завдання має стати реалізація функції незалежного контролю регуляторів та прийняття більш жорстких антикорупційних правових норм; 3) посилення громадської участі. Практичними заходами для реалізації цього завдання мають бути: поширення інструментів громадської участі розробленні програм державного регулювання національної економіки; функціонування налагодження ефективної системи зворотного зв'язку між владою та громадським суспільством; посилення громадського контролю за виконанням цілей державного регулювання національної

економіки тощо; 4) стимулювання інвестиційної та інноваційної активності. Першочерговими в даному контексті мають стати законодавчі ініціативи щодо посилення захисту прав інвесторів та узгодження цілей державних програм; 5) зниження диспропорцій розвитку суспільства. В даному контексті особливої актуальності набувають регуляторні ініціативи з детінізації ринку праці, підвищення якості публічних послуг тощо.

Основні положення третього розділу дисертаційної роботи опубліковано автором в роботах [110, 138, 140, 134, 132].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення науково-прикладного завдання, що полягає в поглибленні науково-методичних засад та практичного інструментарію державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків.

Результати дослідження дозволили зробити такі висновки:

1. Системне врахування наслідків регуляторних рішень як для економічної, так і для соціальної та політичної стабільності, перехід від ізольованого до інклюзивного підходу щодо реалізації заходів державного регулювання національної економіки на принципах системної динаміки дозволить забезпечити крос-секторний паритет цілей розвитку країни. Це обумовлює необхідність створення комплексного регуляторного середовища, конкретизації відповідальності за використання регуляторних повноважень, розуміння регуляторних процедур у суспільстві, відсутності політичної інерції в процесі їх запровадження.

2. Дослідження впливу регуляторної спроможності держави на рівень економічного розвитку 38 європейських країн за 2002–2016 рр. засвідчило, що збільшення на одиницю індикатора регуляторної спроможності держави сприяє зростанню таких макроекономічних параметрів як ВВП, ВВП на душу населення, профіциту рахунку поточних операцій у ВВП, кількості зайнятих у загальній чисельності населення; вимагає зростання загальних витрат уряду на кінцеве споживання та скорочення розміру загальних резервів у місяцях імпорту; супроводжується інтенсифікацією процесу нагромадження капіталу. В Україні за 2004–2013 рр. макроекономічні параметри демонстрували відносну резистентність до регуляторних впливів держави. У контексті формування трансмісійних регуляторних механізмів, які забезпечують швидкий відгук

макроекономічних параметрів на зміни загального рівня якості державного регулювання національної економіки та ефективності уряду, Україна повинна орієнтуватися на досвід Естонії, Латвії, Таджикистану, Бельгії, Нідерландів, Іспанії, Албанії, Сербії, Чехії, Ісландії, Італії, Польщі.

3. Зростання регуляторної спроможності держави позитивно і без лагу впливає на такі економічні показники як баланс поточного рахунку до ВВП, приріст ВВП та ВВП на душу населення. Максимальна сила зв'язку між регуляторною спроможністю держави та загальними витратами на кінцеве споживання уряду до ВВП виявляється з лагом 1 рік (вплив прямий). Із запізненням на 2 роки зростання регуляторної спроможності держави найбільш сильно і негативно позначається на валовому нагромадженні капіталу до ВВП та експорті товарів і послуг. Із 4-річним лагом зміна регуляторної спроможності держави сильніше позначається на загальних резервах у місяцях імпорту (обернений зв'язок) та співвідношенні сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП (прямий зв'язок). Із 5-річним лагом найбільш відчутною є реакція дефлятора ВВП (обернений зв'язок), імпорту товарів і послуг, зайнятості населення (прямий зв'язок) на зростання регуляторної спроможності держави.

4. В Україні найбільшою мірою регуляторна спроможність держави впливає на такі напрямки соціального розвитку як демографічні показники, гендерну рівність та параметри здоров'я населення. Підвищення якості державного регулювання національної економіки істотно впливає на довіру до інституцій, соціальну активність та соціальні зв'язки, тоді як зростання ефективності уряду сприяє покращенню соціального розвитку країни в цілому.

5. Найбільшій мірою суспільний відгук на ухвалені політичні рішення визначають такі індикатори World Governance Indicators, як політична стійкість і відсутність насильства, ефективність уряду, якість державного регулювання національної економіки, верховенство права, контроль над корупцією. Їх узагальнення в межах інтегрального індикатора

ефективності політичних інститутів з урахуванням вагових коефіцієнтів та оцінювання його динаміки для України засвідчило, що за 2002–2007 рр. він зростав незначними темпами, за 2007–2014 рр. тенденція змінилася на спадну, а з 2014 р. – знову на зростаючу. У той самий час абсолютне значення цього індикатора за період 2002–2016 рр. відповідало низькому рівню.

6. Застосування триполюсної барицентричної економіко-математичної моделі для дослідження та прогнозування рівня стійкості в системі «економічний – політичний – соціальний розвиток» в Україні засвідчило, що у 2010–2011 рр. інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків був критичним, у 2013–2015 рр. ці взаємозв'язки були доволі стійкими, а у 2012 р. та впродовж прогнозованого періоду 2017–2022 рр. – нестійкими.

7. При прогнозуванні на 2012–2020 рр. зростання результативності соціальних змін в Україні буде зменшувати інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці, тоді як у 2012–2022 рр. – збільшувати. Впливи економічних трансформацій та ефективності політичних інститутів є позитивними за обох часових горизонтів прогнозування, але сила впливів зменшується в міру пролонгації прогнозного періоду: відповідно в 9 разів та вдвічі. Найбільшим у середньостроковій перспективі є вплив економічних трансформацій на політичні, тоді як у довгостроковій – вплив політичних на соціальні. Найменшим виявився вплив соціальних трансформацій на економічні у середньостроковому горизонті, тоді як у довгостроковому – політичних змін на економічні.

8. Розроблено концептуальні напрямки реформування системи державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків. Пріоритетними напрямками реформ державного регулювання повинні стати зростання прозорості та підзвітності діяльності регулюючих органів, підвищення об'єктивності та незалежності органів

державного регулювання національної економіки, посилення громадської участі, стимулювання інвестиційної та інноваційної активності, зниження диспропорцій суспільного розвитку.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Abdi A. A., Guo S. Education and Social Development. Global Issues and Analyses. Rotterdam, 2008. 156 p.
2. Acemoglu D. et al. Institutional causes, macroeconomic symptoms: volatility, crises and growth. *Journal of monetary economics*. 2003. T. 50. №. 1. С. 49-123.
3. Acemoglu D., Sonin K. Social Mobility and Stability of Democracy: Re-evaluating De Tocqueville. URL: <http://economics.mit.edu/files/11473>.
4. Afshari A., Mojamed M., Yusuff R. M. Simple Additive Weighting Approach to Personnel Selection Problem. *International Journal of Innovation, Management and Technology*. 2010. Vol. 1. Issue 5. pp. 511-515.
5. Alam M. R., Bedane B.G., Kitenge E. Government Effectiveness and Economic Growth. *Economic Bulletin*. 2017. Vol. 37. Issue 1. pp. 222-227.
6. Alfaro L. et al. How does foreign direct investment promote economic growth? Exploring the effects of financial markets on linkages. *National Bureau of Economic Research*, 2006. №. w12522.
7. Ali A., Rehman H. U. Macroeconomic Instability and Its Impact on Gross Domestic Product: An Empirical Analysis of Pakistan. *Pakistan Economic and Social Review*. 2015. T. 53. №. 2. С. 285-297.
8. Almfraji M. A., Almsafir M. K. Foreign direct investment and economic growth literature review from 1994 to 2012. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2014. T. 129. С. 206-213.
9. Antwi S., Mills E. F., Zhao, X. Impact of Macroeconomic factors on economic growth in Ghana: A co integration analysis. *International journal of academic research in accounting, finance and management sciences*. 2013. T. 3. №. 1. Pp. 35-45.
10. Badun M. The Quality of Governance and Economic Growth in Croatia. *Financial Theory and Practice*. 2005. Vol. 29 (4). Pp. 279-308.

11. Birkenbach T. Panel data analysis using Stata. URL: http://www.share-slovenija.si/files/documents/Panel_Data_Analysis_using_Stata_Birkenbach.pdf (Last accessed: 15.10.2017).
12. Caselli F. What effect does trade openness have on GDP? URL: <https://www.weforum.org/agenda/2015/10/what-effect-does-trade-openness-have-on-gdp/References> (Last accessed: 12.10.2017).
13. Coglianesi C. Evaluating the impact of regulation and regulatory policy. *OECD Expert Paper*. 2012. No. 1. URL: https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/1_coglianesi%20web.pdf (Last accessed: 17.12.2017).
14. Databank. *The World Bank*. URL: <http://databank.worldbank.org/data/databases.aspx?createreport=1> (Last accessed: 22.12.2018).
15. Democracy, human rights and governance. *USAID*. URL: <https://www.usaid.gov/democracy> (Last accessed: 15.01.2018).
16. Dimensions of Poverty Sida's Conceptual Framework. *The Swedish International Development Cooperation Agency*. URL: <https://www.sida.se/English/publications/149106/dimensions-of-poverty-sidas-conceptual-framework/> (Last accessed: 27.12.2017).
17. Doing Business. *The World Bank*. URL: <http://www.doingbusiness.org/en/rankings> (Last accessed: 20.10.2018).
18. Dominelli L. Social Work and Social Development: A Partnership in Social Change. *Journal of Social Development in Africa*. 1997. Vol. 12. Issue 1. pp. 29-38.
19. Economic Freedom of the World. *Fraser Institute*. URL: <https://www.fraserinstitute.org/studies/economic-freedom> (Last accessed: 15.10.2017).
20. Emara N., Ming Chiu I. The Impact of Governance on Economic Growth: The case of Middle Eastern and North African Countries. *Topics in Middle Eastern and North African Economies*. 2016. Vol.18. Pp. 126-144.

21. Foa R. Indices of Social Development. URL: <http://www.indsocdev.org/resources/Indices%20of%20Social%20Development%20Handbook.pdf> (Last accessed: 11.01.2018).
22. Gail Perry V. Giving Credit Where Credit is Due: The Psychology of Credit Ratings. *Journal of Behavioral Finance*. 2008. Vol. 9 (1) Pp. 15-21.
23. Gil D. G. Social Policies and Social Development – A Humanistic-Egalitarian Perspective. *The Journal of Sociology & Social Welfare*. 1976. Vol. 3(3). pp. 242-263.
24. Giovanni J., Levchenko A. A. The risk content of exports: a portfolio view of international trade. *National Bureau of Economic Research*. 2010. №. w16005.
25. Giskemo G. G. Exploring the relationship between socio-economic inequality, political instability and economic growth. *CMI Working Paper*. 2012. 35 p.
26. Gonis E., Paul S., Tucker J. Rating or no rating? That is the question: an empirical examination of UK companies. *The European Journal of Finance*. 2012. Vol. 18 (8). P. 709-735.
27. Good Practice Guide on Regulatory Reform. *Asia-Pacific Economic Cooperation*. URL: <http://publications.apec.org/Publications/2010/07/Good-Practice-Guide-on-Regulatory-Reform-August-2008> (Last accessed: 22.09.2018).
28. Haghghi H. K., Sameti M., Isfahani R. D. The effect of macroeconomic instability on economic growth in Iran. *Research in Applied Economics*. 2012. T. 4. №. 3. Pp. 39-61.
29. Hahn R., Hird J. A. The Costs and Benefits of Regulation. *Review and Synthesis*. 1991. Vol. 8 (1). Pp. 233-278.
30. Handbook on Constructing Composite Indicators: METHODOLOGY AND USER GUIDE. OECD, 2008. URL: <https://www.oecd.org/std/42495745.pdf> (Last accessed: 12.03.2018).

31. Hlouskova J., Wagner M. The performance of panel unit root and stationarity tests: results from a large scale simulation study. *Econometric Reviews*. 2006. T. 25. №. 1. С. 85-116.
32. Hrytsenko L., Shevchenko H. Public-private partnerships as a mechanism of the balanced development of recreation. *Проблеми і перспективи економіки і управління*. 2016. №4. С. 94-99.
33. Human Development Index (HDI). URL: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (Last accessed: 16.02.2018).
34. Index of Economic Freedom. *The Heritage Foundation*. URL: <https://www.heritage.org/index/> (Last accessed: 13.05.2017).
35. Indices of Social Development. *International Institute of Social Studies*. URL: <http://www.indsocdev.org/home.html> (Last accessed: 22.12.2017).
36. Iqbal N., Nawaz S. Fiscal decentralization and macroeconomic stability: Theory and evidence from Pakistan. *MPRA Paper*. 2010. No. 27184. URL : <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/27184/> (Last accessed: 16.02.2018).
37. Jalilian H., Kirkpatrick C., Parker D. The impact of regulation on economic growth in developing countries: a cross-country analysis. *World Development, Elsevier*. 2007. Vol. 35 (1). pp. 87-103.
38. Kaufmann D., Kraay A., Mastruzzi M. The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues (September 2010). *World Bank Policy Research Working Paper*. 2010. No. 5430. 31p. URL: <https://ssrn.com/abstract=1682130> (Last accessed: 05.05.2018).
39. Khaliq A. et al. Foreign direct investment and economic growth: Empirical evidence from sectoral data in Indonesia. *Journal of Economic Literature*. 2007. T. 45. №. 1. С. 313-325.
40. Kirkpatrick C. Assessing the Impact of Regulatory Reform in Developing Countries. *Public Administration and Development*. 2014. No. 34. Pp. 162–168.

41. Kyrychenko K. I., Samusevych Y. V., Liulova L. Y., Bagmet, K. Innovations in country's social development level estimation. *Marketing and Management of Innovations* (Web of Science та ін.). 2018. № 2. С. 113-128.
42. Kyrychenko Kostyantyn, Korobets Olena. State regulation of the social and economic development of the national economy of Ukraine in conditions of the ecological risk escalation / National Security & Innovation Activities: Methodology, Policy and Practice: monograph / edited by O. Prokopenko, V. Omelyanenko, Yu. Ossik. – Ruda Śląska : Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium, 2018. P. 338– 344.
43. Levi-Faur D. Regulation & Regulatory. *Governance Jerusalem Papers in Regulation & Governance Working Paper*. 2010. No. 1. 40 p.
44. Levi-Faur D. Regulatory capitalism and the reassertion of the public interest. *Policy and Society*. 2009. Vol. 27. Pp. 181-191.
45. Levi-Faur D. States Making & Market Building for the Global South: the Developmental State Vs. the Regulatory State? *Governance Jerusalem Papers in Regulation & Governance Working Paper*. 2012. No. 44. 33 p.
46. Luiz J. M. Social compacts for long term inclusive economic growth in developing countries. *Development in Practice*. 2014. Vol. 24(2). Pp. 234-244.
47. Luiz J. M. State, society and market: A review. *South African Journal of Economics*. 1997. Vol. 65(3). Pp. 426-432.
48. Luiz J. M. The politics of state, society and economy. *International Journal of Social Economics*. 2000. Vol. 27 Issue: 3, pp.227-243.
49. Luiz J. M. The Politics of State, Society and Economy. URL: https://econrsa.org/system/files/publications/policy_papers_interest/pp06_interest.pdf (Last accessed: 16.11.2017).
50. Makarenko M., Marynych T. Analysis of the effectiveness of the currency policy as a factor of financial stability in Ukraine. *Nauka I Studia*. 2013. N. 19 (87). P. 94–100.

51. Martinez-Vazquez J., Macnab R. M. Fiscal Decentralization, Macrostability and Growth, Hacienda Pública Española. *Revista de Economía Pública*. 2006. Vol. 179(4). Pp. 25-49.
52. Melnyk L., Kubatko O., Pysarenko S. The impact of foreign direct investment on economic growth: case of post communism transition economies. *Problems and perspectives in Management*. 2014. T. 12. №. 1. C. 17-24.
53. Midgley J. Social Development: The Developmental Perspective in Social Welfare. Thousand Oaks, CA, 1995. 256 p.
54. Miller P., Rose N. Governing economic life. *Economy and Society*. 1990. No. 19 (1). Pp. 1–31.
55. Miller S. R. First Principles for Regulating the Sharing Economy. 53 *Harvard Journal on Legislation*. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2568016 (Last accessed: 25.11.2018).
56. Mokate K., Saavedra J. J. Management for Social Development: An Integrated Approach to the Management of Social Policies and Programs. *INDES Working paper series*. 2006. No. I-62, 34 p.
57. Musgrave R. The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy. McGraw–Hill, 1959. 628 p.
58. Nations in Transit 2018. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/ukraine> (Last accessed: 10.01.2018).
59. Nawas S., Iqbal N., Khan M.A. The Impact of Institutional Quality on Economic Growth: Panel Evidence. *The Pakistan Development Review*. 2014. Vol. 53, issue 1. pp. 15-31
60. Pandey R. S. Strategies for social development: An analytical approach. In J. F. Jones, & R. S. Pandey (Eds.), *Social development: Conceptual, methodological and policy issues*. Delhi, 1981. 568 p.

61. Parker D., Kirkpatrick C. The Economic Impact of Regulatory Policy: a Literature Review of Quantitative Evidence. *OECD Expert Paper*. 2012. No. 3. 47 p.
62. Pedraza J. A. P. THE ROLE OF MACROECONOMIC INSTABILITY ON ECONOMIC GROWTH RATE: THE CASE OF COLOMBIA, 1950-2009.
63. Pieper R. Social Sustainability and Social Development: An Integrated Approach. *Global Social Policy Forum*, November. 2013. 43 p
64. Promote citizen-oriented politics. *German Development Cooperation*. URL: https://www.giz.de/en/worldwide/17145.html?fbclid=IwAR3PUDTe64I4-vUAHkeTVqzhuk_2vwz328RUWQFQd60ouHDxBkB0oadmR7s (Last accessed: 16.12.2017).
65. Reforming Public Institutions and Strengthening Governance. *The World Bank*. URL: <http://www1.worldbank.org/publicsector/Reforming.pdf> (Last accessed: 21.08.2018).
66. Regulation and the Economy: The Relationship and How to Improve It. Policy Statement. *The Committee for Economic Development of The Conference Board*. URL: <https://www.ced.org/reports/regulation-and-the-economy> (Last accessed: 26.09.2018).
67. Regulatory policy: improving governance. *OECD*. URL: <http://www.oecd.org/cleangovbiz/toolkit/49256979.pdf> (Last accessed: 16.12.2018).
68. Sameti M. et al. Outcome of Macroeconomic Instability (A Case for Iran). *Research in Applied Economics*. 2012. T. 4. №. 1. 33 p.
69. Schmidheiny K. Panel Data: Fixed and Random Effects. URL: <https://www.schmidheiny.name/teaching/panel.pdf>.
70. Sirimaneetham V., Temple J. R. W. Macroeconomic stability and the distribution of growth rates. *The World Bank Economic Review*. 2009. T. 23. №. 3. C. 443-479.

71. Smart rules. *Department for International Development*. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/791174/Smart-Rules-External-Apr19.pdf (Last accessed: 12.03.2017).

72. Social Development in an Uncertain World. *UNRISD*. URL: <http://www.unrisd.org/research-agenda> (Last accessed: 06.02.2018).

73. Social Indicators Report. *Mayor's Office of Operations of The City of New York*. URL: <http://www1.nyc.gov/site/opportunity/reports/social-indicators-report.page>. (Last accessed: 01.03.2018).

74. Social Progress Index. *The Social Progress Imperative*. URL: <https://www.socialprogressindex.com/> (Last accessed: 16.04.2018).

75. Society at a Glance 2014: OECD Social Indicators. *OECD Publishing*. URL: http://dx.doi.org/10.1787/soc_glance-2014-en (Last accessed: 23.04.2018).

76. Šokčević S., Štokovac D. Macroeconomic Stability and the Economic Growth in European Transition Countries. *The Economic Geography of Globalization*. 2011. Pp. 1-15.

77. Tannenwald R. State Regulatory Policy and Economic Development. *New England Economic Review*. 1997. Issue March/April. Pp. 83-108.

78. The Bertelsmann Stiftung's Index. URL: <https://www.bti-project.org/en/home/> (Last accessed: 22.02.2017).

79. The Economist Intelligence Unit. URL: <https://www.eiu.com/> (Last accessed: 16.02.2017).

80. The Fund for Peace. URL: <http://global.fundforpeace.org/> (Last accessed: 16.02.2017).

81. The Legatum Prosperity Index. URL: <http://www.prosperity.com/> (Last accessed: 16.02.2017).

82. The Open Budget Index. *The International Budget Partnership*. URL: <http://www.internationalbudget.org/> (Last accessed: 16.02.2017).

83. The Social Report. *Ministry of Social Development*. URL: <http://www.msd.govt.nz/about-msd-and-our-work/publications-resources/monitoring/social-report/index.html> (Last accessed: 25.02.2018).
84. The World Bank Database. URL: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>. (Last accessed: 16.03.2018).
85. Tomlinson J. 'Where do Economic Policy Objectives Come From? The Case of Full Employment'. *Economy and Society*. 1983. No. 12. Pp. 48–65.
86. Torres-Reyna O. Panel Data Analysis Fixed and Random Effects using Stata. URL : <https://www.princeton.edu/~otorres/Panel101.pdf> (Last accessed: 30.03.2018).
87. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/> (Last accessed: 16.02.2018).
88. Tryfos P. Factor Analysis, Chapter 14. 2001. 22p. URL: <http://www.yorku.ca/ptryfos/fl400.pdf> (Last accessed: 11.07.2017).
89. United Nations. The Social Summit Ten Years Later. New York, 2005. 184 p.
90. Vasilyeva T., Lyeonov S., Adamičková I., Bagmet K. Institutional quality of social sector: The essence and measurements. *Economics & Sociology*. 2018. No. 2(11). Pp. 248–262.
91. Vasylieva T., Lyeonov S., Petrushenko Yu., Vorontsova A. Investments in the System of Lifelong Education as an Effective Factor of Socio-Economic Development. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2017. Vol. 2 (23). Pp. 426-436.
92. Vasylieva T., Lyeonov S., Lyulyov O., Kyrychenko K. Macroeconomic Stability and Its Impact on the Economic Growth of the Country. *Montenegrin Journal of Economics* (Scopus, Web of Science та ін.). 2018. № 14(1). P. 159-170.
93. Vasylieva T., Lyeonov S., Vorontsova A. Management of education in the context of its financial support as a public-private good. *Annals of Marketing Management & Economics*. 2018. Vol. 4(1). Pp. 163-173.

94. Vision of Humanity Index. URL: <http://visionofhumanity.org/> (Last accessed: 18.02.2017).
95. World Economic Forum. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index/> (Last accessed: 15.02.2017).
96. Yeomans K., Golder P. The Guttman-Kaiser Criterion as a Predictor of the Number of Common Factors. *Journal of the Royal Statistical Society. Series D (The Statistician)*. 1982. №31(3). Pp. 221-229.
97. Zining Y. An Agent-Based Dynamic Model of Politics, Fertility and Economic Development. URL: http://computationsocialscience.org/wp-content/uploads/2015/10/CSSSA_2015_submission_3.pdf (Last accessed: 05.08.2017).
98. Абдуллаева Н. А. Нечеткое моделирование для оценивания и прогнозирования индекса устойчивости социальной среды. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2012. № 2. С. 49-56.
99. Адамова І. З., Кучерява Д. В. Дистанційна освіта: стан та проблеми. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2013. Вип. 1. С. 361-364.
100. Адамовська В. С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напрямку економічної політики в сучасних умовах господарювання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1063>.
101. Азарян О. М., Біленька Ю. О. Концептуальні засади державного регулювання національної економіки через сектор природних монополій. *Академічний огляд*. 2013. № 1 (38). С. 5-11.
102. Алексаха А. Г. Демографічні процеси в доіндустріальних суспільствах та їх вплив на розвиток економіки. *Історія торгівлі, податків та мита*. 2013. № 2. С. 141–147.
103. Аналітичний звіт: національний та регіональний виміри ділового клімату в Україні: 2016 р. *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. URL:

[http://www.ier.com.ua/files//Projects/2015/LEV/ABCA2016\(full_report\).pdf](http://www.ier.com.ua/files//Projects/2015/LEV/ABCA2016(full_report).pdf) (дата звернення: 17.01.2017).

104. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_9_6/ (дата звернення: 15.03.2016).

105. Афонин Е. А., Гонюкова Л. В., Войтович Р. В. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики. К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. 160 с.

106. Бабаєв В. М. До запитання про методологічні засади пошуку ефективних методів управління. *Теорія і практика управління соціальної системи*. 2010. № 3 С. 11–16.

107. Бодров В. Г. Гаман М. В., Гусєв В. О. Державне регулювання інноваційної модернізації промислового комплексу України : наукове видання. К. : НАДУ, 2010. 73 с.

108. Бурик З.М. Регулювання національної економіки на засадах сталого розвитку. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 4. С. 79-82.

109. Бурик З.М. Функції державного регулювання сталого розвитку в сучасних умовах. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 4 (53). Ч. 1. С. 73-79.

110. Васильєва Т. А., Кириченко К. І. Ринкові та державні методи регулювання соціально-економіко-політичного розвитку / Grundprinzipien zur Reform des Wirtschaftssystems unter den Bedingungen der europaischen Integration. Hrsg. von Doktor der Wirtschaftswissenschaften, Professor Yu.V.Pasichnuk [Autorenkollektive: Yu.V.Pasichnuk, L.O.Shpak, A.O.Khodzhaian u.a.]. Kollektive Monographie. Verglad SWG imex GmbH, Nurnberg, Deutschland, 2017. P.358-368.

111. Васильєва Т. А., Леонов С. В., Луняков О. В. Імпліцитне правило таргетування для економіки України. *Вісник НБУ*. 2014. № 4. С. 24–29.

112. Васильєва Т. А., Школьник І. О., Мерщій Б. Є. Транспарентність бюджетної політики України, сучасні проблеми. *Фінансові дослідження*. 2018. №1 (4). С. 109-114.

113. Виговська Н. Г. Бюджетна політика в умовах реформування системи місцевих фінансів. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2013. №3. С. 6-9.

114. Виговська Н. Г. Соціальний контроль: еволюція поглядів світових шкіл. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2006. №4. Т. 38. С. 30-40.

115. Геєць В. М. Економіка України: ключові проблеми і перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 1. С. 7–22.

116. Гейман О. А. *Нелинейность экономики и неравномерность развития регионов* / Гейман О. А., Либуркина Л. М. Х.: ИД «ИНЖЭЖ», 2009. 428 с.

117. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія: навч. посіб. 4-те вид., перероб. і доп. Львів, 2001. 384 с.

118. Гірман А. Зарубіжний досвід регулювання ринку праці в реалізації євроінтеграційної стратегії України. *Україна: аспекти праці*. 2012. №8. С. 45-49.

119. Горбачова І. Тенденції міжнародної трудової міграції робочої сили в умовах глобалізації. *Україна: аспекти праці*. 2013. № 5. С. 39-44.

120. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки: підручник. К. : Знання, 2008. 398 с.

121. Гриценко Л. Державна інвестиційна політика: сутність, цілі та завдання. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2012. №22. Т. 2. С. 89-95.

122. Гриценко Л. Обґрунтування моделей оптимізації участі держави у фінансуванні проектів в умовах інвестиційної взаємодії з бізнесом. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. №2. С. 34-40.

123. Грошово-кредитне регулювання макроекономічної динаміки: монографія /М. І. Макаренко, К. М. Жулінська. Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2013. 204 с.

124. Делія О. В. Державна і публічна політика: до питання методології вивчення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=872> (дата звернення: 22.03.2017).

125. Дикань В.Л., Кірдіна О.Г. Сутнісні аспекти конкурентоспроможності національної економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2009. №28. С. 13-20.

126. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Л. І. Дідківська Л. С. Головка. 5-те вид., стер. К. : Знання, 2006. 213 с.

127. Довгенко Я. О., Яременко Л. І., Яременко Ю. В. Оцінка соціально-економічного розвитку України комплекснозначною змінною. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 14. С. 305-310.

128. Ефективне державне управління / за заг. ред. І. В. Розпутенка. К. : К.І.С., 2009. 420 с.

129. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення: 05.07.2017).

130. Іжа М., Крупник А. Трансформація публічного управління в умовах соціально-політичної модернізації України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. Вип. 4. С. 3-7.

131. Іляш О. І. Науково обґрунтована класифікація ризиків і загроз системі соціальної безпеки. *Науково-технічна інформація*. 2012. № 1. С. 23-27.

132. Кириченко К. І. Реформування державного регулювання національної економіки з урахуванням соціальних, економічних та політичних зв'язків. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка (РІНЦ)*. 2018. № 2. С. 95–102.

133. Кириченко К. І. Комплексне оцінювання соціально-економічного розвитку України за допомогою таксонометричного методу. *Механізм регулювання економіки* (CEJSSH та ін.). 2017. № 4. С. 192–200.

134. Кириченко К. І. Концепція переходу національної економіки України на модель стійкого зростання з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка* (РІНЦ). 2016. № 3. С. 15–20.

135. Кириченко К. І. Міжнародні рейтинги й індекси в системі оцінювання рівня соціальних, економічних і політичних трансформацій в Україні. *Управління розвитком* (SciLit та ін.). 2017. № 1–2 (187–188). С. 18–26.

136. Кириченко К. І. Оцінювання політичного стану країни в контексті державного регулювання економіки: міжнародні підходи. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. ХНТУ, Херсон. 2018. №29(18). Том 2. С. 203-210.

137. Кириченко К.І. Вплив системних ризиків на політичний, економічний та соціальний розвиток держави / *Materily XIII miedzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji “Perspektywiczne opracowania sa nauka i technikami - 2017”* (м. Перемишль, 07–15 листопада 2017р.). Польща, 2017. С. 55–58.

138. Кириченко К.І. Вплив соціо-економіко-політичних взаємозв'язків на демографічні, міграційні процеси та зайнятість населення: динамічне прогнозування та державне регулювання. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка* (РІНЦ). 2017. № 3. С. 95–102.

139. Кириченко К.І. Вплив якості державного регулювання на макроекономічні показники країни / *Materials of XIV international research and practice conference “Trends of modern science - 2018”* (м. Шефільд, 30 травня – 7 червня 2018р.). Великобританія, 2018. С. 87–90.

140. Кириченко К.І. Державні інструменти комплексного регулювання соціо-економіко-політичного стану держави. *Ефективна економіка* (Index

Copernicus та ін.). 2015. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?op=1&z=5783>.

141. Кириченко К.І. Ідентифікація впливу якісних характеристик державного управління на параметри економічного розвитку держави. *Актуальні проблеми економіки* (EBSCOhost, EconLit та ін.). 2018. №3 (201). С. 14–20.

142. Кириченко К.І. Міжнародні методики оцінювання соціального розвитку країни / *Materialy* Матеріали XIV mezinarodni vedecko-prakticka conference “Vedecki pokrok na prelomu tysyachalety - 2018” (м. Прага, 22-30 квітня 2018р.). Чехія, 2018. С. 103–106.

143. Кириченко К.І. Оцінювання ефективності реформ в національній економіці України на основі комплексного аналізу соціально-економічного розвитку / *Материали за XIII международна научна практична конференция “Achievement of high school - 2017”* (м. Софія, 15–22 листопада 2017 р.). Болгарія, 2017. С. 89–92.

144. Кириченко К.І. Соціо-економіко-політичні взаємозв'язки в державному регулюванні малого і середнього підприємництва в Україні / *Стратегічний розвиток організації, міст та регіонів : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (26–27 жовтня 2017 р.)*. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. С. 180–182.

145. Кіндратець О. Політичні зміни і політична стабільність. *Політичний менеджмент*. 2005. №2. С. 55-67

146. Ключак Т. С. Державна цінова політика в Україні: роль та місце в забезпеченні соціальної стабільності. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10(5). С. 68-74.

147. Козьменко О. В. *Економіко-математичні методи та моделі (економетрика): навчальний посібник* / О. В. Козьменко, О. В. Кузьменко. – Суми: Університетська книга, 2016. – 406 с.

148. Концептуальні засади взаємодії політики й управління : навч. посіб. / авт. кол. : Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валевський та ін. ; за

заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова, В. В. Голубь, В. М. Козакова. К. : НАДУ, 2010. 300 с.

149. Корчагіна Л. М. Навчання впродовж життя як пріоритетний напрямок модернізації управління освітою в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2008. Вип. 3. С. 326-331.

150. Кравченко О.М. Декомпозиція програми соціально-економічного розвитку за модульним принципом. *Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка: збірник наукових праць*. 2012. №1(13). С. 67-73.

151. Кравчук І. Оцінювання державної політики в Україні. *Вісник Національної академії державного управління*. 2013. №11. С. 72-79.

152. Крив'язюк І.В., Волинчук Ю.В. Україна в міжнародних економічних рейтингах: посткризові синдроми чи апокаліпсис? *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 10(160). С. 56–62.

153. Кулинич Р.О. *Статистичні методи аналізу взаємозв'язку показників соціально-економічного розвитку : моногр.* К. : ВПД «Формат», 2008. 288 с.

154. Курило І. О., Кривова О. А., Коваленко О. С. Регіональні особливості народжуваності в Україні та її детермінанти (досвід аналізу багатомірними статистичними методами). *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2009. Вип. 14. “Економічна думка”. С. 44-47

155. Кухарская Н.А. Украина в международных рейтингах конкурентоспособности и инновационного развития. *Економіст*. 2017. № 1. С. 5-13.

156. Кучумова І. Ю. Державне регулювання національної економіки в глобальному конкурентному середовищі. *Бізнес Інформ*. 2011. №8. С. 4-8.

157. Люльов О.В., Кириченко К.І. Макроекономічна стабільність як фактор покращення конкурентоспроможності країни. *Управління інноваційною складовою економічної безпеки : монографія ; за ред. д.е.н., проф. Прокопенко О.В. (гол. ред.), к.е.н., доц. Школи В.Ю., к.е.н.*

Щербаченко В.О. Суми : ТОВ «Триторія», 2017. Т.І : Теорія та методологія управління інноваційною складовою економічної безпеки. С. 30-45.

158. Ляшенко В.І. Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми. Запоріжжя: ІЕП НАН України, 2014. 798 с.

159. Майсюра О.М. Безробіття та наслідки його впливу на економіку країни. *Економіка та держава*. 2010. №8. С.60-61.

160. Макаренко М.І., Артеменко А.С. Міжнародний досвід лібералізації валютного регулювання. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення: 17.01.2018).

161. Малига В. Стратегія як основа реалізації державної регуляторної політики. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Вип. 61. С. 30-36.

162. Малий І. Й. Держава і ринок: філософія взаємодії: монографія / І. Й. Малий, М. І. Дибя, М. К. Галабурда. К. : КНЕУ, 2005. 358 с.

163. Марченко Н.А. Рейтингова оцінка України за рівнем інвестиційної привабливості. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2011. № 2 (10). С. 94-100.

164. Мельничук Д.П. Народжувальність в Україні: вплив сучасних тенденцій на перспективи формування та майбутні характеристики людського капіталу. *Демографія та соціальна економіка*. 2010. № 1. С. 90-97/

165. Моделювання соціально-економічного розвитку територій : наук.-метод. розробка / [С. М. Ромашко, І. З. Саврас, Р. Г. Селівестов, Р. В. Юриниць]. К. НАДУ, 2014. 44 с.

166. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України : монографія / А. І. Сухоруков, Ю. М. Харазішвілі. – К. : НІСД, 2012. – 368 с.

167. Москаленко О. В., Піскунов Р. О. Компаративний аналіз категорії "системний ризик". *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 2. С. 119-122.

168. Мотало В. Аналіз шкал вимірювання. *Вимірювальна техніка та метрологія*. 2015. № 76. С. 21-35.
169. Національні рахунки: дані Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2017).
170. Олешко А. А. Антикризіві програми і плани національних господарств: особливості реалізації та перші результати. *Економіка та держава*. 2010. № 1. С. 23–29.
171. Олійник О. В. Основні засади державного регулювання економіки. Проблеми теорії та методології державного регулювання / [підп. ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець]. Житомир : ЖДТУ, 2008. С. 216–226.
172. Папаїка О. О. Державне регулювання макроекономічного середовища: національні особливості та світовий досвід. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 11-16.
173. Парфенцева Н. О. *Статистичне вивчення соціально-економічного розвитку України : підруч. для ВНЗ* / Парфенцева Н. О., Кулинич Р. О. К. : НАСОА, 2011. 456 с.
174. Патерило І. В. Валютне регулювання та валютна політика як важливі інструменти механізму державного регулювання національної економіки. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2011. Вип. 2. С. 79-87.
175. Педченко Н. С., Лугівська Л. А. Критерії та показники вивчення ефективності боргової політики держави. *Бізнес Інформ*. 2013. №12. С. 39-44.
176. Педченко Н. С., Лугівська Л. А. Напрями податкової політики України відповідно до євроінтеграційних процесів. URL: http://194.44.39.210/bitstream/123456789/1801/1/%D0%9B%D1%83%D0%B3%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%9B.%D0%90._1.pdf (дата звернення: 17.10.2017).
177. Пелех У.В. Процентна політика як засіб регулювання монетарної сфери. *Ефективність державного управління*. 2012. № 30. С. 481–485.

178. Петровська І. П. Податкові пільги як спосіб стимулювання інноваційної діяльності в Україні. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки*. 2013. № 1. С. 299-301.

179. Петрук О. М., Виговська Н. Г. Глобалізація як передумова трансформації контрольних функцій держави. *Економічні науки. Серія: облік і фінанси*. 2011. №8. С. 346-360.

180. Писаренко Н.Н. Виміри соціально-економічного розвитку України в міжнародних рейтингах. *Водний транспорт: Збірник наук. праць КДАВТ*. 2012. Вип. 3. С. 141–146

181. Пластун О. Л., Дудкін О. В. Міжнародні інвестиційні рейтинги як засіб усунення інформаційної асиметрії на макроекономічному рівні. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 3. С. 191-198.

182. Показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 21.09.2017).

183. Полякова О. Ю., Шликова В. О. Україна: реанімація інновацій. *Бізнес Інформ*. 2017. №3. С. 123-129.

184. Поролло Е. В., Казаков В. В. Налоговая политика и ее влияние на общественное развитие. *Вестник Томского государственного университета*. 2009. № 319. С. 153-156.

185. Порядок проведення комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та м. Севастополя: Постанова КМУ від 20.06.2007 № 833. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/833-2007-%D0%BF> (дата звернення: 12.07.2017).

186. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10> (дата звернення: 17.07.2017).

187. Рибак С.О. Державна інноваційна політика в контексті розбудови конкурентної економіки. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2009. № 2. С. 11-15.

188. Рижиков В. С. Економічна культура: історичний аспект, аналіз та перспективи розвитку в умовах становлення економічних відносин ринкового типу. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 1(163). С. 52–59.

189. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року» від 24.05.2017 р. № 504-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80#n8> (дата звернення: 27.06.2017).

190. Рудич О. Вплив антимонопольної політики держави на розвиток національної економіки. *Галицький економічний вісник*. 2014. № 3. С. 40-46.

191. Савченко В. Ф. Сучасний стан державного регулювання економіки України. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Економіка*. 2005. № 19. С. 70–77.

192. Савченко В.Ф. Потенціал національної економіки України: монографія. Чернігів: ЧДІЕУ, 2009. 274 с.

193. Сverdlova Ю. О. Вплив розвитку людського капіталу на конкурентоспроможність економіки Європейського Союзу. *Економічний часопис-XXI*. 2014. № 7-8(2). С. 12-15.

194. Сергієнко О. А., Морозова Н. Л., Шавлак М. А. Моделювання структурних елементів економічної безпеки держави в багатовимірній системі оцінки та аналізу. *Вісник Університету банківської справи*. 2015. № 1 (22). С. 132-139.

195. Сіліхін Б. В., Педченко Н. С. Інструменти монетарної політики Національного банку України та їх застосування. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. 2016. № 10(52). Т. 19. С. 21-26.

196. Славкова О. П. Макроекономічна стабілізація в контексті економічного зростання. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2017. №3. С. 166-173.
197. Соколов М. О., Славкова О. П. Аграрний бізнес та його вплив на сталий розвиток сільських територій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7. С. 99-101.
198. Спікер П. Соціальна політика: теми та підходи. К.: Фенікс, 2000. 400 с.
199. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Тернопіль : ТАНГ, 2000. 315 с.
200. Стратегія інфляційного таргетування в грошово-кредитній політиці держави: Монографія / М.І. Макаренко, І.І. Д'яконова, Ф.О. Журавка та ін. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 108 с.
201. Тищенко А.Н. Конкурентоспособность Украины в мировых рейтингах. *Проблеми економіки*. 2011. №3. С. 3–8
202. Унковська Т. Є. Системні ризики і макропруденційна політика. *Економічна теорія*. 2014. № 1. С. 51-60.
203. Фахрутдинова Е. В. Роль социальной сферы и социальной политики в обеспечении устойчивого социально-экономического развития страны. *Экономические науки*. № 8 (57). Москва, 2009. с. 7-11.
204. Халафян А. А. STATISTICA 6. Статистический анализ данных: учебник. Москва: Бинوم, 2010. 522 с
205. Хватов Ю. Ю. Сравнительный анализ международных рейтингов инвестиционной привлекательности. *Академічний огляд*. 2013. № 2. С. 147-153.
206. Чайка-Петегрич Л.Б. Соціально-економічний вплив на регіональні міграційні процеси. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2010. Вип. 20.9. С. 325-328.
207. Чечель О. М. Мета формування економічної політики держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. №21. С. 62-66.

208. Чечель О. Принципи та механізм державного регулювання економіки. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik13/fail/Chechel.pdf (дата звернення: 17.08.2017).

209. Шликова В. О., Леванда О. М. Доходи, умови харчування й тривалість життя населення: порівняльний аналіз України та країн ЄС. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. №1. С. 140-152.

210. Шликова В., Полякова О. Оцінка сприйнятливості нових технологій секторами промисловості України. International Scientific Conference Modernization of socio-economic systems: the new economic conditions: Conference Proceedings, Part II, September 28, 2016. – Kielce, Poland. Pp. 53-55.

211. Шпрінер Т. В. Вплив тіньової економіки на ринок праці. *Управління розвитком*. 2014. № 11. С. 35-37.

212. Штулер І.О. Сучасні тенденції позиціонування України в світових рейтингах в умовах циклічних коливань економіки. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. № 2. С. 210–213.

213. Яковенко Г. Ю. Напрями реалізації державної демографічної політики в Україні. *Управління розвитком*. 2013. № 22. С. 148-150.

Додаток А

Розрахунок вагових коефіцієнтів для побудови інтегрального індексу соціального розвитку

Таблиця А.1 – Відношення пріоритетності та вагові коефіцієнти окремих соціальних індикаторів

Індикатор	Fert	Fam	Int	Voice	Corr	Wom	Help	Vol	NGO	SE	Life	HE	Un	CM	CoS	Road	Crime	Pov	Gini	Коеф.
Fert	1,000	1,000	3,000	1,000	1,000	2,000	1,000	2,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	3,000	4,000	2,000	2,000	0,029
Fam	1,000	1,000	3,000	1,000	1,000	2,000	1,000	2,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	3,000	4,000	2,000	2,000	0,029
Int	0,333	0,333	1,000	0,333	0,333	0,667	0,333	0,667	0,667	0,333	0,667	0,333	0,667	0,333	0,667	1,000	1,333	0,667	0,667	0,088
Voice	1,000	1,000	3,000	1,000	1,000	2,000	1,000	2,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	3,000	4,000	2,000	2,000	0,029
Corr	1,000	1,000	3,000	1,000	1,000	2,000	1,000	2,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	3,000	4,000	2,000	2,000	0,029
Wom	0,500	0,500	1,500	0,500	0,500	1,000	0,500	1,000	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	1,500	2,000	1,000	1,000	0,059
Help	1,000	1,000	3,000	1,000	1,000	2,000	1,000	2,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	3,000	4,000	2,000	2,000	0,029
Vol	0,500	0,500	1,500	0,500	0,500	1,000	0,500	1,000	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	1,500	2,000	1,000	1,000	0,059
NGO	0,500	0,500	1,500	0,500	0,500	1,000	0,500	1,000	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	1,500	2,000	1,000	1,000	0,059
SE	1,000	1,000	3,000	1,000	1,000	2,000	1,000	2,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	3,000	4,000	2,000	2,000	0,029
Life	0,500	0,500	1,500	0,500	0,500	1,000	0,500	1,000	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	1,500	2,000	1,000	1,000	0,059
HE	1,000	1,000	3,000	1,000	1,000	2,000	1,000	2,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	3,000	4,000	2,000	2,000	0,029
Un	0,500	0,500	1,500	0,500	0,500	1,000	0,500	1,000	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	1,500	2,000	1,000	1,000	0,059
CM	1,000	1,000	3,000	1,000	1,000	2,000	1,000	2,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	1,000	2,000	3,000	4,000	2,000	2,000	0,029
CoS	0,500	0,500	1,500	0,500	0,500	1,000	0,500	1,000	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	1,500	2,000	1,000	1,000	0,059
Road	0,333	0,333	1,000	0,333	0,333	0,667	0,333	0,667	0,667	0,333	0,667	0,333	0,667	0,333	0,667	1,000	1,333	0,667	0,667	0,088
Crime	0,250	0,250	0,500	0,250	0,250	0,500	0,250	0,500	0,500	0,250	0,500	0,250	0,500	0,250	0,500	0,500	1,000	0,500	0,500	0,118
Pov	0,500	0,500	1,500	0,500	0,500	1,000	0,500	1,000	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	1,500	2,000	1,000	1,000	0,059
Gini	0,500	0,500	1,500	0,500	0,500	1,000	0,500	1,000	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	0,500	1,000	1,500	2,000	1,000	1,000	0,059
Сума	12,916	12,916	38,5	12,916	12,916	25,834	12,916	25,834	25,834	12,916	25,834	12,916	25,834	12,916	25,834	38,5	51,666	25,834	25,834	1,000

Додаток Б

**ГО «Сумське обласне регіональне відділення Спілки
підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств
України»**

40030, м. Суми, вул. Белінського, буд 2

код 24017554

№ 30 12.09.2018р

До спеціалізованої вченої ради Д55.051.06
Сумського державного університету

**ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Здійснена фахівцями Сумського обласного регіонального відділення Спілки малих, середніх і приватизованих підприємств України оцінка доцільності практичного впровадження наукових результатів, отриманих Кириченком Костянтином Івановичем при підготовці дисертаційної роботи на тему «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних-взаємозв'язків», поданої в спеціалізовану вчену раду Д55.051.06 Сумського державного університету на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, свідчить, що положення проведеного дослідження мають високий потенціал для практичної апробації.

Так, зокрема, при розробці конкретних практичних заходів щодо розвитку малого та середнього бізнесу Сумським обласним регіональним відділенням Спілки малих, середніх і приватизованих підприємств України, враховуються отримані Кириченком К. І. результати щодо формалізації взаємозв'язків між якістю реалізації заходів держави щодо створення сприятливого бізнес-середовища та макроекономічними показниками. Це дозволить підвищити якість планування стратегічних напрямків розвитку малого та середнього бізнесу та оптимізувати взаємовідносини із зацікавленими сторонами.

Голова ради підприємців

Б.Г.Коган

МУНІЦИПАЛЬНА ЛІГА КИСВА

м. Київ, вул. Саратовська, 10А

№ 3467/23 13.09.2018р.

+380639540215

До спеціалізованої вченої ради
Д 55.051.06
Сумського державного університету

ДОВІДКА

Даним засвідчую ознайомлення з результатами наукового дослідження Кириченка К.І. на тему «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків» та взяття розробленого інтегрального показника оцінки соціально-економічного розвитку України на основі таксонометричного методу до уваги у поточній роботі.

Голова правління

О. Федоренко

СЕКРЕТАРІАТ
КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ОФІС РЕФОРМ
КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

До спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06
Сумського державного університету

ДОВІДКА

Даним засвідчую ознайомлення з результатами наукового дослідження Кириченка К.І. на тему «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків» та взяття розробленого інтегрального показника оцінки соціально-економічного розвитку України на основі таксонометричного методу до уваги у поточній роботі.

Старший проектний менеджер
Офісу реформ Кабінету Міністрів України

Кирило КЛИМЕНКО

вул. Грушевського, 12/2, Київ, 01008, тел.: (044) 256 7624, факс: (044) 254 0584

ДЕПАРТАМЕНТ ДОКУМЕНТООБІГУ ТА КОНТРОЛЮ
СЕКРЕТАРІАТУ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
№ 22310/01-18 від 13.11.2018

Торгово-промислова палата України
**СУМСЬКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА
 ПАЛАТА**

Україна. 40030 м. Суми.
 вул. Іллінська. 7/а.
 Тел. (0542) 600-390. 770-044;
 Факс: (0542) 600-390

e-mail: chamber@cci.sumy.ua

The Ukrainian Chamber of Commerce and Industry
**THE SUMY CHAMBER OF COMMERCE
 AND INDUSTRY**

7/a. Illinska Str.,
 Sumy, 40030, Ukraine
 Phone: (380-542) 600-390. 770-044;
 Fax: (380-542) 600-390

http:// www.cci.sumy.ua

№ 444 від 09.11 2018 р.

До спеціалізованої вченої ради Д
 55.051.06
 Сумського державного університету

ДОВІДКА

Даним засвідчую ознайомлення з результатами наукового дослідження Кириченка К.І. на тему «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків» та взяття їх до уваги у поточній роботі.

З повагою

**Віце-президент
 Сумської торгово-промислової палати**

Є.В.Білан

**ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА
ПАЛАТА УКРАЇНИ**

UKRAINIAN CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

Україна, 01601, м. Київ,
вул. Велика Житомирська, 33

Velyka Zhytomyrska Str. 33,
Kyiv, 01601, Ukraine

+380 44 5842824
+380 44 5842827

ucci@ucci.org.ua
ucci.org.ua

Розрахунковий рахунок 260020128332 в Укресімбанку м. Києва, МФО 322313 Код ЄДРПОУ 00016934

09.11.2018 № 3232/1.2 На № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради Д
55.051.06 Сумського державного
університету

ДОВІДКА

Даним засвідчую ознайомлення з результатами наукового дослідження Кириченка К.І. на тему «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків» та взяття їх до уваги у поточній роботі.

Перший віце-президент

М. Непран
М. Непран

EUROCHAMBRES

Додаток В

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор

Карпуша В.Д.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кириченка Костянтина Івановича «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків» у навчальний процес Навчально-наукового інституту фінансів, економіки та менеджменту імені Олега Балацького Сумського державного університету

05 вересня 2018 р.

м. Суми

Акт складено комісією у складі:

голова: директор ННІ ФЕМ, доктор економічних наук, професор Васильєва Т.А.

члени комісії:

- заступник директора ННІ ФЕМ з навчально-організаційної роботи, кандидат економічних наук, доцент Люльов О.В.;
- заступник директора ННІ ФЕМ з методичної роботи, кандидат економічних наук, доцент Котенко Н.В.
- заступник начальника навчально-методичного відділу, кандидат економічних наук, доцент Криклій О.А.

В період з 27 серпня по 4 вересня 2018 р. комісія виконала роботи з визначення фактичного впровадження результатів дисертаційного дослідження Кириченка Костянтина Івановича «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків» у навчальний процес ННІ ФЕМ СумДУ.

Комісія розглянула такі матеріали:

1. Дисертаційну роботу Кириченка К.І. «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків» та робочі програми дисциплін:

- «Система публічного управління» (викладається на денному відділенні за програмою підготовки бакалаврів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»);

- «Економічна політика та державне регулювання» (викладається на денному відділенні за програмою підготовки бакалаврів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»).

2. Видані навчально-методичні матеріали для вивчення вказаних дисциплін.

За результатами проведеної роботи комісією встановлено:

1. Розроблені у дисертаційному дослідженні Кириченка К. І. «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків» науково-методичні положення, а також практичні методики впроваджені як розділи курсів таких дисциплін:

- «Економічна політика та державне регулювання». Розділи: «Економічна політика держави», «Державне регулювання розвитку основних сфер господарської діяльності».

- «Система публічного управління». Розділи: «Державна влада та державна політика», «Законність та відповідальність в системі публічного управління».

2. Методичні підходи, розроблені у дисертаційній роботі Кириченка К. І. «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків», покладено в основу ряду практичних занять з наступних дисциплін: «Економічна політика та державне регулювання», «Система публічного управління».

3. Застосування у навчальному процесі ННІ ФЕМ Сумського державного університету матеріалів дисертаційного дослідження Кириченка К.І. «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків» дало змогу удосконалити вказані комплекси дисциплін, поглибити їх теоретико-методичні основи та підвищити якість підготовки фахівців з економічних спеціальностей.

Голова комісії

Т.А. Васильєва

Члени комісії:

О.В. Люльов

Н.В. Котенко

О.А. Криклій

Додаток Г

Список опублікованих праць

Розділи у колективних монографіях

1. Kyrychenko Kostyantyn, Korobets Olena. State regulation of the social and economic development of the national economy of Ukraine in conditions of the ecological risk escalation / National Security & Innovation Activities: Methodology, Policy and Practice: monograph / edited by O. Prokopenko, V. Omelyanenko, Yu. Ossik. – Ruda Śląska : Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium, 2018. P. 338– 344 (0,34 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено сутність та нормативно-правове забезпечення ДР НЕ з урахуванням економіко-екологічних чинників (0,05 друк. арк.).*

2. Васильєва Т. А., Кириченко К. І. Ринкові та державні методи регулювання соціально-економіко-політичного розвитку / Grundprinzipien zur Reform des Wirtschaftssystems unter den Bedingungen der europäischen Integration. Hrsg. von Doktor der Wirtschaftswissenschaften, Professor Yu.V.Pasichnuk [Autorenkollektive: Yu.V.Pasichnuk, L.O.Shpak, A.O.Khodzhaian u.a.]. Kollektive Monographie. Verlag SWG imex GmbH, Nurnberg, Deutschland, 2017. P.358-368 (0,62 друк. арк.). *Особистий внесок: систематизовано методи ДР соціально-економіко-політичного розвитку (0,54 друк. арк.).*

3. Люльов О.В., Кириченко К.І. Макроекономічна стабільність як фактор покращення конкурентоспроможності країни // Управління інноваційною складовою економічної безпеки : монографія ; за ред. д.е.н., проф. Прокопенко О.В. (гол. ред.), к.е.н., доц. Школи В.Ю., к.е.н. Щербаченко В.О. Суми : ТОВ «Триторія», 2017. Т.І : Теорія та методологія управління інноваційною складовою економічної безпеки. С. 30-45 (0,61 друк. арк.). *Особистий внесок: систематизовано результати оцінки впливу економічних чинників на стабільність НЕ (0,02 друк. арк.).*

Статті у наукових фахових виданнях України

4. Кириченко К.І. Ідентифікація впливу якісних характеристик державного управління на параметри економічного розвитку держави / Актуальні проблеми економіки (EBSCOhost, EconLit та ін.). 2018. №3 (201). С. 14–20 (0,52 друк. арк.).

5. Kyrychenko K. I., Samusevych Y. V., Liulova L. Y., Bagmet, K. Innovations in country's social development level estimation // Marketing and Management of Innovations (Web of Science та ін.). 2018. № 2. С. 113-128 (1,14 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено методичні засади оцінювання рівня соціального розвитку країни (0,94 друк. арк.).*

6. Кириченко К. І. Оцінювання політичного стану країни в контексті державного регулювання економіки: міжнародні підходи / Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. ХНТУ, Херсон. 2018. №29(18). Том 2. С. 203-210 (0,49 друк. арк.).

7. Кириченко К. І. Реформування державного регулювання національної економіки з урахуванням соціальних, економічних та політичних зв'язків / Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка (РІНЦ). 2018. №2. С. 121–128 (0,58 друк. арк.).

8. Кириченко К. І. Міжнародні рейтинги й індекси в системі оцінювання рівня соціальних, економічних і політичних трансформацій в Україні / Управління розвитком (SciLit та ін.). 2017. № 1–2 (187–188). С. 18–26 (0,98 друк. арк.).

9. Кириченко К. І. Комплексне оцінювання соціально-економічного розвитку України за допомогою таксонометричного методу / Механізм регулювання економіки (CEJSSH та ін.). 2017. № 4. С. 192–200 (0,54 друк. арк.).

10. Кириченко К.І. Вплив соціо-економіко-політичних взаємозв'язків на демографічні, міграційні процеси та зайнятість населення: динамічне прогнозування та державне регулювання / Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка (РІНЦ). 2017. № 3. С. 95–102 (0,5 друк. арк.).

11. Кириченко К. І. Концепція переходу національної економіки України на модель стійкого зростання з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків / Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка (РІНЦ). 2016. № 3. С. 15–20. (0,46 друк. арк.).

12. Кириченко К.І. Державні інструменти комплексного регулювання соціо-економіко-політичного стану держави [Електронний ресурс] / Ефективна економіка (Index Copernicus та ін.). 2015. № 2. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?op=1&z=5783> (0,61 друк. арк.).

Статті у зарубіжних наукових виданнях

13. Vasylieva T., Lyeonov S., Lyulyov O., Kyrychenko K. Macroeconomic Stability and Its Impact on the Economic Growth of the Country // Montenegrin Journal of Economics (Scopus, Web of Science та ін.). 2018. № 14(1). P. 159-170 (0,84 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено напрямки макростабілізації НЕ* (0,04 друк. арк.).

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

14. Кириченко К.І. Соціо-економіко-політичні взаємозв'язки в державному регулюванні малого і середнього підприємництва в Україні / Стратегічний розвиток організації, міст та регіонів : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (26–27 жовтня 2017 р.). Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. С. 180–182 (0,13 друк. арк.).

15. Кириченко К.І. Оцінювання ефективності реформ в національній економіці України на основі комплексного аналізу соціально-економічного розвитку / Матеріали за XIII міжнародна научна практична конференція “Achievement of high school - 2017” (м. Софія, 15–22 листопада 2017 р.). Болгарія, 2017. С. 89–92 (0,14 друк. арк.).

16. Кириченко К.І. Вплив системних ризиків на політичний, економічний та соціальний розвиток держави / Materily XIII miedzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji “Perspektywiczne opracowania sa nauka i

technikami - 2017” (м. Перемишль, 07–15 листопада 2017р.). Польща, 2017. С. 55–58 (0,18 друк. арк.).

17. Кириченко К.І. Міжнародні методики оцінювання соціального розвитку країни / Materialy Матеріали XIV mezinarodni vedecko-prakticka conference “Vedecki pokrok na prelomu tysyachalety - 2018” (м. Прага, 22-30 квітня 2018р.). Чехія, 2018. С. 103–106 (0,17 друк. арк.).

18. Кириченко К.І. Вплив якості державного регулювання на макроекономічні показники країни / Materials of XIV international research and practice conference “Trends of modern science - 2018” (м. Шеффілд, 30 травня – 7 червня 2018р.). Великобританія, 2018. С. 87–90 (0,14 друк. арк.).